

Ж 14595

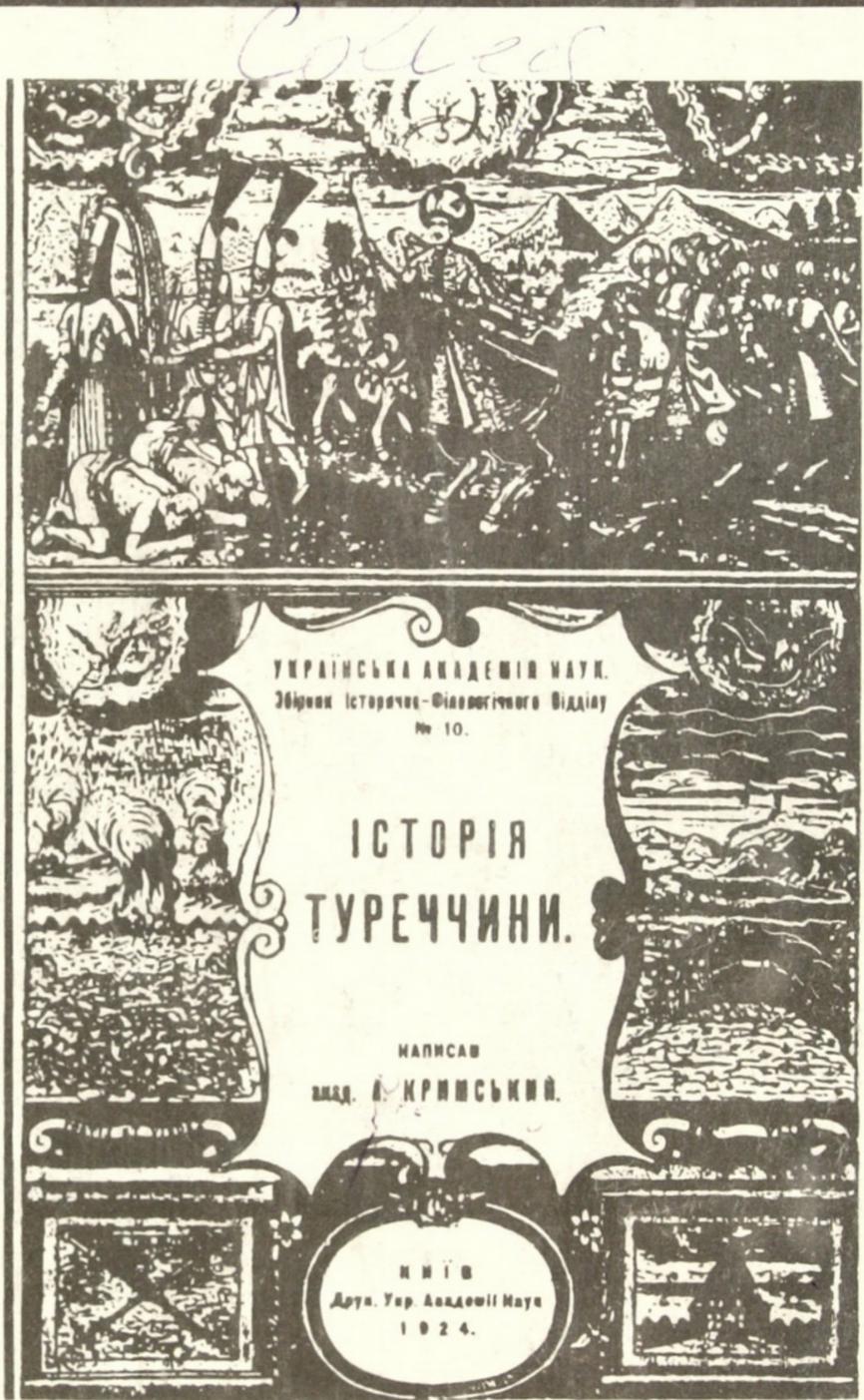
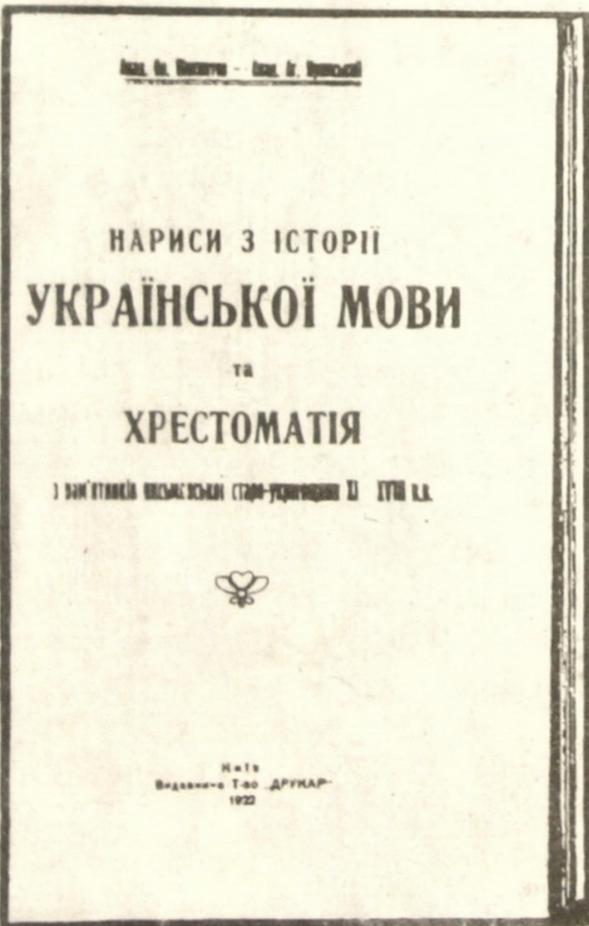
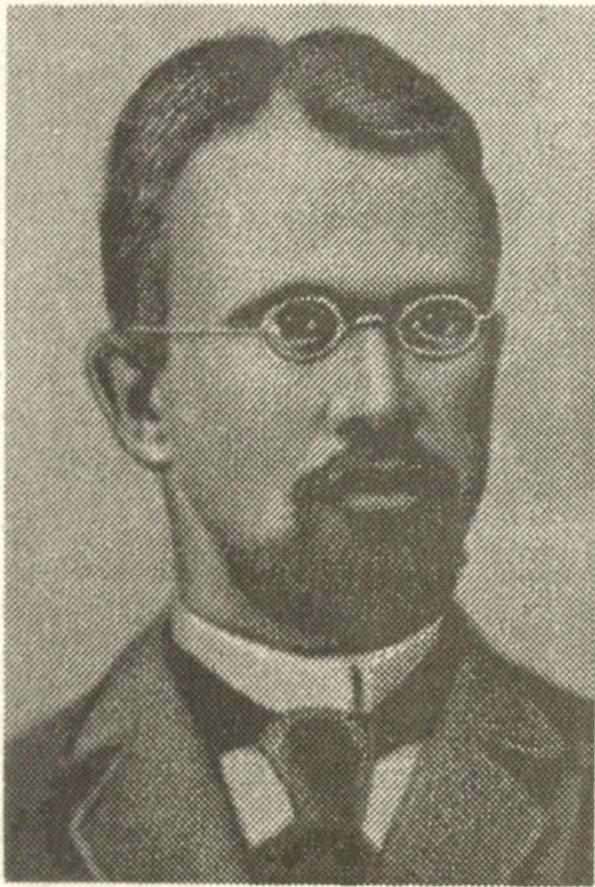
1996.6.

3M

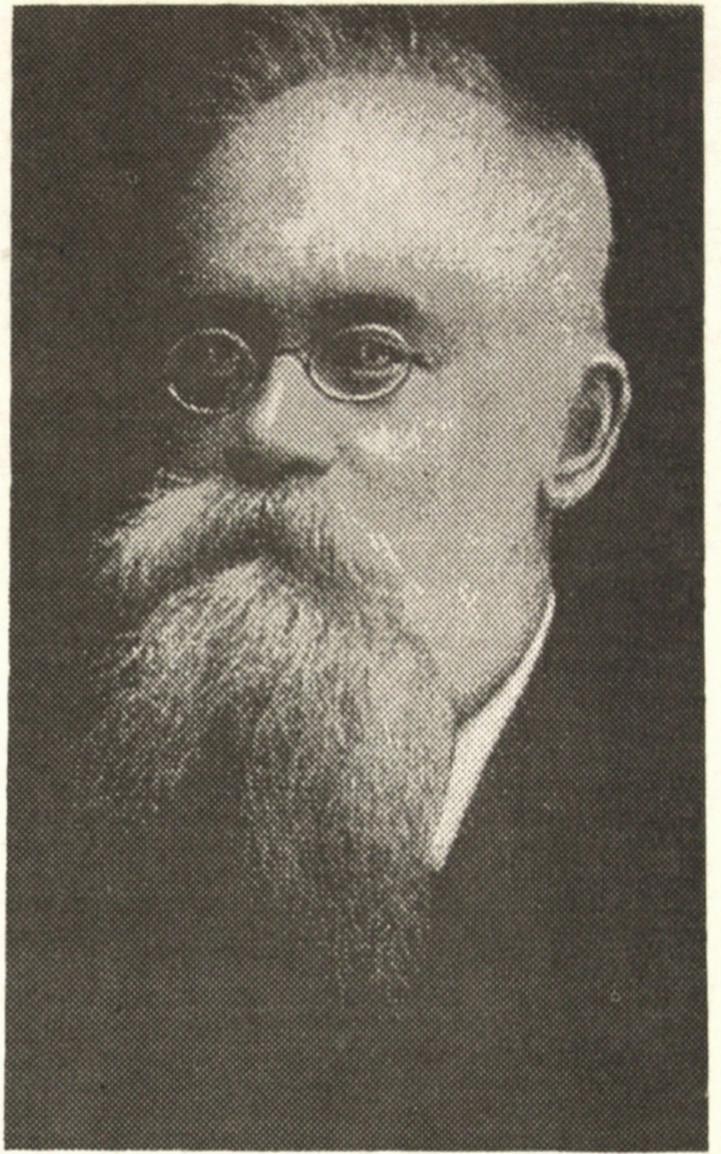
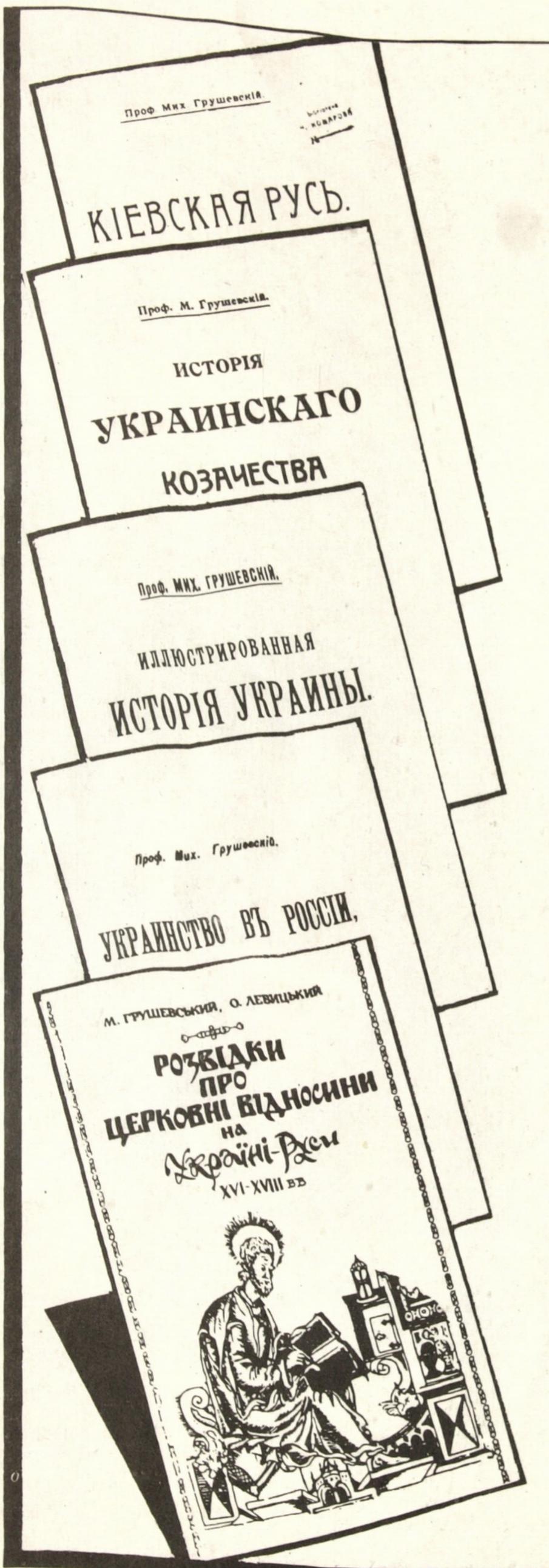
БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІСНИК

№6 1996

Національна академія наук України
Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського
Науково-теоретичний та практичний журнал

У НБУВ відбулися читання, присвячені 125-річчю від дня народження видатного вченого, мово- і сходознавця, письменника й поета Агатангела Кримського. Пропам'ятний захід відкрив директор Бібліотеки чл.кор. НАН України О.Онищенко. З ґрунтовними доповідями, насиченими новою інформацією, що свідчить про багатогранність творчої діяльності ювіляра, виступили к.ф.н. С.Білокінь («Кримський і книга»), к.і.н. наук, співробітник Ін-ту сходознавства ім. А.Кримського НАНУ Е.Циганкова («Тяжкий хрест опального академіка»), зав. відділом єврейської історії та культури Ін-ту політології й міжетнічних відносин О.Заремба («Поетична спадщина академіка А.Кримського»), зав. сектором сходознавства НБУВ І.Сергєєва («А.Кримський - один з засновників першої наукової бібліотеки в Україні»).

М. Грушевський

Постать першого президента України - Михайла Грушевського - могутня. Грушевський впевнено піднімався сходами політичної кар'єри. З 1899 до 1905 р. він був один з керівників українсько-галицької Національно-демократичної партії (1908-1917), очолював «Товариство українських поступовців», власне, конституційних демократів (1917-1922), стояв разом з іншими на чолі Української партії соціалістів-революціонерів, був головою Центральної ради УНР у березні 1917 - квітні 1918. Наукова спадщина вченого величезна, але найголовнішою фундаментальною дослідницькою працею є «Історія України-Руси». Грушевський стояв біля джерел створення двох значних організацій - Наукового товариства ім. Т.Шевченка у Львові та Українського наукового товариства в Києві. Він завжди прагнув соборності та неподільності всієї української нації, що заповідав прийдешнім поколінням.

БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІСНИК

Науково-теоретичний
та практичний журнал.
Заснований у 1993 році.

Головний редактор -
член-кореспондент НАН
України О.ОНИЩЕНКО.

Редакційна колегія:
В.Бабич, А.Бровкін,
Л.Дубровіна,
Л.Костенко,
Л.Крушельницька,
А.Литвинчук,
Л.Незнамова,
В.Пашкова,
В.Попроцька
(заст. головного редактора),
В.Скнар,
Н.Солонська
(заст. головного редактора),
А.Чекмарьов,
І.Шовкопляс,
Патріція Кеннеді Грімстед
(Гарвардський університет),
Ілона Славинські
(Австрійський інститут з
вивчення Східної та Південно-
Східної Європи, секретар
комісії у справах бібліотек при
Федеральному міністерстві
науки Австрії),
Уім Лайндайк
(Генеральний менеджер
EBSCO)

Редактор-коректор
Л.Сушко.
Художньо-технічний редактор
Г.Конев.
Комп'ютерна верстка
Л.Климова.
Комп'ютерний набір
Т.Павлюк.
Фотограф
О.Шолудько.
Переклад на іноземні мови
Т.Арсенко, М.Воробей,
Р.Кириченко.

Засновники - Національна
бібліотека України
імені В.І.Вернадського та
Національна академія наук
України

Адреса редакції - 252039, Україна,
Київ-39, пр.т. 40-річчя Жовтня, 3.
Національна бібліотека України
імені В.І.Вернадського
National Library of Ukraine
after V. Vernadsky, Kyiv-39,
pr. 40-tichja Zhovtnja, 3

Свідчення про державну
реєстрацію № 189.

Передплатний індекс 74049

Друкарня
Національної бібліотеки України
імені В.І.Вернадського

© Національна бібліотека України
імені В.І.Вернадського

Редакція залишає за собою
право виправляти мову і
скорочувати статті.
Редколегія та редакція
можуть не поділяти думок,
висловлених авторами
статей. У разі передруку
посилання на «Бібліотечний
вісник» обов'язкове.

З М І С Т

- Офіційні матеріали*
3 Указ Президента України про Положення про Фонд Президентів України
3 Положення про Фонд Президентів України

- Загальні проблеми бібліотечної справи*
5 Каліберда Л., Пашкова В. Кодекс українського бібліотекаря (затверджений конференцією Української бібліотечної асоціації)

- Документальні комунікації та інформаційні технології*
6 Ісаєва О., Сидиченко Є. Реалізація комп'ютерної обробки документів мовами з діакритичними знаками (з досвіду роботи)
8 Павлуша І. Про каталог бази даних Росії

- Збереження фондів*
10 Новікова Г., Скобець І. До питання про збереження фонографічних воскових циліндрів (у НБУ імені В.І.Вернадського)

- Факти наукового життя. Хроніка подій*
12 Воробей М. 24-й Австрійський з'їзд бібліотекарів

- З фондів НБУВ*
13 Сергєєва І. З історії формування колекції єврейської літератури Національної бібліотеки України (1918-1939)

- Official Materials*
3 Order of the President of Ukraine To the Status of Fund of Presidents Ukraine
3 Status of Funds of Presidents of Ukraine

- Basic Problems of Library Science*
5 Kaliberda L., Pashkova V. Code of Ukrainian Librarian (confirmed by the Conference of Ukraine Library Association)

- Documentary communications and informational technologies*
6 Isaieva O., Sydychenko E. Realization of document computer processing in the languages with diacritical marks (from the experience of work)
8 Pavlusha I. To the catalogue of Russia database

- Preservation of stocks*
10 Novikova G., Skobets' I. To the question of preservation of phonographic wax cylinders (at NLUV)

- Facts of the scientific life. Chronicle of events*
12 Vorobey M. The 24th Austrian Meeting of library workers

- From NLUV stocks*
13 Sergeeva I. To the history of the Jewish collection forming at the National Library of Ukraine (1918-1939)

- Літопис бібліотек*
16 Державній науковій медичній бібліотеці МОЗ України - 65
16 Матюшенко В. Бібліотечно-інформаційне забезпечення спеціалістів-медиків
18 Круц С. Медична бібліографія як складова національного репертуару української книги
19 Карандашова Г. Комплектування фондів і ринок
22 Калмиков В. Нові інформаційні технології та їх використання в Державній науковій медичній бібліотеці

- Книгознавство. Книговидавнича справа*
23 Солонська Н. Українська книжкова торгівля: аспекти, проблеми, досвід 20-30-х років (на матеріалах «Бібліологічних вістей» та іншої фахової преси)
29 Чепуренко Я. Становлення законодавчої бази системи обов'язкового примірника видань в Україні (листопад 1917 - червень 1922 року)

- Рецензії*
32 Миронець Н. Нагороди України: історія та сучасність
33 Матяш І. До історії, теорії та практики роботи вузівської бібліотеки
34 Супрунюк О. Незнайома й знайома галактика Петра Перебийноса

- До організації культурно-просвітницької діяльності бібліотек*
35 Солонська Н. Ювілейний календар на 1997 р.

CONTENT

- Library chronicle*
16 State medical Scientific Library of MPH of Ukraine is 65
16 Matiuschenko V. Library and information proposition of medicine professionals
18 Kruts S. Medical bibliography as a constituent part of Ukrainian book national repertory
19 Karandashova G. Acquisition of the stocks and market
22 Kalmykov V. New international technologies and their realization at the State Medical scientific Library

- Bibliology. Book-publishing*
23 Solons'ka N. Ukrainian book trade: aspects, problems and experience of 20-30 ies (using the materials of «Bibliology gazette» and other special press)

- Rewiews*
32 Myronets' N. Awards of Ukraine: history and contemporaneity
33 Matiasch I. To the history, theory and practice of work of institutes of higher education
34 Suproniuk O. Known and unknown Galaxy of Petro Perebyinis

- 35 To the organization of cultural and educational scivity of libraries
Solons'ka N. Anniversary calendar of 1997

Центральна наукова
бібліотека
України

НАШІ АВТОРИ

Воробей Микола Андрійович, наук. співробітник Австрійської б-ки НБУВ

Ісаєва Ольга Володимирівна, наук. співробітник відділу каталогізації НБУВ

Каліберда Лілія Павлівна, к.і.н., проф. Київського державного інституту культури (КДІК)

Калмиків Віктор Федорович, зав. відділом комп'ютеризації та автоматизації бібліотечних процесів Державної наукової медичної бібліотеки МОЗ України (ДНМБ)

Карандашова Галина Федорівна, зав. відділом комплектування ДНМБ

Круц Світлана Олександрівна, співробітник наук. та рекомендованої бібліографії ДНМБ

Матюшенко Ванда Станіславівна, заст. директора з наук. роботи ДНМБ

Матяш Ірина Борисівна, к.і.н., заст. директора з наукової роботи Українського державного науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства

Миронець Надія Іванівна, д.і.н., проф. Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

Новікова Галина Михайлівна, к. біол. н., зав. відділом паперознавства НБУВ

Павлуша Ірина Анатоліївна, студентка КДІК

Пашкова Валентина Степанівна, к.п.н., доц. КДІК

Сергєєва Ірина Анатоліївна, зав. сектором сходознавства інституту рукописів НБУВ

Сидиченко Євген Іванович, в.о. наук. співробітника відділу каталогізації НБУВ

Скобець Ірина Михайлівна, к.хім.н., ст. наук. співробітник відділу паперознавства НБУВ

Солонська Наталія Гаврилівна, заст. голов. редактора журн. «Бібліотечний вісник»

Супронюк Оксана Костянтинівна, к. філоп. н., ст. наук. співробітник відділу зарубіжної україніки НБУВ

Чепуренко Янна Олексіївна, наук. співробітник відділу комплектування вітчизняною літературою НБУВ

INHALT

Offizielle Materialien

3 **Erlass des Praesidents der Ukraine ueber die Verordnung des Fonds der Praesidenten der Ukraine**

3 **Verordnung ueber Fonds der Praesidenten der Ukraine**

Allgemeine Problemen des Bibliothekswesens

5 **Kaliberda L., Paschkowa W. Kodex des ukrainischen Bibliothekars (angenommen auf der Konferenz der Ukrainischen bibliothekarischen Assoziation)**

Dokumentarische Kommunikationen und Informationstechnologien

6 **Isajeva O., Sydytschenko J. Realisierung der Computerbearbeitung der Dokumenten mit der Sprachen, die diakritischen Zeichen enthalten. (Aus der Arbeitserfahrung)**

8 **Pawluscha I. Weber die Katalogen der Datenbanken Russlands**

Aufbewahrung des Buecherbestandes

10 **Novikowa H., Skobez I. Zur Frage der Aufbewahrung der phonographischen waechsernen Zylinder in der Nationalbibliothek der Ukraine**

Fakten des wissenschaftlichen Lebens. Chronik der Ereignissen

12 **Worobej M. 24 Oesterreichischer Bibliothekartag**

Aus dem Buecherbestand der Nationalbibliothek der Ukraine

13 **Sergeewa I. Zur Geschichte der Formierung der Udaica in der Nationalbibliothek der Ukraine (1918-1939)**

Chronik der Bibliotheken

16 **65 Jahrestag der Staatlichen wissenschaftlichen Medizinbibliothek der Ukraine**

16 **Matjuschenko W. Bibliothekarische Dataware der Fachmediziner**

18 **Kruz S. Medizinbibliographie als Bestandteil der Nationalrepertoire des ukrainischen Buches**

19 **Karandaschowa H. Komplettierung der Buecherbestaende und die Markt**

22 **Kalmykow W. Neue Informationstechnologien und ihrer Benutzung in der Staatlichen Medizinbibliothek**

Buecherkunde. Verlagstaetigkeit

23 **Solonska N. Ukrainische Buchhandlung: Aspekten, Problemen und Erfahrung der 20-er und 30-er Jahren**

Rezensionen

32 **Myronez N. Auszeichnungen der Ukraine: Geschichte und Gegenwart**

33 **Matjasch I. Zur Geschichte, Theorie und Praktik der Arbeit der Hochschulbibliotheken**

34 **Supronjuk O. Unbekannte und bekannte Galaxis von Petro Perebyinis**

Zur Organisierung der kulturellen und aufklaerenden Arbeit der Bibliotheken

35 **Solonska N. Jubilaeumskalender fuer Jahr 1997**

SOMMAIRE

Les materiaux officiels

3 **Le decret signe par le President de l'Ukraine a propos du Reglement du fonds des Presidents de l'Ukraine**

3 **Le Reglement du fonds des Presidents de l'Ukraine**

Les problemes generaux de la biblioteconomie

5 **Kaliberda L., Pachkova V. Le code du bibliothecaire ukrainien enterine par la conference de l'Association des bibliothecaires ukrainiens**

Les communications documentaires et les technologies informatiques

6 **Isaeva O., Sydytchenko E. La mise en oeuvre du traitement informatique des documents dans les langues comportant des signes diacritiques (d'une experience de travail)**

8 **Pavloucha I. A propos du catalogue d'une base de donnees de la Russie**

La conservation des fonds

10 **Novikova G., Skobets I. La conservation des cylindres phonographiques de cire (a la BNJU)**

Faits de la vie scientifique. Chronique des evenements

12 **Vorobei M. Le 24e congres autrichien des bibliothecaires**

Des fonds de la BNJU

13 **Sergueeva L. De l'histoire de la formation de la collection de litterature juive a la Bibl-**

othèque Nationale Vernadsky d'Ukraine (1918-1939)

Annales des bibliothèques

16 **La Bibliothèque scientifique médicale d'Etat du ministere de la Sante publique d'Ukraine a 65 ans**

16 **Matiouchenko V. Comment sont assures les medecins specialistes sur les plans bibliothèques et informations**

18 **Kruts S. La bibliographie medicale comme composante du repertoire national du livre Ukrainien**

19 **Karandachova G. L'acquisition des fonds et le marche**

22 **Kalmykov V. Les technologies nouvelles informatiques et leur mise en oeuvre a la Bibliothèque Scientifique medicale d'Etat**

Bibliologie. L'industrie du livre.

23 **Solonska N. La librairie ukrainienne: aspects, problemes, experience dans les annees 20 et 30 (d'apres les materiaux de la revue «Bibliologuitchni visti» et d'autres periodiques specialises**

Comptes rendues

29 **Myronets N. Les decorations ukrainiennes hier et aujourd'hui**

32 **Mafiach J. A propos de l'histoire de la theorie et de la pratique du travail de la bibliothèque des etablisements d'enseignement superieur**

33 **Souproniouk O. La galaxie connue et inconnue de Petro Perebyinoss**

Au sujet de l'organisation du travail d'education culturelle dans les bibliothèques

35 **Solonska N. Les grandes dates de 1997**

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Про Положення про Фонд Президентів України

Затвердити Положення про Фонд Президентів України (додається).

Президент України

Л.КУЧМА

м. Київ

11 жовтня 1996 року

№ 936/96

ЗАТВЕРДЖЕНО

Указом Президента України від 11 жовтня 1996 року
№ 936/96

ПОЛОЖЕННЯ про Фонд Президентів України

1. Фонд Президентів України (далі - Фонд) є структурним підрозділом Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського (далі - Бібліотека), заснованим Указом Президента України від 5 квітня 1996 року № 244 «Про надання Центральній науковій бібліотеці імені В.І.Вернадського статусу національної». Фонд діє на правах науково-дослідного інституту.

Фонд як спеціальна бібліотечно-архівна колекція є основним центром, що забезпечує збирання, збереження та запровадження в науковий і культурний обіг документальних матеріалів, які відображають державну, суспільно-політичну діяльність, творчість та життя Президентів України.

2. Фонд у своїй діяльності керується Конституцією України, законами України, указами та розпорядженнями Президента України, постановами і розпорядженнями Кабінету Міністрів України, іншими нормативними актами та цим Положенням.

З питань організації та методики ведення архівної справи Фонд керується правилами, інструкціями і рекомендаціями Головного архівного управління при Кабінеті Міністрів України (далі - Головархів), а з питань роботи з друкованими виданнями - правилами, інструкціями і рекомендаціями Бібліотеки.

3. З питань державної, суспільно-політичної діяльності, творчості Президентів України основними завданнями та функціями Фонду є:

збирання, збереження матеріалів, що знаходяться у Фонді, та створення необхідних умов для користування ними;

бібліотечний і архівний облік документів, їх державна реєстрація відповідно до законодавства;

наукове опрацювання документів та створення науково-довідкового і довідково-пошукового апарату;

запровадження матеріалів Фонду в науковий, освітній, культурний обіг;

інформування широкої громадськості про діяльність Президентів України, формування у суспільній думці поваги до інституту президентства, особи Президента України як глави держави та символів державної та президентської влади;

інформаційно-аналітичне та бібліотечно-бібліографічне обслуговування Президентів України та їхніх служб;

формування баз даних про виступи Президентів України, відгуки про них і наукова експертиза точності цитування актів Президентів України та їхніх офіційних виступів у вітчизняній і зарубіжній пресі;

вивчення досвіду функціонування інституту президентства інших держав, а також діяльності президентських бібліотек, фондів, архівів і аналогічних їм установ іноземних держав;

розроблення і координація під егідою Президентів України програми видання серії «Бібліотека Президентів України», яка включає найважливіші пам'ятки національної культури.

4. До Фонду належать:

1) документи на всіх видах носіїв інформації з особистих архівів Президентів України, що перебувають у їхній приватній власності (і не входять до номенклатури справ державного архіву Президентів України) та інших осіб, до повноважень яких належить допомога Президентам України у виконанні їхніх державних обов'язків;

2) особисті бібліотеки Президентів України та інші друковані видання, що відображають державну, суспільно-політичну діяльність, творчість та життя Президентів України;

3) службові видання адміністрацій Президентів України, інших органів та служб при Президентах України;

4) документальні матеріали приватних осіб, які причетні до державної, політичної, громадської, творчої діяльності Президентів України та всього періоду їхнього життя, у тому числі особисті матеріали родин Президентів України;

5) документальні матеріали громадських організацій і осіб, діяльність яких може бути так чи інакше пов'язаною з реалізацією ідеї президентської влади в Україні, у тому числі Президентів України, обраних політичними об'єднаннями діаспори, президентів Західноукраїнської Народної Республіки і Карпато-Української республіки, кандидатів у Президенти України, а також видання про історичні форми організації державної влади на території України;

6) документальні матеріали та твори мистецтва, що містять будь-яку інформацію про Президентів України та створені будь-коли і з будь-якого приводу у всіх можливих формах закріплення інформації;

7) копії архівних документів офіційної діяльності Президентів України, їхніх органів та служб, матеріалів про життя й творчість, що зберігаються в інших бібліотеках, архівних установах України та поза її межами;

8) зарубіжні публікації та бази даних, що містять матеріали про життя і діяльність Президентів України й аналіз функціонування інституту президентства в Україні;

9) матеріали про досвід функціонування інституту президентства за кордоном і про діяльність президентів іноземних держав;

10) науково-довідковий фонд, який містить бібліографічну та іншу науково-довідкову інформацію про наявність документів Президентів України і документів про їхню діяльність, що зберігаються в Бібліотеці, інших бібліотеках, архівних установах України та поза її межами.

5. Склад документальних матеріалів, що передаються на постійне зберігання до Фонду, визначається Президентами України, їхніми законними представниками, особами, що діють за їхнім дорученням, та іншими власниками документів.

6. Рішення про включення до Фонду документів приймається експертно-перевірною комісією Бібліотеки у складі архівістів, бібліотекарів, науковців, представників відповідних служб Адміністрації Президента України, Головархіву України, дирекції Бібліотеки та керівництва Фонду. Положення про експертно-перевірну комісію та її персональний склад затверджуються генеральним директором Бібліотеки.

Під час прийому-передачі складається спеціальна угода між Президентом України, його повноважним представником або іншим власником та Бібліотекою. Угодою визначаються умови передачі, право власності, збереження та використання документальних матеріалів.

При передачі документальних матеріалів до Фонду їхні власники мають право висунути додаткові умови щодо зберігання та використання документів відповідно до законодавства.

7. Для виконання покладених завдань та функцій Фонд має право:

одержувати від Адміністрації Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, центральних та місцевих органів виконавчої влади,

державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, громадян відомості про наявність документів та інших матеріалів, пов'язаних з життям і діяльністю Президентів України;

інформувати Президента України про стан роботи з документами та іншими матеріалами Фонду, а також про необхідність поповнення його новими надходженнями;

визначати, відповідно до законодавства, порядок користування документами та іншими матеріалами, що знаходяться на зберіганні;

розробляти, за погодженням з Головархівом України та Бібліотекою, нормативно-методичні документи, що стосуються роботи Фонду;

скликати конференції, наради, семінари з питань роботи з документальними матеріалами Фонду.

8. Бібліотека надає право доступу до матеріалів або копій Фонду кожному дієздатному громадянину України, іноземцеві. Архівні матеріали видаються на підставі заяви та документа, що посвідчує особу.

Особам, які не мають соціально-правової, наукової, службової або іншої документально підтвердженої потреби в користуванні архівними документами, останні надаються лише в копіях.

9. Оригінали документів та довідковий апарат надаються у користування після науково-технічного опрацювання та обліку з моменту їх надходження на зберігання. Залежно від мети документальні матеріали видаються у вигляді оригіналів, копій, бібліографічних і археографічних переліків, історичних та фактографічних довідок, аналітичних оглядів тощо.

10. Обмеження, строки розсекречування та форми доступу до архівних документів та документальної інформації регулюються Законами України «Про державну таємницю», «Про Національний архівний фонд і архівні установи», а також цим Положенням.

Фонд та Бібліотека мають право обмежити доступ до документальних матеріалів:

а) на час науково-технічного опрацювання або реставрації з метою збереження документів;

б) неповнолітнім, особам, визнаним судом недієздатними або обмежено дієздатними, та особам, які грубо порушували порядок користування документами;

в) з метою захисту законних прав та інтересів власників документів на їхню вимогу;

г) в інтересах зберігання державної таємниці та інших передбачених законодавством таємниць;

д) у випадках, коли документи можна використати з метою дискредитації особи Президента України, членів його родини; коли вони мають конфіденційний характер.

Доступ до документів, які зачіпають законні права та інтереси громадян, здійснюється з дозволу цих громадян або їхніх законних представників. Доступ до документів не може бути обмеженим з політичних чи ідеологічних мотивів.

11. Умови обмеження доступу до документів Фонду можуть визначатися Президентами України, їхніми законними представниками або уповноваженими особами, а також власниками документів на будь-який строк.

12. Виняток з обмеження доступу до документів Фонду становлять випадки, коли матеріали надаються:

а) колишнім Президентам України, за якими зберігається право необмеженого доступу до документів

їхнього архівного та персонального фонду;

б) представникам адміністрацій Президентів України, які уповноважені на це з метою використання документів для поточної діяльності за письмовим поданням Президента України або уповноваженої ним особи;

в) фахівцям, що уповноважені здійснювати науково-технічне опрацювання документів, та керівництву Фонду для поточної роботи з організації Фонду;

г) представникам судових та слідчих органів у порядку, визначеному законодавством України.

13. Строки обмеження доступу визначаються генеральним директором Бібліотеки згідно з законодавством, а також за письмовим поданням Президентів України, їхніх законних представників, уповноважених ними осіб, власників документів.

14. Умови використання матеріалів регулюються Законами України «Про Національний архівний фонд і архівні установи», «Про авторське право та суміжні права», «Про інформацію» та «Про державну таємницю»,

іншими законодавчими актами.

15. Загальне керівництво Фондом здійснює генеральний директор Бібліотеки. Фонд очолює директор, якого затверджує Президія Національної академії наук України за поданням генерального директора Бібліотеки, погодженим з Президентом України, який перебуває на посаді.

Директор Фонду здійснює керівництво діяльністю Фонду, несе відповідальність за виконання покладених на Фонд завдань, представляє Фонд з усіх питань, пов'язаних з його діяльністю.

16. Структуру Фонду затверджує вчена рада Бібліотеки, а граничну чисельність та фонд оплати праці - генеральний директор Бібліотеки.

Фінансування діяльності Фонду здійснюється з Державного бюджету України за окремими нормативами.

Глава Адміністрації
Президента України

Д. ТАБАЧНИК

ЗАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ

КОДЕКС УКРАЇНСЬКОГО БІБЛІОТЕКАРЯ

(затверджений конференцією Української бібліотечної асоціації)

Основою етики бібліотечного працівника в демократичному суспільстві є концепція інтелектуальної свободи.

У статті 19 «Загальної декларації прав людини» проголошується: «Кожна людина має право на свободу переконань та на вільне їх висловлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань і свободу шукати, отримувати й розповсюджувати інформацію та ідеї будь-якими засобами й незалежно від державних кордонів». У 1989 р. на конференції в Стокгольмі ЮФЛА оголосила цю статтю основою своєї діяльності, і було створено комітет ЮФЛА «Доступ до інформації та свобода висловлення».

У США Кодекс етики був прийнятий Американською бібліотечною асоціацією в 1939 р., потім він доопрацьовувався та доповнювався. Останній, затверджений у 1995 р., базується на «Бібліотечному біллі про права» та на положенні «Про свободу читання».

Бібліотечна асоціація Великобританії в 1983 р. затвердила «Кодекс професійної поведінки», який також доповнювався.

Асоціація французьких бібліотек розробила і в 1984 р. затвердила спеціальне положення «Місія, обов'язки й права бібліотекаря».

У нашій країні цим питанням приділялася недостатня увага. Тому актуальним завданням стала розробка Кодексу етики бібліотекаря. З такою ініціативою виступили Українська бібліотечна асоціація і викладачі факультету бібліотечно-інформаційних систем КДВУ. За активною участю Л.Каліберди та В.Пашкової було розроблено проект Кодексу, який був затверджений у березні 1996 р. Президією УБА.

Подіємо його текст:

Мета кодексу - визначити і втілити в життя принципи професійної етики бібліотечних працівників та всіх, тих хто забезпечує інформаційно-бібліотечне обслуговування. У демократичному суспільстві, членами якого є всебічно інформовані громадяни, бібліотечні працівники покликані сприяти забезпеченню принципів інтелектуальної свободи, вільного висловлення й руху ідей та інформації, свободи читання.

Бібліотекарі готові до співпраці з усіма організаціями, установами, об'єднаннями та окремими громадянами, зацікавленими в розбудові бібліотечної справи в Україні і забезпеченні її громадяни повною та об'єктивною інформацією шляхом вільного й рівноправного доступу до бібліотечних матеріалів та ресурсів.

УБА затверджує такі основні морально-етичні норми професійної бібліотечної діяльності:

дотримуватися загальнолюдських принципів моралі, гуманізму, плюралізму думок, поваги до особистості як вищої цінності суспільства, незалежно від соціального стану, віросповідання, національності, статі, віку, політичних поглядів тощо;

не привокувати людську гідність та реалізувати право особи на отримання інформації;

дотримуватися принципів інтелектуальної та інформаційної свободи;

протистояти спробам цензурувати читання і формування фондів бібліотек;

оберігати право користувачів бібліотеки на таємницю інформації та забезпечувати конфіденційність бібліотечно-інформаційного обслуговування;

нести моральну відповідальність за оперативність, повноту й об'єктивність інформації, що надається в процесі бібліотечно-інформаційного обслуговування;

зберігати та поповнювати духовні цінності народу України, сприяти розвитку його національної культури;

прагнути до формування етичного й естетичного ідеалу особистості, сприяти морально-етичним пошукам читачів у пізнанні навколишнього світу, відверненню екологічної катастрофи, піднесенню добробуту народу, усвідомленню гуманістичної ролі та призначення людини в суспільстві;

бути відданим та компетентним у своїй професії, усвідомлювати її гуманістичну місію; володіти і постійно вдосконалювати знання, вміння та навички бібліотечних, бібліографічних, інформаційних процесів, організації суспільного використання документально-інформаційних ресурсів; зберігати й продовжувати традиції вітчизняної бібліотечної справи, сприяти розвитку бібліотечної науки й практики;

впроваджувати прогресивні інформаційні технології; не допускати одержання особистої користі за рахунок читачів, колег, бібліотеки;

підвищувати авторитет бібліотечної професії, залучати до неї талановиту молодь, допомагати її професійному становленню;

виявляти ініціативу, відповідальність, дисциплінованість, сумлінність у професійній діяльності;

сприяти гармонізації відносин у бібліотечному колективі, вихованню моральної самосвідомості його членів, мобілізації їх духовного потенціалу на вирішення завдань, які висуває суспільство перед бібліотеками.

Ольга Ісаєва, Євген Сидиченко

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМП'ЮТЕРНОЇ ОБРОБКИ ДОКУМЕНТІВ МОВАМИ З ДІАКРИТИЧНИМИ ЗНАКАМИ (з досвіду роботи)

Багатомовність документів, що комплектуються НБ України імені В.І.Вернадського, зумовила необхідність вирішення ряду питань при впровадженні нової електронної технології:

- *відпрацювання авторитетного лінгвістичного визначення мов складання бібліографічних записів з використанням універсального для України й сумісного з міжнародним кодування мов;*
- *доцільність організації бази даних (зокрема «загальної» або «мовної») документів, виданих мовами, що використовують латинський алфавіт тощо.*

Одним з головних є питання про можливість реалізації занесення до ЕК інформації про видання мовами, що включають літери з діакритичними знаками, зі зручним і коректним пошуком і дотриманням обов'язкових технологічних умов обробки документів від комплектування до місць їх зберігання.

Як підтверджує обмін досвідом між фахівцями з різних бібліотек, зокрема й зарубіжних, ця проблема досі не знайшла оптимального розв'язання, бо зумовлена, насамперед, програмними засобами, що працюють у середовищі DOS, і необхідністю застосування комп'ютерів застарілих типів, використовуваних у бібліотеках, а також відсутністю міжнародного стандарту, єдиного для латиномовних країн і держав, у основу національних алфавітів яких покладено кириличний алфавіт.

Кардинальним вирішенням проблеми багатомовності могло б стати використання двобайтових наборів символів UNICODE. Але такий перехід потребує модернізації апаратних засобів (комп'ютерів) і відповідного програмного забезпечення.

З тієї латиномовної літератури, яка надходить у бібліотеку, у алфавітах 37-ми мов є діакритичні знаки (німецька, французька, іспанська, португальська та ін).

До того ж, у деяких мовах (угорська, в'єтнамська тощо) літери з діакритичними знаками входять у словникові алфавіти, і враховуються при розташуванні словникових статей. В інших, наприклад, у французькій, італійській і деяких інших літери з діакритикою складають додатковий фонетичний набір алфавіту і при розстановці словникових статей не враховуються.

Що стосується практики ведення алфавітних каталогів зарубіжних видань, то ніякі діакритичні знаки не враховуються при розстановці каталожних карток. Готичний шрифт видання передається латинським, грецький алфавіт транслітерується латинськими літерами.

Каталог закордонних видань у НБУВ (окремо книжковий та для періодичних видань) можна охарактери-

зувати як «загальний» для всіх мов, алфавітизація в якому здійснюється в межах стандартного нерозширеного латинського набору символів. Існують методичні рекомендації щодо доцільності й можливої практики ведення «мовних» каталогів - окремих для кожної мови або груп мов (див. «Описание книг на иностранных языках» / автор-упорядник Р.С.Гіляревський).

При впровадженні нової технології відбувається процес суміщення традицій та іновацій: нові можливості, що надаються «комп'ютером», мають пов'язуватися з традиціями ведення алфавітних масивів, адже співіснування у визначеному часовому відрізку старої (карткової) та електронної технологій - об'єктивна реальність.

Пропонована модель ЕК закордонних видань може бути побудована за мовним принципом з урахуванням розбіжностей кодових сторінок алфавітів у різних країнах.

Надане користувачеві апаратне забезпечення, IBM комп'ютерів задовольняє розширеному фонетичному алфавіту тільки 8-ми мов: німецької, іспанської, італійської, каталонської, шведської, естонської, фінської, ретророманської з застереженням наявності для деяких мов тільки маленьких літер з діакритичними знаками.

Вивчаючи досвід бібліотек, у яких процес комп'ютеризації почався значно раніше, ніж в Україні, ми познайомилися з простою методикою реалізації «діакритики». У Мюнхенській національній бібліотеці (Bayerische Staatsbibliothek) при складанні бібліографічних описів у комп'ютерному режимі діакритичні знаки заносяться перед відповідними літерами, а під час друку, завдяки спеціальній обробці, діакритичні знаки з літерами-основами (два символи) замінюються на літери з діакритикою (один символ). Від цієї методики вирає традиційна каталожна картка, але перегляд запису на екрані досить незручний і важкий для сприйняття. Самі німецькі фахівці вважають цей метод «далеким від оптимального».

У НБУВ почалось відпрацювання іншого шляху для розв'язання проблеми «діакритики». Було вирішено, що для забезпечення у майбутньому взаємного обміну

інформацією з країнами далекого й близького зарубіжжя без трудомісткого процесу перекодування знаків можливе використання кодових сторінок з національними алфавітами (розширений фонетичний набір). Для цього було послано запити в національні бібліотеки і великі інформаційні центри з проханням надати інформацію про кодування національних алфавітів (при наявності декількох державних мов - декількох варіантів цих таблиць).

Наявність необхідних кодових сторінок не стала б в остаточному підсумку вирішенням питання «діакритики», як і можливість розташування діакритичних знаків перед літерами-основами.

У процесі складання бібліографічного запису, маючи об'єктом опису документ мовою з діакритичними знаками, бібліотекар повинен, заздалегідь ідентифікувавши мову документа з присвоєнням коду мови, занести інформацію у відповідний робочий лист. Окремі бібліографічні елементи, занесені мовою опису, окремо й сукупно складуть пошуковий образ документа. Текст бібліографічного запису можна умовно розбити на два блоки: бібліографічні елементи, що заносяться мовою документа, і бібліотечно-бібліографічні елементи (шифри зберігання типу «Колекція», літерна частина індексів ББК, службові позначки про додаткові записи та ін.), що вносяться українською мовою.

Отже, користувач має в розпорядженні стандартні технічні засоби зі стандартною клавіатурою (латино-кириличною), програмне забезпечення, що працює в середовищі DOS: на екрані може бути відображений набір, що не перевищує 256 символів, а це свідчить про неможливість одночасного використання символів (великих і малих літер) з різних наборів - кириличного й розширеного фонетичного латинського набору. Екран у режимі перегляду бібліографічного запису супроводжений також службовими написами й підказками українською мовою, а сам запис має бути представлений мовою складання опису і в тому ж вигляді відображений на паперовому еквіваленті - друкованій карточці.

Отже, основна проблема «діакритики» - неможливість реалізації одночасного відображення на екрані розширених наборів символів латинського шрифту з кирилицею. Метод вирішення питання базується на можливості по чергово використовувати різні набори символів у різних режимах комп'ютерної обробки літератури.

1. Режим введення бібліографічних даних. Записи заносяться до ЕК мовою документа й українською. При цьому використовується набір символів та їх кодування, прийняте в країні, де ця мова традиційно вважається національною. Перемикання між набором символів з повним фонетичним набором і набором символів ДСТУ 2018 (українське національне кодування) здійснюється оперативним, без виходу з активного режиму програми, вручну «гарячою» клавішею. При формуванні точок доступу символи з однаковими машинними кодами, залежно від того, яку інформацію вони несуть (якою мовою занесені), перекодовуються по-різному.

2. Режим пошуку. Інформаційно-значущі бібліографічні елементи згруповані в алфавітних показниках, наприклад: «Особі: автори, редактори, укладачі та ін.», «Серії» «Вихідні дані» тощо. Тематичний пошук реалізується завдяки індексам ББК і їх розшифруванню у вигляді предметних рубрик (українською мовою). Виходячи з практики ведення традиційних карткових каталогів закордонних видань без врахування «діакритики», що створює більш комфортні й спрощені умови проведення пошуку, можна вважати припустимим при формуванні пошукових термінів (точок доступу) всі літери з діакритичними знаками перетворити в літери стандартного нерозширеного латинського набору, наприклад:

$$\begin{array}{l} \grave{O}, \acute{O}, \hat{O}, \bar{O}, \ddot{O} ==> O \\ \grave{A}, \acute{A}, \hat{A}, \bar{A}, \ddot{A} ==> A \end{array}$$

Дане перетворення відрізняється від методу транслітерації, в якому кожній літері з діакритикою ставиться у відповідність унікальне сполучення літер з необхідністю однозначного зворотного перетворення сполучення літер у літеру з діакритичним знаком. Отже, в режимі пошуку користувач повністю задовольняє стандартний набір ДСТУ 2018. Пошук здійснюватиметься із застереженням «без діакритики».

3. Режим перегляду запису. Бібліографічний запис подається на екран з відповідними діакритичними знаками. Перемикаючи набори символів натисканням «гарячої» клавіші, користувач має можливість переглядати запис або екранні підказки. Зворотне перемикання здійснюється повторним натисканням тієї ж клавіші. Режим перегляду є стартовим для друку каталожної картки з «діакритикою». Перемикання «гарячою» клавішею реалізується, наприклад, при використанні DISPLAY.SYS (зі стандартного набору DOS) для завантаження наборів символів з «діакритикою» і KEYRUS.COM (версії 7.3 розробки Д.О.Гуртяка) для українського набору.

Пропоноване проектне вирішення надалі дасть змогу безболісно перейти до технології, яка використовується в країнах з розвинутою індустрією інформатики.

При друкуванні карток можуть виникнути деякі ускладнення, але при використанні пакета програм «ALLEGRO», що дає можливість працювати на рівні кожного окремого символу, налагодження принтерів для друку будь-яких знаків - завдання, яке можливо розв'язати.

У НБУВ для наповнення ЕК з 1994 р. використовується програмний продукт «ALLEGRO», розроблений у бібліотеці Брауншвейгського університету (ФРН). Програма включає модулі комплектування, каталогізації, обслуговування, управляє такими бібліотечними функціями, як облік примірників, можливість друку покажчиків, обмін записів у різних форматах та ін. Гнучкість програми дозволяє, не порушуючи бібліотечної традиції, вносити необхідні корективи під час адаптації конкретної програми до умов функціонування в кожній конкретній бібліотеці.

З ФОНДІВ НБУВ

les Misérables

Факсиміле заголовка
рукопису В.Гюго
«Знедолені»

Ірина Павлуша

ПРО КАТАЛОГ БАЗИ ДАНИХ РОСІЇ

Аналізується досвід Росії щодо систем науково-технічної інформації, котра передбачає одноразову централізовану обробку документального потоку в російських органах НТУ та багаторазове децентралізоване використання отриманих при цьому баз даних (БД). Підстави для роздумів і висновків дає каталог БД Росії, підготовлений науково-технічним центром «Інформрегістр».

Автор здійснює дослідження методом аналізу автоматично побудованих кореляційних таблиць і доходить висновку, що бібліотекам України бажано розгорнути створення центрів бізнес-інформації, що не потребують бюджетного фінансування, і використовувати лише ті БД, які забезпечують можливість формування єдиного інформаційного процесу.

В автоматично побудованих кореляційних таблицях (КТ) зафіксовано виявлені комп'ютерною програмою взаємозв'язки між параметрами БД (типом записів, обсягом тощо). У створену допоміжну БД введено короткі відомості про кожну з 1884 БД Росії. Записи цієї бази включали чотири поля: організація, що підтримує БД (орган НТІ, науково-дослідна установа (НДУ), бібліотека, орган влади, вуз тощо); тип БД (бібліографічна, фактографічна, реферативна, повнотекстова, лексикографічна, гіпертекстова), обсяг БД (до 10 тис. записів, 11-100 тис. записів, 101-1000 тис. записів, понад 1 млн. записів), система керування БД (Clipper, Oracle, CSD/ISIS тощо). Вказана допоміжна БД функціонує під керуванням ліцензійного пакета прикладних програм (ППП) CDS/ISIS, розповсюдженого на некомерційних засадах ЮНЕСКО. Автоматичну побудову КТ забезпечила підпрограма STAT.EXE (входить до названого пакета).

З ряду побудованих таблиць найбільш інформативними виявилися чотири. На підставі аналізу кількісних значень параметрів, занесених у ці таблиці, зроблено висновки.

Табл. 1

Ранговий розподіл БД Росії за організаціями, які ці бази підтримують

NN п/п	Організації, що підтримують БД	Кількість БД (%)
1	Інформаційні центри, в тому числі: центри бізнес-інформації органи НТІ	46.3 23.5 22.8
2	Науково-дослідні установи	35.9
3	Органи влади	6.6
4	Бібліотеки	5.3
5	Вузи	1.6
6	Інші заклади	5.3

Згідно з табл. 1, основними генераторами БД у Росії є інформаційні центри й НДУ. Центри бізнес-інформації (ЦБІ) з'явилися в період переходу до ринкової економіки.

Книгозбірні, на жаль, не займають у ранговому розподілі чільного місця, оскільки їх інформаційні ресурси за допомогою відповідних БД належно не розкриті, що негативно впливає на оперативність введення цих ресурсів у науковий та культурний обіг. Частково це пояснюється недостатнім фінансуванням робіт, спрямованих на впровадження в бібліотеках

новітніх інформаційних технологій. Однак і самі книгозбірні не приділяють таким питанням належної уваги.

Вузи Росії, як і бібліотеки, не досить активно включаються в нову систему соціальних комунікацій.

Як свідчать дані табл.2, серед БД переважають фактографічні. При цьому в інформаційних службах органів влади вони домінують (близько 80%). У бібліотеках найпоширенішими є реферативні БД (понад 44%). Питома вага бібліографічних - порівняно низька в усіх організаціях, що генерують інформацію на машинних носіях. Навіть у книгозбірнях, де бібліографічна діяльність є однією з основних, кількість таких БД становить лише 16,5%.

Незначну кількість гіпертекстових БД можна пояснити недостатньою теоретичною проробкою питань їх створення.

Відсутність повнотекстових БД у бібліотеках свідчить про недооцінку ними цього виду інформаційних ресурсів. Передбачається, що в майбутньому комп'ютерні файли первинних документів стануть одним з основних видів документальних ресурсів книгозбірень. Головним джерелом отримання таких файлів будуть видавництва, що, як правило, створюють електронні версії видань у процесі їх автоматизованої підготовки до друку. Сьогодні ж належну увагу повнотекстовим БД надають лише органи влади Росії.

Як бачимо з табл. 3, ранговий розподіл БД Росії за кількістю записів, у першому наближенні, відповідає емпіричній закономірності Бредфорда. Найбільше БД незначного обсягу - до 10 тис. записів, а найменше - обсягом понад 1 млн. записів. Особливістю цього розподілу для книгозбірень є те, що в них суттєво більша питома вага БД з кількістю записів понад 1 млн., ніж у цілому в усіх організаціях, які займаються їх створенням. Це свідчить, з одного боку, про кумулюючий характер інформаційної діяльності бібліотек, а з другого, - про відповідальніший підхід до підтримки БД і меншу кон'юнктурність при розгортанні робіт з їх наповнення. Домінуючий же характер БД незначного обсягу і відсутність баз з обсягом понад 1 млн. записів у вузах Росії свідчить про початковий етап їх інформатизації та інтеграції у нову інформаційну інфраструктуру суспільства.

Згідно з табл. 4, основними системами керування БД у Росії є Clipper, Oracle і CDS/ISIS. Сфера використання Clipper: органи НТІ, вузи, НДУ і бібліотеки. Oracle - потужна програмна система: її змогли придбати лише інформаційні центри національного рівня, зокрема, ВІНІТІ (саме завдяки великій кількості БД ВІНІТІ Oracle і виявилась на «призовому» місці в

Табл.2

Кореляційна таблиця «Тип БД - організації, що їх підтримують»

NN п/п	Тип БД	В усіх організаціях (%)	У тому числі (%)				
			Інформаційні центри	НДУ	Органи влади	Бібліотеки	Вузи
1	Фактографічні	57.9	45.8	68.1	79.7	37.1	93.3
2	Реферативні	23	33.9	12	2.4	44.3	3.4
3	Повнотекстові	9.3	12.6	3.8	17.1	-	-
4	Лексикографічні	5.1	4.3	8.4	-	2.1	-
5	Бібліографічні	4.4	1.7	7.7	0.8	16.5	3.4
6	Гіпертекстові	0.3	0.7	-	-	-	-

Табл.3

Кореляційна таблиця «Обсяг БД - організації, що їх підтримують»

NN п/п	Обсяг БД (тис. записів)	В усіх організаціях (%)	У тому числі (%)				
			Інформаційні центри	НДУ	Органи влади	Бібліотеки	Вузи
1	менше 10	61.2	53.4	69.8	57	64.3	79.3
2	ф 11 - 100	28.4	36	20.7	30.2	19.4	13.8
3	ф 101 - 1000	8.7	9.7	7.3	11.2	11.2	6.9
4	більше 1000	1.7	0.9	2.2	5.1	5.1	-

Табл.4

Кореляційна таблиця «Система керування БД - організації, що їх підтримують»

NN п/п	Система керування БД	В усіх організаціях (%)	У тому числі (%)				
			Інформаційні центри	НДУ	Органи влади	Бібліотеки	Вузи
1	Clipper	17.3	13.9	27.8	12.4	28.2	37
2	Oracle	17.3	35.6	1.2	-	-	-
3	CDS/ISIS	13.5	6.6	19	10.3	48.7	-
4	dBase	4.9	3.7	5.9	-	-	33.3
5	FoxPro	4.5	2.9	3.2	24.7	-	3.7
6	MiniMax	3.5	6.9	0.4	-	1	-
7	Adabas	3.1	2.5	4	7.2	-	-
8	Інші системи (близько 40)	31.1	27.7	38.5	43.4	22.1	26

ранговому розподілі). Поширеність CDS/ISIS зумовлена некомерційними умовами розповсюдження цього ППП UNESCO, що є його генеральним розробником і постачальником. Питома вага інших систем керування БД незначна. Водночас їх широкий спектр (загальна кількість досягає трьох десятків, не рахуючи програмних продуктів (ПП) власних розробок) свідчить про недостатньо критичний підхід до вибору засобів програмної реалізації автоматизованих інформаційних систем. Бібліотеки Росії обирають лише ті ПП, які пройшли перевірку часом. Майже половина БД, що формуються в книгозбірнях, підтримується одним ППП - CDS/ISIS.

На нашу думку, бібліотекам України доцільно: ініціювати надання роботам з формування системи БД бібліотек державного статусу; розгорнути створення в книгозбірнях центрів бізнес-інформації, що не потребують бюджетного фінансування; приділити увагу наповненню повнотекстових БД, насамперед на основі одержання з видавництва електронних версій друкованих видань; обмежити спектр систем керування БД (використовувати лише ті, що забезпечують можливість формування єдиного інформаційного простору).

Галина Новікова
Ірина Скобець

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗБЕРЕЖЕННЯ ФОНОГРАФІЧНИХ ВОСКОВИХ ЦИЛІНДРІВ (у НБУ імені В.І.Вернадського)

Унікальною пам'яткою минулого є фонографічні воскові циліндри (ФВЦ). ФВЦ з фонозаписом – це особливий вид документів, носієм інформації яких є нетрадиційний композиційний матеріал на основі карнаубського та інших твердих рослинних восків з додаванням бджолиного воску, парафіну, ладанного масла та пластифікаторів (рицинова й оливкова олії, мінеральні мастила тощо). Обстеження показало, що найхарактернішими пошкодженнями ФВЦ є механічні, фізико-хімічні, біологічне. Щоб запобігти передчасному руйнуванню фоноциліндрів, слід дотримуватися певних умов зберігання. Реставрація фонозаписів є надзвичайно складною і тонкою операцією, яка виконується, зважаючи на конкретну цінність тієї чи іншої одиниці зберігання.

Найбільшим зібранням ФВЦ у нашій державі є колекція фонозаписів єврейського фольклору НБУВ, сформована в 1929-1936 рр. Інститутом єврейської пролетарської культури, пізніше реорганізованим у Кабінет єврейської культури АН України (1936-1949). Колекції фонозаписів в Україні: Центральний державний кінофотофоноархів (20 од. зб.); Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського НАНУ. На сьогодні загальна кількість ФВЦ, що зберігаються в інституті рукописів НБУВ, становить 1014 од. зб.

З метою подальшого забезпечення збереженості унікальної колекції ФВЦ було візуально обстежено їх фізичний стан із застосуванням бінокюляра та стереоскопічного панкратичного мікроскопа МСПЭ-1. Було зроблено висновки щодо доцільності реставрації фонозаписів залежно від конкретних умов і наявності спеціальної апаратури для відновлення фонозаписів.

У 1877 р. Т.Едисон (США) винайшов фонограф, який дав змогу записувати інформацію на циліндричних звуконосійх. Ч.Тайнтер удосконалив як сам прилад (електричний привід був замінений годинниковим пружинним механізмом з відцентровим регулятором, що забезпечувало рівномірне обертання циліндра), так і циліндр-звуконосій (олов'яну фольгу (станіоль) заступив еластичний матеріал – воскова композиція). Перекупивши патенти Ч.Тайнтера, Т.Едисон організував компанію по виробництву фонографів «Edison Business Phonograph»¹.

Універсальність фонографа (і записував, і відновлював звук) сприяла його швидкому розповсюдженню в світі. Аж до середини 30-х років ХХ ст., тобто протягом майже 60 років з часу винаходу, фонограф слугував для збирання фольклорної музики та пісень, запису голосів видатних діячів культури й історії².

У багатьох бібліотеках та архівах світу збереглися різні за обсягом колекції ФВЦ, зокрема: Фольклорному центрі Бібліотеки Конгресу (одне з найбільших зібрань); Віденському фонограмархіві; Фоноархіві Берліна; Національному звуковому архіві Британської бібліотеки (3 тис. од. зб.); Центральному державному архіві звукозапису (майже 400 од. зб.); Музеї музикальної культури ім. М.Глінки; Політехнічному музеї; Музеї Л.М.Толстого (19 од. зб.) (усі – Москва); Фоноархіві інституту російської літератури Російської Академії наук (Пушкінський Дім) (7

тис. од. зб.); Музеї зв'язку – (обидва – Санкт-Петербург).

Колекції фонозаписів в Україні (Київ): Центральний державний кінофотофоноархів; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського НАНУ.

У 1930 р., після закриття в Ленінграді єврейських установ, у Київ було передано велику збірку фономатеріалів з Єврейського історико-етнографічного музею. Її основний розділ – це матеріали фольклорних експедицій Єврейського історико-етнографічного товариства 1911-1914 рр.

У лютому 1930 р. в архів Інституту єврейської пролетарської культури було передано ще 29 фоноциліндрів з приватної колекції, сформованої за матеріалами етнографічної експедиції 1912 р.³

З метою подальшого забезпечення збереженості унікальної колекції ФВЦ було візуально обстежено їх фізичний стан із застосуванням бінокюляра та стереоскопічного панкратичного мікроскопа МСПЭ-1.

Мікологічний контроль здійснювався методами накопичення культур та відбитків на твердих мікробіологічних середовищах (середовище Чапека, сусло-агар); рН водної витяжки з фрагментів картонних контейнерів вимірювався за допомогою іономеру И-34.

ФВЦ розміщені в розташованих у ящиках фабричних картонних контейнерах, зверху щільно закритих. Внутрішня поверхня контейнерів (ближча до поверхні воскових

³ Дані про історію зібрання фонозаписів єврейського фольклору інституту рукописів НБУВ представлені м.н.с. сектора сходознавства Л.В.Шолоховою

циліндрів) являє собою гофрований шар тонкого паперу з рН 5,86 - 6,03, основою для якого є щільніший папір з рН 6,29 - 6,32, або войлочного матеріалу з рН 4,65 - 4,71, наклеєного на темний щільний картон з рН 5,21 - 5,29.

Деякі контейнери мають сліди попередніх замокань (характерні плями). Колір воскових циліндрів - від світло- до темно-шоколадного, залежно від складу композиційного матеріалу.

Найхарактернішими пошкодженнями ФВЦ є: механічні (внаслідок необережності під час експлуатації, архівної роботи та зберігання); фізико-хімічні (спричинені складними, необоротними процесами хімічного старіння матеріальної основи, які зумовлено терміном зберігання та композиційними й технологічними особливостями останньої); біологічне (викликане дією мікроскопічних грибів під час зберігання фоноциліндрів в умовах, сприятливих для розвитку плісняви).

До механічних ушкоджень можна віднести:

1. Пошкодження звукових доріжок унаслідок абразивного (шліфувального) ефекту (виникає в процесі неодноразової репродукції звуку шляхом фізичного контакту голки фонографа з пластичною поверхнею циліндра).

2. Різноманітні тріщини, подряпини, втрати фрагментів або повне розтрощування, спричинене грубим дотиком до поверхні циліндрів у разі неакуратної експлуатації.

Фізико-хімічне руйнування воскових циліндрів викликається процесами, типовими для складних аморфно-кристалічних систем, до яких належать воскові композиції. Присутність у них низькомолекулярних сполук - пластифікаторів (рицинової або оливкової олій, мінеральних мастил тощо) призводить з часом до руйнування емульсій, внаслідок чого летючі низькомолекулярні сполуки поступово переміщуються з композиції на поверхню циліндрів. Таке випаровування зумовлює утворення мікроскопічних ділянок стиснення (мікротріщин основи циліндрів), які зовні мають вигляд «зірочок» або «сніжинок»³ і вкривають, залежно від інтенсивності деструкції, від 5 до 80% їх площі.

У процесі випаровування пластифікатори можуть акумулюватися на поверхні звукових доріжок у вигляді маслянистого ексудату, утворюючи характерний для пошкоджених циліндрів наліт (вуаль).

Складні фізико-хімічні взаємодії між компонентами аморфно-кристалічної воскової системи пов'язані з утворенням молекулярних комплексів та змішаних кристалів і механічних сумішей, а також зміною кристалізаційної здатності. Вони спричиняють деструкцію основи фоноциліндрів, яка зовні схожа на вицвітання (у вигляді крапок або «леопардових» плям).

На деяких циліндрах, що зберігаються у контейнерах з шаром внутрішньої гофрованої паперової прокладки, помічені білі повздовжні вицвілі смуги, які повторюють її рельєф. Це може виникати внаслідок особливих термодинамічних умов, що сприяють перебігу складних фізико-хімічних процесів саме на поверхні з високим поверхневим потенціалом (у місцях дотику воскової композиції з пористим папером).

Мікологічне обстеження фоноциліндрів дає підстави для припущення, що характерні пошкодження поверхні у вигляді «наморозі», можливо, були викликані життєдіяльністю мікроскопічних грибів.

Ізольовано 12 видів мікроміцетів, які належать до 6-ти родів 3-х класів:

клас Zygomycetes

Rhizopus nigricans Ehrenb

клас Ascomycetes

Chaetomium globosum Kunze

клас Deuteromycetes

1. *Aspergillus fumigatus* Fres.

2. *A. niveus* Blochwitz

3. *A. versicolor* (Vuill.) Tiraboschi

4. *A. ustus* (Bain.) Thom et Church

5. *Cladosporium cladosporioides* (Fres.) de Vries

6. *Penicillium expansum* (Lk) Thom

7. *P. fellutanum* Biourge

8. *P. verrucosum* var. *cyclopium* (Westfl.) Samson e.a.

9. *P. sp.*

10. *Sporotrichum sp.*

Мікроскопічні гриби пошкоджують воскові циліндри шляхом утилізації поживного для них середовища - восків, рослинних олій, ладанного масла та інших органічних компонентів основи, а також виділюваними органічними кислотами та ензимами, які викликають деструкцію контактуючих з ними вразливих сполук основи.

Внаслідок дії фізичних та біологічного факторів на циліндри, а також у результаті природного фізико-хімічного старіння основи воскових композицій звукові доріжки руйнуються. Реставрації, як правило, не піддаються, що негативно впливає на якість звуку при його відновленні.

Щоб запобігти передчасному руйнуванню фоноциліндрів у процесі їх використання, архівної обробки та зберігання, на нашу думку, слід дотримуватися таких умов:

1. Розміщувати циліндри лише у фабричних контейнерах, розташовуючи їх у шафах або сейфах.

2. Зводити до мінімуму кількість репродукції звуку, застосовуючи для цього тільки такі технічні засоби, що не псують поверхню звукових доріжок.

3. Запобігати їх механічному руйнуванню:

- не доторкатися до поверхні звукових доріжок;

- виймати циліндри з картонних контейнерів, обережно засовуючи вказівний та середній пальці однієї руки у середину циліндра і притримуючи вільною рукою його зовнішню поверхню, вільну від звукових доріжок;

- щоб уникнути зміщення звукових доріжок (внаслідок ексцентричної властивості пластичної воскової композиції основи циліндрів), слід періодично змінювати вертикальне положення циліндрів у контейнерах, обережно перевертаючи їх.

4. Періодично обстежувати стан поверхні циліндрів. У разі появи «вуалі» чи «наморозі» фізико-хімічного або мікологічного походження їх можна спробувати зняти чистою замшевою чи вельветовою ганчіркою, м'яко доторкаючися до поверхні звукових доріжок. Такий засіб може бути ефективним лише на ранніх стадіях розвитку плісняви або в разі появи на поверхні циліндрів ексудату внаслідок процесів випаровування низькомолекулярних пластифікаторів. Застосування для вилучення ексудату розчинів детергентів призводить до зайвого зволоження поверхні циліндрів (може сприяти розвитку плісняви).

5. Профілактика мікодеструкції воскових циліндрів є єдиним ефективним засобом боротьби з пліснявою, оскільки при використанні хімічних дезінфікуючих розчинів (2,5%-го спиртового розчину оксихиноліну; 5%-х розчинів оксидифенілу та формаліну; 10%-х розчинів пентахлорфеноляту натрію або парахлорметакрезолу; стерогенолю), досить успішно застосовуваних для дезінфекції воскових печаток⁴, можуть пошкодитися звукові доріжки.

Щоб запобігти мікологічному ушкодженню циліндрів, усі види робіт з ними слід здійснювати лише після ретельного знепилення приміщення або в спеціальних обезпилюючих шафах, виключаючи можливість потрапляння грибних спор на поверхню циліндрів; у сховищі слід підтримувати

сталі термогігрометричні параметри мікроклімату (для температури: $10 \pm 2^\circ \text{C}$, для відносної вологості повітря: $55 \pm 5\%$).

6. Зважаючи на підвищену термопластичність воскових композицій основи циліндрів, не допускати підвищення температури в сховищі понад 30°C , запобігати попаданню на поверхню циліндрів прямих сонячних променів та її освітленню лампами нажарювання. Навіть температура рук людини, яка працює з циліндром, може негативно позначитися на збереженості звукових доріжок.

Існують три способи відновлення та перезапису інформації, зафіксованої на ФВЦ: акустичний, електричний та оптичний⁵.

Акустичний метод полягає у перетворенні за допомогою фонографа механічно зафіксованих на пластичній поверхні воскового циліндра звукових коливань в акустичний звук.

За допомогою електричного методу (найширше розповсюджений у практиці реставрації звуку) механічно зафіксовані на циліндрах звукові коливання перетворюються в електричні, які потім відбиваються (фіксуються) на електромагнітній плівці.

Недоліком обох методів є фізичний контакт голки фонографа з тендітною поверхнею звукової доріжки, що при повторенні процесу відновлення звуку може негативно позначитися на його якості внаслідок абразивного ефекту.

Оптичний метод - технічно складний і дорогий - найбезпечніший для фоноциліндрів, бо при використанні лазерного променя не відбувається шкідливого фізичного контакту зі звуковою доріжкою.

¹ Железний А. Наш друг - грампластинка. - К.: Муз. Україна, 1989. - 278 с.

² Шлюв Л. Голоса, зазвучавши вночі. - М.: Просвещение, 1974. - 127 с.

³ The Federal Cylinder Project // International Association of Sound Archives, Phonographic bulletin 33 (1982). - P. 13-22.

⁴ Смолкина Т. Разрушение восковых печатей плесневыми грибами и методы их защиты // Тр. ВНИИДАД. Т.1. Статьи, метод.

Нагадаємо, що під час реставрації фонозаписів з колекції Американського фольклорного центру (АФЦ) було виявлено чимало циліндрів, пошкоджених внаслідок дії механічних, фізико-хімічних та мікологічних факторів. Саме тому в червні 1979 р. Бібліотекою Конгресу спільно з АФЦ, Смітсонським інститутом та деякими суспільними федеральними установами було розроблено Федеральний проект реставрації фонозаписів на воскових циліндрах³.

Він передбачав: збереження та реставрацію фонозаписів на воскових циліндрах; архівну обробку та документацію колекції ФВЦ; розповсюдження результатів Проекту серед установ, що мають такі збірки.

У його рамках звукозаписувальною лабораторією Бібліотеки Конгресу було відреставровано 200 ФВЦ з колекції Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського⁴. Цей досвід може бути корисним для розробки програми реставрації ФВЦ із зібрання інституту рукописів НБУВ.

З огляду на вищезазначене, доцільність реставрації фонозаписів на воскових циліндрах повинна визначитися для кожного з них конкретно і лише за умов наявності спеціальної апаратури для відновлення фонозапису.

Реставраційні роботи з метою відновлення та репродукції інформації на ФВЦ з колекції НБУВ можуть бути здійснені із залученням відповідних академічних або галузевих установ, які мають потенційні та технічні умови для розробки оригінального методу їх реставрації.

програми научн. исследований. - М., 1970. - С.116-120.

³ Lechleither F. A newly Constructed Cylinder Replay Machine for 2-inch Diameter Cylinders // Archiving The Audio-Visual Heritage. Third Joint Technical Symposium. May 3-5, 1990. Canadian Museum of Civilization. - Ottawa. - P. 145-148.

⁴ Noll W. Cylinders Kiev: Folklife Center Restores Ukrainian Minstrelsy. Library of Congress Information Bulletin. February, 20 1995.

ФАКТИ НАУКОВОГО ЖИТТЯ. ХРОНІКА ПОДІЙ

Микола
Воробей

24-й Австрійський з'їзд бібліотекарів

3-7 вересня 1996 р. в м. Інсбрук було проведено 24-й Австрійський з'їзд бібліотечних працівників, який проходив під девізом «Бібліотечний менеджмент - менеджмент культури». Організатор - спілка бібліотекарів Австрії (СБА) - відзначає цього року свій 50-річний ювілей.

Спонсорували форум СБА і Федеральні міністерства з питань науки, транспорту та мистецтва, закордонних справ, ряд банків та установ. На з'їзд прибуло близько 600 учасників з Німеччини, Італії, Данії, Угорщини, Польщі, Фінляндії, Болгарії, України та ін. Зі словами привітання до учасників форуму звернувся президент СБА д-р Нойгаузер.

Було розглянуто різні аспекти розвитку бібліотечної справи і роль бібліотек у суспільстві; налагодження інформаційних зв'язків між ними; використання їх інформаційного потенціалу за допомогою нетрадиційних носіїв інформації; проблеми збереження культурного надбання бібліотек засобами електронної обробки тощо.

У доповідях відкреслювалося, що ні важливі питання неможливо вирішити без ґрунтовної освіти бібліотечних працівників. До цього спонукає технічний розвиток інформаційного простору, а вхід європейських країн в Раду Європи зобов'язує до нової структуризації освіти з метою досягнення рівноваги в кваліфікації бібліотечних кадрів різних країн.

З інтересом було вислухано доповіді про стан та перспективи автоматизації бібліотек Австрії. Свої досягнення в галузі автоматизації демонстрували на виставі електронної техніки понад 60 різних фірм та бібліотек. У країні з 1982 р. існує міжбібліотечна мережа BIBOS, яка включає 33 бібліотеки різних відомств та установ.

За 14 років існування ця мережа пройшла чотири етапи свого становлення - від BIBOS-I до BIBOS-IV. Нині вона може автоматично підтримувати всі виробничі процеси бібліотек - замовлення літератури, інвентаризацію фонду, бібліографічне та предметне розкриття літератури, - аж до видачі її на абонемент. Мережею можуть користуватися як бібліотеки, так і окремі користувачі інформації, що мають доступ до всіх її масивів. Остання версія BIBOS, реалізована в 1995 р., демонструвалася вперше у Австрійській національній бібліотеці на семінарі Комісії СБА.

У рамках з'їзду відбулася також акція допомоги для Національної та університетської бібліотеки Боснії та Герцеговини в Сараєво, що постраждала під час війни в Югославії. Збиралися кошти для реставрації та відновлення пошкодженої літератури і відбудови приміщення. Зі словами подяки виступив директор бібліотеки д-р Енес Куваджич.

Для учасників з'їзду було організовано велику культурну програму.

Ірина Сергєєва

З ІСТОРІЇ ФОРМУВАННЯ КОЛЕКЦІЇ ЄВРЕЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ (1918-1939)

Автор, залучаючи архівні та історичні матеріали, робить екскурс в часи створення і діяльного функціонування спеціального єврейського відділу в Національній бібліотеці України, коли її співробітниками інтенсивно збиралися книжки єврейськими мовами, завдяки чому було закладено цінну колекцію з єврезнавства. Висвітлюється значна роль Тимчасового комітету по створенню Національної бібліотеки України у розширенні фонду єврейської літератури, Гебраїстичної історико-археографічної комісії при ВУАН, кафедри єврейської культури (при Українській академії наук), на базі якої було засновано Науково-дослідний інститут єврейської культури. Детально розглядається діяльність Єврейської наукової бібліотеки.

Підкреслюється, що, незважаючи на складні матеріальні умови і байдуже ставлення радянської влади до розвитку єврейської культури, Всенародна бібліотека України виконувала свою духовну функцію - зберігала колекції, здійснювала їх каталогізацію, обслуговувала читачів.

З 1950 по 1991 р. відділ єврейської літератури в бібліотеці взагалі не функціонував. І тільки з набуттям Україною незалежності, виходом на цивілізовані демократичні перспективи, а також завдяки позиції керівництва НБУВ щодо збереження духовної спадщини всього людства та рівнозначної цінності її всіх народів дало змогу відновити здобутки 20-30-х років і надати можливості повноцінного функціонування спеціалізованого сектора сходознавства інституту рукописів НБУВ, відкрити читальний зал, підтримувати розгортання наукових розвідок і ґрунтовних досліджень у галузі єврезнавства.

У НБУВ зберігається започаткована з часів створення Всенародної бібліотеки України (ВБУ) колекція книжок єврейськими мовами (давньоєврейська, іврит та ідіш), книжок з гебраїки та юдаїки, журнальних і газетних видань дореволюційних та пореволюційних років.

У «Зверненні Тимчасового комітету по створенню Національної бібліотеки України» в розділі «Про національну бібліотеку Української Держави» йдеться про те, що у відділі друкованих українських книжок є доволі багата єврейська література¹. У «Статуті Національної бібліотеки Української Народної Республіки в м. Києві, при Українській Академії Наук» (п. Устрій бібліотеки) записано: «§ 5. Національна бібліотека перебуває при Українській Академії Наук і складається з семи відділів та читальної зали». Один з них - Східний. І «примітка 1. До газетно-графічного відділу відносяться всі газети, не виключаючи українських та східних...» (од. зб. 1, арк. 3).

За історичними умовами на Київщині і в сусідніх з нею регіонах (особливо на Поділлі, Волині), де було чимало єврейських містечок (штетлів), а в пореволюційний час - у великих містах, відсоток єврейського населення був досить значним². Тому основу Східного відділу становили саме книжки єврейськими мовами.

Видатний орієнталіст і семітолог Я. Ізраельсон вітав "...майбутнє відкриття у Всенародній (Національній)

бібліотеці на Україні єврейського підвідділу (в Від. Orientalia), в якому будуть згуртовані всі здобутки єврейської літератури. Єврейський підвідділ дасть євреям, які цікавляться своєю письменністю, змогу легко дістати потрібну їм книжку й викличе в їх середовищі охоту та поривання займатися розвідками в царинах єврейської науки, яка у нас, на жаль, є ще майже непочатий ґрунт, тоді як в інших європейських краях вона дійшла вже визначних поступів <...> відкриє також можливість неєврейським ученим, яким по ходу їх праці вимагаються справки з єврейської літератури, без труднощів одержувати їх»³.

Неодноразово порушуване й єврейськими колами України, і науковою громадськістю* в 1919 р. питання про відкриття в Національній бібліотеці спеціального єврейського відділу було вирішене згідно з її Статутом. Водночас постало питання про створення відділу «Orientalia», що займався б проблемами сходознавства, а Єврейський існував би при ньому як підвідділ, де б працював каталогізатор зі знанням староеврейської мови⁴.

Облік та контроль наукового майна покладался на Я. Ізраельсона (од. зб. 18, арк. 4).

У 1919 р. у ВБУ інтенсивно збиралися книжки єврейськими мовами та видання з єврезнавства по різних установах та особистих бібліотеках. Саме завдяки таким заходам удалося зберегти ці колекції в пореволюційні (та й усі наступні) роки.

У різний спосіб надходили книжки до бібліотеки. 21

¹ Архів НБУВ, оп. 1, од. зб. 2, арк. 4-5. (Далі при посиланні на це джерело в тексті вказуємо одиницю зберігання та аркуш).

² Книжний вісник. - К., 1919. - Ч. 2. - С. 38.

³ Там само. - С. 65.

⁴ Там само. - С. 17.

*З боку уряду активну підтримку відділу надавав міністр у єврейських справах М. Зільберфарб.

липня 1919 р. Комітет по її створенню просить Голову музейного фонду «не відмовити видати <...> книжки, що поступили до Вас (особливо єврейські) і видавати, коли можливо, надалі всі, що поступатимуть» (од. зб. 11, арк. 167). Товариство розповсюдження освіти між євреями в Росії (ТПЄ)* бібліотека просить «видати <...> книжки, брошури та інші бібліотечні матеріали, які одкладені для Всенародної бібліотеки України» (од. зб. 11, арк. 168). Це Товариство передавало чимало книжок, які й досі в сучасній колекції. Судячи зі штампів та позначок на них, книжки надходили не тільки з головного осередку ТПЄ в Петербурзі⁵, а й з осередків Києва, Одеси, Риги.

Бібліотека одержувала також газети єврейською та російською мовами, друковані органи різноманітних єврейських партій (зокрема «Найє Цайт», яку видавала Об'єднана партія, орган Бунду «Фолькс Цайтунг», органи «Цаіре-Ціону», «Ізвестія» та «Мішмерет Хадашот»), часописи літературно-суспільного напрямку «Юдіше нае лебен» та «Гарце», інші видання (од. зб. 3, арк. 4-5).

22 липня 1919 р. Комітету по створенню бібліотеки «...стало відомо, що Секція охорони бібліотек одержала від Музейного фонду 50 скриньок різних книг, в тому числі одну скриньку з єврейськими старовинними рукописами та книгами <...> Національна бібліотека сим прохає Вас, коли можливо, передати ці книги до неї» (од. зб. 11, арк. 175).

У полі зору Комітету, як уже зазначалося, перебували й особисті книжкові зібрання.

Піклуючися про них, про розширення фонду і створення якнайповнішої колекції єврейської літератури, він звертається 31 липня 1919 р. (лист № 650) до бібліотечної секції київського губвиконкому й особисто до Ю.Іванова-Меженка щодо передачі до ВБУ «з книжного фонду при київській міській бібліотеці, окрім книг, зазначених у списку, поданому бібліотекарем цієї бібліотеки до бібліотечної секції при губвиконкомі, бібліотеки Бродського в цілому складі, усіх книг, що на єврейській мові» (од. зб. 11, арк. 182).

Одним зі шляхів поповнення літератури стали так звані пожертви, тобто книжки або зібрання, подаровані їхніми власниками. Щодо створюваної єврейської колекції, то в «Списку осіб, від яких надходили книжки і брошури» за 1919 р. читаємо: «2 книги и 3 брошюры от М.И.Камнионского в дар», «24 газеты в дар от редакции «Коммунистический Фонд» (од. зб. 16, арк. 14), «21.VII. Приняты в дар от ОПЕ 40 книг, 27 брошюр и 11 часописов» (од. зб. 16, арк. 18). Неодноразово вказуються книжки, одержані в дар від Я.Ізраельсона (од. зб. 16, арк. 13-65). У «Книжному віснику» наводиться перелік єврейських книжок, подарованих бібліотеці цим ученим (162 книжки та 60 брошур). Частина цієї літератури уже на той час являла собою бібліографічну рідкість. Б.Лур'є подарував 2 книги, М.Каміонський -

10 книжок і 4 брошури, А.Каган - 8 книжок і 1 брошуру, Г.Барац - 7 книжок і 6 брошур⁶.

У «Справозданні ВБУ за 1923 р.» записано: «Розподіл офіційних поступань: ... од синів Бараца - 590 кн. одиниць» (од. зб. 65, арк. 1). Серед документів цього ж року: «Мандат. Всенародня бібліотека України при ВУАН у м. Києві цим доручає співробітникові ВБУ Олександрові Івановичу Полуляху одержати уцілілу частину бібліотеки та власних видань доктора Г.М.Бараца, що знаходиться зараз в д.16 по Прорізній вулиці в м. Києві. Директор Пастернак. Учений секретар Міяківський». (11.VIII.1923 р. за № 552) (од. зб. 72, арк. 14).

4 серпня 1923 р. (№ 573):

«Синам доктора Германа Марковича Бараца. Київ, Прорізна, 16, ком. 9.

Всенародня бібліотека України при ВУАН у м. Києві цим посвідчує одержання нею уцілілої частини книгозбірні та власних видань доктора Германа Марковича Бараца і широко дякує Вам за щедру пожертву <...>» (од. зб. 16).

Розвиткові єврейської колекції ВБУ сприяла активність Гебраїстичної історико-археографічної комісії (ГІАК), що працювала в 20-ті роки при ВУАН під керівництвом І.Галанта. Її діяльність контролювалася Історично-філологічним відділом ВУАН, очолюваним акад. А.Кримським. Одним з напрямів роботи комісії була підготовка бібліографічних покажчиків з історії єврейського народу, книгодрукарської справи єврейською мовою в Україні (на базі колекції єврейської літератури ВБУ).

1926 р. при ВУАН створюється Кафедра єврейської культури, яка фактично успадкувала головні завдання і мету ГІАК. На вакантну посаду бібліотекаря-спеціаліста для роботи з фондами єврейської літератури нею було рекомендовано А.Мігельмана (од. зб. 275, арк. 1).

1929 р. на базі Кафедри єврейської культури при ВУАН засновується Науково-дослідний інститут єврейської культури (пізніше - Інститут єврейської пролетарської культури, ІЄПК), який очолює професор-історик Й.Ліберберг. Цей заклад мав стати головним дослідницьким центром країни з питань єврейства. У його структурі передбачалося шість відділів (історичний, філологічний, етнографічний, літературний, соціально-економічний та педагогічний), ряд кабінетів, а також Центральний архів єврейської преси (ЦАЄП) та Єврейська наукова бібліотека (ЄНБ). Діяльність останніх підрозділів розглянемо докладніше.

У 30-ті роки ЦАЄП отримував понад 400 видань, що надходили ледь не з усього світу. Тут зберігалися майже всі газети, які випускалися в Росії єврейською та російською мовами (до революції і після).

ЄНБ у середині 30-х років мала в своїх фондах приблизно 100 тис. книжкових одиниць⁷. Особливо слід виділити стародруки, інкунабули та рідкісні видання. Комплектувалася вона з різних джерел, чому велике значення надавав і тогочасний директор Інституту Й.Ліберберг. Крім того, під його керівництвом працювала Бібліографічна комісія, до якої входили й А.Кіржніц, С.Боровий (його спогади вийшли недавно в Єрусалимі), М.Віннер, А.Квітний, А.Лев, Ратнер-Квітний та ін. Ними був підготовлений та 1930 р. побачив світ бібліографічний збірник «Bibliologische Samlbücher» (статті й дослідження з питань єврейської бібліографії і бібліотечної справи), де були опубліковані

⁶ Книжний вісник - С. 35-36.

⁷ Київ. Провісник. /За ред. Ф.Ернста - К., 1930. - С. 436.

⁵ Еврейская энциклопедия //Издание общества для научных еврейских изданий и издательства Брокгауз-Ефрон. - Т.13. - Кол. 59-62; Сергеева І., Горшкова О. Книжкові знаки як джерело вивчення історії комплексних бібліотечних фондів //Рукописна та книжкова спадщина України. - Вип.2. - К., 1994 - С. 106-115.

*Засноване в Петербурзі 1863 р., працювало до 1929 р., мало одну з найбільших спеціалізованих бібліотек; 1903 р. у Києві було відкрите відділення з бібліотечною до 10 тис. од. зб.).

*ОПЕ - Общество для распространения просвещения между евреями в России.

й дві великі статті Й.Ліберберга «Завдання єврейської бібліології»⁸ та «Бібліотека архіва преси інституту єврейської культури при ВУАН».

1929 р. директор ІЄПК порушує питання про поєднання фондів єврейської літератури ВБУ та ЄНБ. Він запропонував створити єдину Єврейську академічну бібліотеку, що мала б офіційну назву «Бібліотека Інституту єврейської культури при ВУАН. Філія ВБУ», до складу якої входили б «усі книжкові фонди ВБУ та її філій єврейською та гебраїською мовами та «юдаїка» (література різними мовами про євреїв), крім тематичної «україніки» (по одному примірнику)» (од. зб. 276, арк. 19).

Розглянувши цю ідею, Рада ВБУ (23.11.1929 р.) протокол засідання, ч. 152) наголошувала, що «а) Все-народня бібліотека України як Національна бібліотека має за завдання збирати й зберігати літературу, що стосується всіх народів, та обслуговувати всі національності республіки; б) що, задовольняючи в першу чергу потреби наукових робітників, ВБУ в той же час у своїй загальній читальні обслуговує ширші кола читачів, серед яких євреї посідають друге місце, і для задоволення вимог яких на єврейську книгу ВБУ треба мати відповідний фонд; в) що література, яку ІЄПК пропонує вилучити з фондів ВБУ та передати йому, стосується також різноманітних проблем українознавства, сходознавства та різних наукових дисциплін: мистецтво, історія, етнографія тощо, через те вилучати юдаїку і гебраїку, тим самим треба було б не тільки порушити цілісність ВБУ як національної бібліотеки, але й знецінити колекції ВБУ з різних інших наукових дисциплін» (од. зб. 275, арк. 12).

На підставі рішення Ради дирекція ВБУ надсилає листа (5.XII.1929 р.) Лібербергові, в якому знову викладає мотивацію прийнятої постанови (од. зб. 276, арк. 12).

Таким чином, у 30-ті роки в Києві самостійно функціонували дві наукові бібліотечні бази: фонд єврейської літератури ВБУ та Єврейська наукова бібліотека ІЄПК при ВУАН. Крім цього, в місті працювала Центральна єврейська державна бібліотека, окремі бібліотеки при єврейських навчальних закладах та на підприємствах.

Керівництво бібліотеки не раз зверталося до фінансових органів республіки з проханням про розширення штату співробітників та створення матеріальної бази. Однак одержувало відмову. Тому обробка книжок розтяглася на багато років. З колекцією здебільшого працювали один і лише час від часу - два співробітники. Але, незважаючи на несприятливі обставини, у ВБУ проводилася каталогізація єврейської колекції, обслуговувалися читачі. Велась і наукова робота, готувалися до друку статті з питань єврейської бібліографії та історії (од. зб. 270, арк. 14-15).

З проблем комплектування налагоджується листування з Державним книжковим фондом Ленінграда, де зберігалися книжки, що раніше належали бібліотекам ТПЄ і, зокрема, бібліотеці барона Гінзбурга. ВБУ доручає своєму представникові вибрати ці книжки й надіслати їх до Києва (од. зб. 283, арк. 221; од. зб. 276, арк. 34).

З 1933 р. Інститутом керує відомий діяч єврейської культури Г.Горохов. У цей час фонд бібліотеки інтенсивно комплектується сучасними виданнями, в чому їй надає допомогу ВБУ, до якої передається після ліквідації

у 1936 р. ІЄПК більшість фонду ЄНБ, і він відходить до колекції єврейської літератури.

Таким чином, разом з книжками з ЄНБ фонди єврейської колекції ВБУ склалися на 1939 р. з 250576 прим. (од. зб. 590, арк.6). Але із суто матеріальних причин на той час було розібрано книг - 133490 екз.; установлено на полиці - 50 тис. екз.; заіндексовано - 50 тис. екз.; відбито в каталогах - 80 тис. (там само).

Після ліквідації в 1949-1950 рр. Кабінету єврейської культури значну частину його бібліотечної збірки було передано Державній публічній бібліотеці (тодішня назва НБУВ). Отже, єврейська колекція поповнилася ще 1213 тис. прим. видань з етнографії, фольклору й лінгвістики, що протягом багатьох років ретельно підбиралися фахівцями Кабінету.

З 1950 р. до 1991 р. відділ єврейської літератури в бібліотеці не функціонував, книжки й колекції знаходились у фонді концентрації.

Нині в НБУВ працює спеціалізований сектор сходознавства інституту рукописів, відкрито читальню, ведеться рекаталогізація зібрання єврейських рукописів та друківаних видань, вводяться в науковий та культурний обіг унікальні матеріали з історії та культури єврейського народу.

Виставку до 60-річчя видатного українського історика та книгознавця Ярослава Ісаєвича підготовлено провідним бібліотекарем НБУВ І.Прокошиною.

И. Д. ИСАЕВИЧ

ПЕРШОДРУКАР

ІВАН ФЕДОРОВ

І ВНИКНЕННЯ
ДРУКАРСТВА
НА
УКРАЇНІ

ЗБОРНИК документів
і матеріялу

⁸ Бібліологічні вісті. - К., 1929. - Т. 4. - С. 76.

Ванда Матюшенко

Бібліотечно-інформаційне забезпечення спеціалістів-медиків

Державній науковій медичній бібліотеці України виповнилося 65 років. Ця подія стала приводом для підбиття підсумків діяльності, аналізу досягнень, позитивних набутків і досвіду, нагромаджених за роки існування книгозбірні.

Здобуття Україною незалежності спонукає працівників ДНМБ переглянути й переосмислити пройдений установою шлях, зосередити свої зусилля на відновленні того, що притаманне будь-якому цивілізованому суспільству - відродженні власної історії, в даному разі історії української медицини, історії української медичної книги, поверненні із забуття імен вітчизняних медиків, створення медичної україніки. Робляться поки що перші спроби, які даються не так і просто.

Наукові медичні бібліотеки не оминули загальні бібліотечні проблеми, таможенна безпорадність. ДНМБ шукає свій шлях виходу зі складного становища. Налагоджено творчі контакти з такими потужними науковими зарубіжними видавництвами, як «Springer» (Німеччина), «Каргер» (Швейцарія) та інші, накреслено програму наукового співробітництва з КДІК, НПБ, НБУВ, Книжковою палатою, з медичними установами. Все це, безперечно, принесе користь справі охорони здоров'я населення України.

Як головна установа з питань бібліотечно-інформаційного забезпечення спеціалістів галузі ДНМБ зробила значний внесок у збирання, зберігання та використання медико-біологічного документального фонду, розвиток мережі медичних бібліотек України.

Зібрано 1,4 млн. документів з медицини й охорони здоров'я, починаючи з XVI ст. до сьогодення, створено безцінний довідково-пошуковий апарат (основа для релевантного й оперативного обслуговування користувачів), базу даних (БД) з вивчення історії медицини, з розробок наукових медичних фармацевтичних проблем, організації охорони здоров'я населення.

З 1994 р. запроваджено нову систему індексації документів по MeSH, що дало можливість оперативно замовляти електронним зв'язком найновішу інформацію з Національної медичної бібліотеки США та повною мірою використовувати 21 БД на магнітних дисках «Медлайн» і «Російська медицина».

Бібліотека за допомогою Міністерства охорони здоров'я (МОЗ), різних інших організацій зуміла зберегти весь репертуар періодичних видань, що виходять у країнах СНД. Значно збільшилося надходження видань із зарубіжжя завдяки американо-українській фундації «Сейбер-Світло», канадській програмі «Освіта», німецькому науковому видавництву «Springer», швейцарському - «Каргер», медикам українського походження з Австралії, Канади, США та ін.

Оптимально підібрані й систематизовані фонди стали основою бібліотечно-бібліографічного та інформаційного забезпечення спеціалістів галузі. Активізації

використання документних фондів сприяють такі видання, як: «Нові книги, що надійшли до республіканського ДІФ», «Зведений каталог вітчизняних книг з медицини та біології, що надійшли в республіканський ДІФ МОЗ України», серія анотованих покажчиків на допомогу практичному лікарю із 32 спеціальностей. В останні роки вони відображають також іноземні видання та нормативно-технічну документацію.

У організаторів охорони здоров'я користуються попитом анотовані списки нової літератури «Управління фінансування та планування в охороні здоров'я», «Організація амбулаторно-поліклінічної допомоги», «Госпрозрахунок. Страхова медицина», «Сімейний лікар», «Охорона здоров'я матері і дитини», «Організація роботи санітарно-епідеміологічної служби. Гігієна навколишнього середовища», «СНІД», «Медицина катастроф» тощо.

Протягом багатьох років бібліотека співробітничала з профільними НДІ, з Товариством істориків медицини. Творчі контакти завершуються виданням капітальних бібліографій з історії розвитку медичної науки й охорони здоров'я окремих регіонів України, публікаціями матеріалів про видатних діячів науки й організаторів охорони здоров'я. Це не тільки довідники, а й своєрідні огляди культурного життя, наукових здобутків України в галузі медицини й охорони здоров'я.

Бібліотека була учасницею «Общесоюзного сводного каталога зарубіжних книг», «Общесоюзного сводного каталога отечественных малотиражных изданий», «Общесоюзного сводного каталога зарубіжних периодических изданий», «Сводного плана библиографической работы медицинских библиотек СССР» та ін. Нині

ДНМБ видає «Зведений покажчик іноземних періодичних видань, що надійшли у фонди медичних бібліотек України», та «Періодичні видання, передплачені на 199... рік».

З кінця 1994 р. медичні працівники мають можливість знайомитися з новими надходженнями до бібліотеки на сторінках нових часописів - «Медицина України» та «Журнал практического врача».

Розв'язанню проблеми оптимального перерозподілу книжкового фонду сприяє «Покажчик республіканського обмінного фонду МОЗ України», учасниками якого є майже всі обласні, науково-медичні бібліотеки, бібліотеки медичних закладів та НДІ.

Бібліотека спільно зі Всесоюзною книжковою палатою, ДЦНМБ, ХДНМБ брала участь у централізованому розписі джерел медичної інформації (особливо наукових збірників, матеріалів наукових конференцій, семінарів), картки якої одержували 200 медичних бібліотек і використовували у створенні довідкового апарату, обслуговуванні абонентів.

Це дало позитивні наслідки. Так, нині фондами ДНМБ користуються понад 40 тис. абонентів, у т. ч. 1700 колективних (НДІ, лабораторії, управління охорони здоров'я, підприємства, що виготовляють медичне обладнання й фармацевтичну продукцію, бібліотеки різних систем і відомств, яким щорічно видається 1,5 млн. примірників).

У вирішенні основних завдань, що стоять перед медичними бібліотеками України, особливу роль відіграла активізація науково-дослідної, організаційно-методичної роботи.

У рамках вивчення й оптимізації бібліотечних ресурсів було досліджено теми «Стан та перспективи розвитку фондів РНМБ», «Динаміка формування та використання фондів ОНМБ», висновки та рекомендації яких дали змогу визначити якісні й кількісні параметри фондів бібліотек цих рівнів, науково обґрунтувати оптимальні обсяги фондів ОНМБ залежно від кількості спеціалістів, зайнятих у системі охорони здоров'я області, розробити конкретні організаційні заходи упорядкування процесів комплектування, збільшивши репертуар нових надходжень за рахунок зменшення екземплярності, а також перерозподілити застарілу та непрофільну літературу.

З метою відповідності фондів завданням наукового та навчального процесів медичних вузів проведено дослідження «Роль фондів бібліотеки медінституту у виховній, науковій та навчальній роботі вузу». Головним чином вивчалися фонди підручників. Було визначено 500 їх найменувань. Це можна вважати за модель навчального фонду медичної літератури.

Вивчення довідково-бібліографічних джерел інформації виявило диспропорції в бібліографічному забезпеченні окремих розділів медицини НМБ, а також дало можливість за результатами дослідження підготувати «Перелік довідкових та бібліографічних видань, рекомендованих до включення у фонди бібліотек лікувально-профілактичних закладів».

Розширюється тематична спрямованість наукових досліджень. Особливої актуальності набуло вивчення історичної спадщини України, створюється медична україніка, а найближчим часом буде підготовлена перша частина біобібліографічного словника «Видатні вітчизняні медики», який охоплюватиме період XVI-XVIII ст. і включатиме близько 100 імен. Поряд зі знаними медиками будуть подані відомості про діячів

медицини, чиї імена несправедливо забуті.

Бібліотекою підготовлено 135 документів. Це накази і вказівки МОЗ, інформаційні листи й оглядові довідки про роботу мережі медичних бібліотек усіх рівнів, методичні матеріали про організацію шкіл передового досвіду, роботу з суспільно-політичною літературою, методику збирання фонду медичної україніки тощо. Поширенню досвіду кращих НМБ сприяли три республіканські школи передового досвіду, створені з ініціативи бібліотек: Рівненська - з інформаційного забезпечення спеціалістів абонентів, Івано-Франківська - з організації науково-методичної роботи, Кіровоградська - з комплектування книжкових фондів.

Досвід роботи ДНМБ, бібліотек мережі вивчався НМБ Білорусі, Молдови, Грузії, Азербайджану, країн Прибалтики, Середньої Азії, Вірменії, обласними бібліотеками Російської Федерації. До нас приїжджали керівники бібліотечної служби Всесвітньої організації охорони здоров'я, Національної медичної бібліотеки США, МОЗ Монголії, бібліотекарі Польщі, Німеччини, Болгарії, медики Австралії, Канади, США та ін.

ДНМБ і в подальшій своїй діяльності вдосконалюватиме організацію єдиного спеціалізованого документного фонду, максимально повно та оперативно задовольнятиме запити користувачів, активно залучатиме ресурси медичних бібліотек України та створюватиме доступ до фондів наукових бібліотек інших країн, взаємодіятиме з органами науково-медичної інформації та іншими інформаційними установами, творчо співпрацюватиме в наукових дослідженнях з питань бібліотеко-, бібліографознавства, інформатики, історії медичної книги з КДІК, НПБ України, НБУВ, Книжковою палатою, з медичними товариствами та іншими організаціями й установами.

МАЙСТРИ ХУДОЖНЬОГО ОФОРМЛЕННЯ КНИГИ

Виповнилося 100 років від дня народження визначного українського художника, графіка, ілюстратора книжок Василя Касіяна.

Ілюстрація до роману О. Іваненко «Тарасові шляхи». 1961.

Світлана Круц

МЕДИЧНА БІБЛІОГРАФІЯ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОГО РЕПЕРТУАРУ УКРАЇНСЬКОЇ КНИГИ

У часті медичних бібліотек у реалізації державної програми національної бібліографії (НБ) має надзвичайно важливе значення, адже відсутність поточного та ретроспективного репертуару національної медичної літератури негативно позначається на рівні наукових досліджень, не дає змоги вповні використовувати досягнення медичної науки й практики.

У ДНМБ склалася певна система поточного інформування про нову медичну літературу. Але вичерпного інформування досягти неможливо, тому що бібліотека не одержує обов'язкового примірника. Поточною є щорічна серія рекомендаційних анотованих покажчиків «На допомогу...», яка почала виходити в 70-ті роки. Нині готуються 26-ті випуски серії: «На допомогу онкологу», «На допомогу організатору охорони здоров'я», «На допомогу судово-медичному експерту». Всього - з 32 спеціальностей.

До поточних також належать покажчики «Новые книги, поступившие в СИФ МЗ Украины» та «Періодичні видання, передплачені Державною науковою медичною бібліотекою на ... рік» (виходять з 1957 р.).

ДНМБ веде бібліографічну роботу від свого заснування (1930), але, на жаль, бібліографічні матеріали до 1945 р. втрачені, бо під час війни загинули всі книжкові фонди, згоріли каталоги. Тому перелік ретроспективної бібліографії можна почати лише з післявоєнного періоду. Найпродуктивнішими були 80-ті роки. За десятиріччя видано близько 100 покажчиків - «Онкологія», «Остеосинтез», «Актуальные проблемы амбулаторно-поликлинической помощи на современном этапе» тощо.

У покажчиках відбиваються найактуальніші події в медицині та суспільстві. Так, систематично

розробляється тема чорнобильської трагедії. Вийшло чотири анотованих випуски «Медичні та соціальні проблеми катастрофи на Чорнобильській АЕС» (загальний обсяг - близько 400 с.). Відділ інформації готує списки літератури з цієї тематики для керівників системи охорони здоров'я. У базуданих «Чорнобиль», введено журнали та газетні статті.

Видано посібники, серед яких «Здравоохранение Киева и Киевской области» (1974), «История медицины и здравоохранения Украинской ССР. Ч.1. (1918-1980 гг.)» (1982), «История медицины та охорона здоров'я в Україні. Ч.2. (1981-1991 рр.)» (1995)*, «Киевская школа морфологов», «Физические факторы окружающей среды в населенных местах», «Иглоукалывание и другие методы воздействия на биологически активные точки (БАТ)» у 3-х частинах, «Опухоли головного и спинного мозга» (у 3-х частинах) та багато інших.

Більшість покажчиків - тематичні, науково-допоміжні. Проблема відтворення документальної пам'яті України спонукає до об'єктивного і всебічного вивчення минулого, повернення з забуття імен і творів учених. Так, співробітники ДНМБ допомогли в доопрацюванні книги архіваріуса і директора бібліотеки Українського лікарського товариства Північної Америки д-ра Павла Пундія «Українські лікарі», яка вміщує біобібліографічні матеріали. Готується продовження покажчика «Медицинские работники Украинской ССР, удостоенные почетных званий».

Розпочато працю над бібліографічним посібником «Друкований каталог української медич-

*Видання останніх пов'язане з проведенням у країні комплексного наукового дослідження розвитку медичної науки, медичної освіти та охорони здоров'я.

ної книги у фондах ДНМБ (XVII - поч. XX ст.)». Уже описано понад тисячу книжок. Це перший етап. Далі відбудеться об'єднання подібних каталогів обласних та галузевих бібліотек системи охорони здоров'я в «Зведений друкований каталог української медичної книги».

Важливою складовою частиною національного галузевого бібліографічного репертуару є бібліографія медичної бібліографії. Бібліографія другого ступеня, як орієнтовна й підсумовуюча, є обов'язковою базою для досліджень у галузі історії, теорії та методики бібліографії. Перші кроки в цьому напрямі - покажчики «Информационно-библиографические издания Республиканской научной медицинской библиотеки (1945-1979 гг.)» (1980) та «Покажчик праць співробітників Державної наукової медичної бібліотеки України. Література про ДНМБ. (1980-1995)», виданий у 1996 р. Планується путівник-посібник по медичній бібліографії.

Разом з ДНМБ, яка є депозитарієм медичної літератури та координаційно-методичним центром, значну роботу з виявлення і збереження цінної галузевої літератури здійснюють ОНМБ, наукові бібліотеки НДІ, медичних вузів, клінік. Це, зокрема, Харківська державна наукова медична бібліотека, Кримська та Чернігівська ОНМБ, Львівський медичний інститут тощо.

Видання бібліотеками каталогів своїх унікальних фондів сприяло б розбудові національного репертуару української книги.

Певним внеском у створення національної медичної бібліографії є видання медичними бібліотеками України бібліографічних покажчиків праць своїх науковців. Усі медичні вузи, більшість НДІ систематично випускають бібліографічні покажчики друкованих праць, що включають матеріали за великі періоди, відображаючи внесок наукових колективів у розвиток медичної науки та практики. Такі видання, як «Библиографический указатель научных работ, выполненных в Донецком НИИ травматологии и ортопедии за 20 лет (1956-1975 гг.)», «Библиографический указатель печатных работ и авторских свидетельств сотрудников Харьковского фармацевтического института» та інші є цінними довідковими посібниками.

Майже кожна ОНМБ видає по-

кажчики з охорони здоров'я в області («Здравоохранение Житомирской области», «Здравоохранение Запорожской области» та ін.). Виходять покажчики з крайової патології, особливостей лікування в певних регіонах («Лечение сердечно-сосудистых заболеваний на курортах Крыма», «Курорт Славянск» тощо). Публікувалися краєзнавчі покажчики «Крым в творчестве писателей и поэтов медиков», «Вы-

дающиеся деятели медицины в Одессе», «Медики в боях за Крым» та ін.

Перспективи розвитку НБ, створення репертуару української книги та періодики - як поточного, так і ретроспективного характеру - ще не вичерпані. Діяльність бібліотек відповідатиме потребам суспільства за таких умов: технічне переоснащення (перші кроки зробила ДНМБ, Херсонська ОНМБ, деякі інші);

належний розвиток теоретичних узагальнень; об'єднання зусиль універсальних і галузевих державних бібліотек, створення на їх базі системи національних бібліотек (з обов'язковим галузевим примірником), кожна з яких відобразатиме і враховуватиме відповідні галузеві, регіональні та спеціальні (з окремих видів публікацій) документальні надбання країни.

Галина Карандашова

КОМПЛЕКТУВАННЯ ФОНДІВ І РИНОК

Наші сучасні недосконалі ринкові відносини, завдаючи нам турбот в усіх життєвих питаннях, негативно впливають і на комплектування фондів бібліотек. Комерційні структури постачають літературу, яку легше продати. Це книги про цілющі трави, з народної медицини, масажу, сексу тощо. Відрадным винятком є ТОО «Книга-плюс» (Київ, Павловська, 7), яке уже два роки займається комплектуванням медичних бібліотек України продукцією російських видавництв літературою, потрібною спеціалістам-медикам, та й не тільки їм. Для нас це фактично єдине надійне джерело комплектування.

Київський бібколектор давно втратив своє призначення. Наукова література майже не попадає в Україну, тому основній категорії читачів ДНМБ (науковим співробітникам, лікарям-практикам) не вистачає наукових видань, а нам часто нічого їм запропонувати.

Якість комплектування погіршується й через те, що чимало авторів видають свої праці власним

коштом і самі поширюють весь наклад, переважно невеликий. Такі видання зазвичай осідають в їх рідному місті. Наприклад, книги, випущені в Харкові, навіть державними видавництвами, у Київ не надходять.

Нині автори та читачі не дарують нам своїх книг. Відомчі видання (тези доповідей конференцій, з'їздів, симпозіумів, методичні вказівки і рекомендації, інструкції тощо), які ще недавно ми одержували безплатно, тепер коштують дорого, тираж їх обмежений, і вони також не попадають у наші фонди.

У 1992 р. Бібліотека уклала договір про еквівалентний обмін медичними виданнями зі спорідненими бібліотеками Росії, Молдови й Білорусі. Договори діяли недовго.

ДНМБ Росії, борючися за своє виживання і не маючи коштів на комплектування навіть періодики, змушена була розірвати з нами договір.

У Молдові книги виходять в основному молдавською та румунською мовами. З 1 квітня 1996 р. у зв'язку з «Положенням про тамож-

ню» унеможливився обмін з НМБ Білорусі. Закон про таможню недосконалий, виникає чимало проблем при оформленні документів, доводиться чимало платити за оформлення і зберігання посилок. Книги для бібліотек дорівнюють до звичайного товару, як, наприклад, мило, зубна паста.

Через це ДНМБ змушена відмовитися від послуг Московського бібколектора наукових бібліотек, звідки ми одержували платний обов'язковий екземпляр. До того ж штрафні санкції на невитрачені вчасно кошти з'їдають усю нашу передплату. А передплата в різні комерційні структури не дає позитивних результатів: проходять місяці, а книг немає.

Проблеми бібліотек можуть бути вирішені лише на державному рівні. Для цього необхідно: розробити документи, що регламентують діяльність бібліотек; вирішити питання про обов'язковий примірник; створити єдиний інформаційний простір; відновити зв'язки з країнами СНД по обміну виданнями; спростити для бібліотек таможенні процедури.

© Карандашова Галина Федорівна, Київ, 1996

ФІРМОВІ ВИДАВНИЧІ МАРКИ

MF
MLADÁ
FRONTA

albatros

OLYMPIA AVICENUM

1 9 9 7

Надія Лопухова -

заслужений діяч мистецтв України - відомий майстер книжкового оформлення, художник книжкової та станкової графіки.

Виконання ілюстрацій до повісті Л.Серпіліна «Будівничі», до віршів Джанні Родарі «Здрастуйте, діти» (акварель, перо) було початком шляху у високе мистецтво. Далі вічний пошук образів, становлення свого бачення літературних героїв.

«Народжується місто» О.Копиленка, «Карусель» О.Бродського - це ще тільки процес вироблення творчої індивідуальності.

Як художник зі своєю власною манерою письма, Н.Лопухова розкрилася в оформленні дитячої літератури.

Витонченість, образність, своєрідне філософське бачення виявилось у

СІЧЕНЬ						ЛЮТИЙ							
	1	2	3	4	5				1	2			
6	7	8	9	10	11	12	3	4	5	6	7	8	9
13	14	15	16	17	18	19	10	11	12	13	14	15	16
20	21	22	23	24	25	26	17	18	19	20	21	22	23
27	28	29	30	31			24	25	26	27	28		
БЕРЕЗЕНЬ						КВІТЕНЬ							
				1	2		1	2	3	4	5	6	
3	4	5	6	7	8	9	7	8	9	10	11	12	13
10	11	12	13	14	15	16	14	15	16	17	18	19	20
17	18	19	20	21	22	23	21	22	23	24	25	26	27
24	25	26	27	28	29	30	28	29	30				
31													
ТРАВЕНЬ						ЧЕРВЕНЬ							
		1	2	3	4								1
5	6	7	8	9	10	11	2	3	4	5	6	7	8
12	13	14	15	16	17	18	9	10	11	12	13	14	15
19	20	21	22	23	24	25	16	17	18	19	20	21	22
26	27	28	29	30	31		23	24	25	26	27	28	29
							30						

ЛИПЕНЬ							СЕРПЕНЬ													
1	2	3	4	5	6			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10			
7	8	9	10	11	12	13	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
14	15	16	17	18	19	20	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
21	22	23	24	25	26	27	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
28	29	30	31				25	26	27	28	29	30	31							
ВЕРЕСЕНЬ							ЖОВТЕНЬ													
1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12		
8	9	10	11	12	13	14	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
15	16	17	18	19	20	21	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
22	23	24	25	26	27	28	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31		
29	30						27	28	29	30	31									
ЛИСТОПАД							ГРУДЕНЬ													
					1	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
3	4	5	6	7	8	9	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
10	11	12	13	14	15	16	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
17	18	19	20	21	22	23	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31				
24	25	26	27	28	29	30	29	30	31											

серії літографій «Жіноча доля у творах Т.Г.Шевченка» (1964). Це - праця вже зрілого майстра, який впевнено володіє художнім знаряддям. Книга, література й надалі надихає митця. У 1967 р. завершується робота над серією офортів за драмою-феєрією Лесі Українки «Лісова пісня», де теж продовжується лінія високих, тонких почуттів, жіноцтва. Цю ж тему майстриня продовжує далі, ілюструючи ще раз драму «Лісова пісня». Рисунки пером, акварелі, літографії, кольорові ліногравюри - техніка, якою користується Н.Лопухова, розробляючи ілюстрації до творів Лідії Компанієць, знову Лесі Українки, Панаса Мирного. Приховані почуття, яскраві характери, підмічені й уособлені, безперечно, надзвичайно талановитим митцем, який добре відчуває людську психологію і розуміє неоднозначну філософію життя. Якої ж нової теми торкнеться витончена рука Надії Лопухової?

Нові інформаційні технології та їх використання в Державній науковій медичній бібліотеці

Роботи з питань автоматизації та комп'ютеризації почалися в бібліотеці в 1993 р. Саме тоді фахівці Науково-дослідного інституту системних досліджень та інформаційних технологій Академії наук національного прогресу України провели обстеження бібліотеки і розробили технічне завдання (ТЗ) на створення автоматизованої інформаційної системи ДНМБ. У рамках цього ТЗ у 1994 р. було побудовано й запроваджено чотири підсистеми, а саме: реєстрація читачів і проведення статистичних аналізів; замовлення й облік надходжень передплатних видань; ведення картотек замовлень; введення в електронний каталог (ЕК) нових надходжень.

У бібліотеці діє електронна бібліографічна БД з тематики чорнобильської катастрофи, а також медичної українки. Ці БД налічують десятки тисяч джерел і постійно поповнюються.

У 1996 р. бібліотеку було підключено до INTERNET. Завдяки фонду Дж. Сороса в рамках регіональної програми INTERNET Інституту відкритого суспільства ми маємо доступ до цієї системи.

У бібліотеці також активно використовуються система пошуку інформації в базах даних Національної медичної бібліотеки (НМБ) США за допомогою електронної пошти по мережі INTERNET (близько 30 БД) і система пошуку в БД на оптичних дисках (CD-ROM) - як англомовних, так і російськомовних.

За 1994-1996 рр. бібліотека отримала від благодійних організацій (Фонду Сороса, НМБ США, агенції Рейтар, канадського фонду «Освіта») п'ять ПЕОМ. Було створено локальну комп'ютерну мережу. Понад 30 працівників бібліотеки підвищили свій професійний рівень і опанували найсучасніші технології пошуку інформації в БД, два - одержали підготовку в Медичній бібліотеці Пенсильванського університету і НМБ США, ще два навчалися в Будапешті, шестеро пройшли навчання роботі з INTERNET.

ДНМБ має широкі міжнародні зв'язки з медичними бібліотеками світу, іншими державними та благодійними

організаціями. Найкращим прикладом цього є проект обміну документами з Біомедичною бібліотекою Пенсильванського університету. У рамках цього проекту в нашій бібліотеці було встановлено і введено в дію єдине в Україні програмне забезпечення ARIEL для обміну повнотекстовими документами по INTERNET, тобто створено технологічно замкнутий цикл надання інформаційних послуг, а саме: пошук бібліографічної інформації в традиційних каталогах або в базах даних на CD-ROM чи в INTERNET; у разі відсутності статті є можливість замовити її в США електронною поштою; отримання замовленої статті по INTERNET, її роздрукування і видача замовнику.

Таким способом можна замовити матеріали і з наших фондів.

Перелік БД на оптичних дисках, а також тих, доступ до яких ми маємо по INTERNET у НМБ:

- 1) The New English Journal of Medicine (January 1992 - December 1994), Vol. 326-331;
- 2) Mosby Year Book Series (1992-1994);
- 3) Pediatric Infection Disease Journal (January 1989-December 1994), Vol. 8-13;
- 4) Pediatrics (January 1989-December 1994), Vol. 83-94;
- 5) Pediatrics Review and Education Program/Red Book: Pediatrics in Review 1986-1993; 1992 & 1993 Self Assessment Exercises; 1993 Content Specification; Report of the Committee on Infectious Diseases, Red Book, Twenty-first Edition, 1991;
- 6) Year Book Series 1991-1993 (Primary Care Collection);
- 7) Pediatrics (January 1986 - December 1993), Vol. 77-92;
- 8) The Pediatric Infection Disease Journal (January 1985-December 1993), Vol. 4-12;
- 9) The New English Journal of Medicine (July 1991 - June 1994), Vol. 25-330;
- 10) Pediatrics (1989 - November 1994);
- 11) British Medical Journal 1986-1992 (BRMJ);
- 12) The Lancet 1986-1992 (LANC);
- 13) Annuals of Internal Medicine 1986-1992 (ANML);
- 14) Journal of the American Medical

- Association 1987-1992 (JAMA);
- 15) American Heart Association (ANAC);
- 16) AIDS Compact Library (AIDS);
- 17) Internal Medicine 1991 Compact Library (IM91);
- 18) Internal Medicine 1992 Compact Library (IM92);
- 19) Physicians Desk Reference Library (PDR);
- 20) Scientific American Medicine CD-ROM (SAMCD).

Бази даних, до яких ми маємо доступ за допомогою електронної пошти в НМБ США:

- MEDLINE Biomedical journals (current and old);
- AIDSDRUGS Description of substances used in AIDS-related trials;
- AIDSLINE References to the recent AIDS literature;
- AIDSTRIALS AIDS-related clinical trials;
- ALERT Clinical Alerts;
- AVLIN Audiovisual materials for health professionals;
- BIOETHICS References to bioethics literature;
- CANCERLIT References to the journal literature in cancer;
- CATLINE Books;
- CHEMID Dictionary of chemical compounds (non-royalty);
- CHEMLINE Dictionary of chemical compounds;
- DIRLINE Directory of organizations;
- HEALTH Administration and planning information;
- HSTAR Health services and technology assessment research;
- SDILINE The most recent month of MEDLINE;
- SERLINE Journals currently indexed;
- TOXLINE References to toxicology;
- TOXLINE65 References to toxicology;
- TOXLIT Toxicology references from royalty files;
- TOXLIT65 Toxicology royalty references from 1965 to 1980;
- TOXNET Access to HSDB, CCRIS, IRIS, RTECS, and TRI databases.

Отже, бібліотека має добрі перспективи розвитку найсучасніших інформаційних технологій та інтегрування в світову інформаційну мережу.

Наталія
Солонська

УКРАЇНСЬКА КНИЖКОВА ТОРГІВЛЯ: АСПЕКТИ, ПРОБЛЕМИ, ДОСВІД 20 - 30-х років

(НА МАТЕРІАЛАХ «БІБЛІОЛОГІЧНИХ ВІСТЕЙ»
ТА ІНШОЇ ФАХОВОЇ ПРЕСИ)

Якщо ми маємо потужний розвиток в Україні точних наук, сильні, відомі в усьому світі наукові школи українських фізиків, математиків, хіміків, біологів та інших галузей знань, то такого не можемо сказати про сьогоднішній стан надзвичайно важливої царини людської та наукової діяльності, про нашу вітчизняну бібліологію або книгознавство, що є фундаментальною і досить розвинутою ділянкою науки й творчості в інших цивілізованих країнах.

Українське книгознавство - одна з "репресованих" гуманітарних наук - надзвичайно важко, болісно робить спроби свого відродження після розгрому 30-х років, коли було ліквідовано УНІК, «Бібліологічні вісті», а отже й покладено край українській бібліології. Удар був таким нищівним, що й нині наука про українську книгу, її історію, створення, виробництво, як і сама книга, перебувають у плачевному стані.

Сьогодні, коли підручники з цих дисциплін українською мовою ще тільки в задумах науковців, коли ми лише прямуємо до того, що говоритимемо про таку окрему галузь, як українське книгознавство, джерелом для досліджень, аналізу, вивчення його, а особливо бібліополістики (книжкової торгівлі), є тільки розрізнені матеріали. І тому особливо цінними є періодичні видання, і, зокрема, друкований орган Українського науково-дослідного інституту книгознавства "Бібліологічні вісті", та деякі інші часописи, що дають можливість відтворити картину, яка існувала в 20-30-х роках у цій галузі.

До імен російських радянських дослідників, що частково займалися й питаннями книготоргівлі (М.Арбузов, Г.Альтштуль, А.Говоров, М.Здобнов, О.Ловягін, М.Накоряков, В.Осипов, Г.Поршнев та ін.), настав час додати імена таких українських науковців і дослідників, як М.Агуф, В.Ігнатієнко, С.Маслов, Л.Биковський, М.Нечаєв, Н.Степанченко, праці яких з бібліополістики здебільшого не друкувались, їх було заборонено видавати в бібліотеках, а деякі навіть вилучено з них.

У статті відновлюються історичне тло книготорговельної діяльності, її розвиток і становлення, імена тих, хто творив історію бібліополістики.

Наскільки Український науково-дослідний інститут книгознавства прискіпливо й уважно ставився до галузі книготоргівлі можна судити, приміром, з протоколів засідань №1 - 6 наукової ради УНІК від 26 - 28 грудня 1926 р. (саме в цьому році він реорганізується в наукову установу і накреслюється його наукова стратегія) (інститут рукописів НБУВ (ІР), ф.47, од.зб.61). Директор установи Юрій Меженко, висвітлюючи її діяльність, запропонував для здійснення наукової роботи створити в Інституті чотири постійні комісії: історії книги, вивчення книготорговельної та видавничої діяльності, бібліографування, кабінет

вивчення книжки й читача. У книготорговельну та видавничу комісії ввійшли Меженко, Стешенко, Голоскевич, Титаренко, Кочаровський, Черняк, Балицький.

Про подальшу увагу УНІК до проблем книжкової торгівлі свідчить і план наукових праць на 1928 - 1929 рр. (ІР, ф.47, од. зб. 154, арк.23) по секції історії книги, де пунктом "6" іде «книжкова торгівля та ціни на книги рукописні й друковані». На засіданні наукової ради 9.11.1933 р. (протокол №3), обговорювалася організація викладання бібліографічних дисциплін у книготорговельному технікумі. З доповіддю виступив керівник бібліографічної секції В.Ігнатієнко. Вчена рада запропонувала для читання такі

дисципліни: теорія й історія бібліографії (60 год., викладач В.Ігнатієнко); бібліографії філософії, релігії, соціальних наук, історії (60 год.); бібліографії красном письменства, історії літератур та філології (40 год., викладач Ю.Меженко); бібліографії фізико-математичних наук, технічних дисциплін (25 год.); бібліографії біології, медицини, агрономії (25 год.); бібліографії мистецтва й спорту (10 год.); бібліографії дитячої літератури (20 год.). Науковці зауважили, що «240 годин на всі ці дисципліни взагалі замало» (ІР, ф.47, од.зб.220). У положенні про утворення кадрів практикантів (1923) при Науково-дослідному інституті українського книгознавства зафіксовано, що десять годин має бути відведено на читання курсу книготоргівлі (ф.47, од. зб. 5, арк.3).

У видавничому плані УНІК на 1929/30 р. зазначалося, що розширюватиметься відділ видавництва й книжкової торгівлі, проблемам яких у журналі приділялося менше уваги, ніж того вони потребують (ІР, ф.47, од.зб.219, арк.11). І вже в 1930/31 р. серед праць по секції історії книги під п.4 читаємо: «книжна торгівля на Україні в XVI - XX ст.» (ІР, ф.47, од.зб.219, арк.219).

У зв'язку з намірами журналу збільшити кількість матеріалів з питань книгарництва, його керівництво сподівалося, що вдасться одержати матеріальну підтримку видавництва. Однак голова президії Ради з'їздів видавництва М.Агуф 5.12.29 р. повідомив про неможливість цього (ІР, ф.47, од.зб.195, арк.29).

Зважаючи на «залежність трьох основних факторів книжної справи: читача, письменника та книги, що безпосередньо впливає на видавничу та бібліотечну діяльність» (ІР, ф.47, од.зб.161, арк.26), ми можемо сьогодні додати, що ця залежність, з огляду на бібліопсихологію, впливає і на книготорговельну діяльність.

«Під психологією книжкової циркуляції, - зазначав М.Рубакін, - треба розуміти психологію книжкового розповсюдження (напр., за допомогою видавництва, книгарень, бібліотек і т.д.), психологію реклами, психологію рекомендації та пропаганди, вивчення меж розповсюдження (книжкової діаспори) та їх змін у просторі і в часі, по місцевостях і по поверхах соціальних сходів». І далі: «Вся книжкова справа насправді являє собою процес психологічний». Розрізняючи психічну динаміку й статику, автор зауважує, що «робітник книжкової справи не тільки не розуміє самої суті цієї останньої, але й безмірно шкодить своїй роботі <...> всі без винятку галузі книжкової справи вимагають для дальшого свого розвитку ґрунтовних реформ, бібліопсихологічно усвідомлених» (Про наукову постанову самоосвіти з погляду бібліологічної психології // Бібл. вісті. - 1926. - №1. - С.5-15)

Бібліотекарі-кореспонденти (понад 100), згуртовані УНІК, подали для наукової обробки в інститут надзвичайно цікаві дані. Безперечно, вивчення читача й читачтва було б набагато повнішим, а картина об'єктивнішою, якби за це взялися й книгарі. Вони висвітлили б під іншим ракурсом згадану тріаду книгарництва: *читач - письменник - книга*. Але низький професійний рівень, обмаль кваліфікаційних знань не спонукали книгарів до участі в цікавому й корисному дослідженні, проведеному УНІК. Інформацію, майже втрачену на сьогодні, доводиться по краплі виловлювати з різних джерел: преси, архівів, літератури.

Втім, і нині в історичному аспекті для сучасних дослідників книги, працівників книготорговельної мережі не втратила цінності «Праця кабінету вивчення книги й читача», що відбиває надбання книгознавців 20 - 30-х років.

Питання книгарництва порушував журнал УНІК

«Бібліологічні вісті». Від першої замальовки М.Олексієва «Хто винен в подорожчаних книгах?» (1923, №3/4), де автор намагається з'ясувати «хто ж є головним винуватцем цього злочину і в який бік необхідно звернути особливу серйозну увагу», часопис прийшов до ґрунтовних наукових узагальнень, висновків з цієї проблеми, про які вже йшлося в попередній публікації.

Однак варті уваги й думки Олексієва про те, що «собівартість книги складається з слідуєчих статей: авторські, папір, поліграфічна праця, подорожчання на собівартості» та що поліграфічні видатки відіграють у цьому незначну роль. Наведена автором таблиця показує «безпідставність продажної ціни книги: 1) книги власного видання продаються дорожче, ніж в інших книгарнях, котрі купують їх у видавництвах; велика різниця вартості одної і тої ж книги в різних книгарнях іноді доходять до абсурду». До речі, сталого, виваженого критерію при встановленні вартості книги, про який пише Олексієв, немає й донині. Щоправда, вартість друкарської праці підвищилась і навіть продовжує зростати, однак «дорожнеча книги не є в друкарських витратах і про це може писати і говорити лише той, хто незнайомий зовсім з цим питанням...»

Як друкар, автор вважає, що треба звернути найсерйознішу увагу на торговельні апарати видавництва, а також на видавництва взагалі, бо там «сидять головні винуватці такої дорогої тепер книги, в сучасний мент неприступної не тільки робітникам, але й середньому шару населення». І якщо в 90-ті роки в Україні винуватцями дороговизни книги є зовсім не видавництва, то наступна сентенція автора, на жаль, залишилася незмінною: книга майже недоступна її головному користувачеві: вченому, студенту, навіть школяреві.

У матеріалі «Книгарські курси в Києві» (1930, №1, с.138 - 141) закидається, що книготорговельний апарат зовсім не підготовлений. Тобто, незважаючи на зусилля науковців, зрушити цю проблему, привернути до неї увагу керівництва республіки так і не вдається. Не створюються навіть спеціальні школи, де б готували книгарів. «Тритижневі курси, що влаштувала «Книгоспілка» і через які пройшло кілька сот молоді, аж ніяк не вирішували питання і не зменшували його актуальності й гостроти».

У містах книжковими кіоскерами ставали колишні безробітні, підлітки, демобілізовані червоноармійці, тобто люди в більшості взагалі без будь-якої освіти, що надзвичайно шкодило справі продажу й поширення книжок.

Лише в 1930 р. в Києві відкриваються дві професійні школи для книгарів, курси підвищення кваліфікації (з 1929 р.). Ініціатива Київського комітету в справах друку стимулювала Всесоюзну книготорговельну нараду. Про цікавий досвід тих років повідомляють «Бібліологічні вісті», зокрема про книгарський семінар 1926 р., організований самими книгарями. «...Року 1928 постала думка утворити Асоціацію книгарів». На жаль, хоча й було розроблено вже цикл лекцій, організація не судилося існувати через пресловутий брак коштів.

Органом, що мав відати господарчою і навчальною частиною курсів книгарів, мала бути рада курсів (складається з представників Комітету в справах друку, видавництва, профспілки, Інституту книгознавства, двох представників від курсантів та завідуючого курсів). Навчання розраховувалося на чотири місяці (136 академічних годин). Ставилось за мету підвищувати кваліфікацію книгаря в основних галузях книгарської праці, його політичний рівень, книгарницьку культуру, раціоналізувати справу, «об'єднати книгарів і взаємно організувати їх у роботі видавництва і тим налагодити дружнє співробітництво між ними».

Програма курсів складалася з трьох відділів: загально-освітніх дисциплін, фахових та бібліографії.

З сучасного погляду програма курсів потребувала б коригування, а втім, підхід до розв'язання проблеми підготовки книгарів вельми цікавий, оскільки спрямовувався на розвиток книгаря як особистості і відбивав серйозний підхід до цієї професії, високі вимоги до неї. Програмувалися висвітлення політичної ситуації, ролі книжки й книгаря в суспільстві, поточні питання культури, національна політика партії, основні поняття філософії (що не можна не вітати), політекономії, історії, конституції, революційного руху (можна взяти будь-який рух, що відповідає моралі існуючого суспільства). Книгар мав оволодіти основами наукової організації праці, поняттями про кооперацію, розумітися на її структурі, орієнтуватися в системах освіти, бібліотек, у літературознавстві. Зі спеціальних дисциплін мали вивчатися: історія книжки; видавнича техніка (тобто весь процес виготовлення книжки від автора до бази, матеріали, папір, фарби, навіть машини, формат, тираж); бібліографічна класифікація наук; найбільші видавництва країни, місцеві, їх робота, спрямування діяльності, внесок у загальну видавничу справу; основи ринкознавства: економіка книжки та торгівлі, авторське й книгарське право; сучасні системи поширення книжок, шляхи їх вивчення; вивчення покупця; дитяча книжка, її педагогіка й бібліографія, організація і практика книгарської справи; типи книгарських закладів, їхня структура, облік, облаштування; книжковий асортимент, його будова й розподіл; реклама і пропаганда книги; робота книгарень за видами (універсальна, сільська тощо); принципи й методи поширення книжки; принципи НОП; книгарня і книгозбірня тощо.

Книгар мав добре орієнтуватися і в основах, і в питаннях бібліографії за галузями знань (соціально-економічна, підручники, масова література тощо).

Ініціатори курсів планували, зауважують «Бібліологічні вісті», екскурсії в друкарні, бібліотеки, музеї, бібколектор, видавництва та ін. Викладати мали найкращі фахівці.

Не оминав журнал і досвіду книгопоширення за кордоном. У даному разі йдеться про практику, яка ґрунтується на психологічному вивченні читацького попиту в американському суспільстві.

5 березня 1931 р. Дніпропетровська державна бібліотека ім. Жовтневої революції пише до УНІК про своє подальше бажання співпрацювати з «Бібліологічними вістями», зокрема зазначаючи, що її співробітник Є. Стебельський готує до друку в цьому журналі статтю з теми «Книгознавчі дисципліни в програмах технікумів книгорозповсюдження та методи активізації учбової роботи по підготовці книгарських кадрів» (ф.47, од.зб.252, арк.10).

Постановка питання зацікавила редакцію часопису і вона письмово просить надіслати для ознайомлення матеріал.

Утім, ці плани у зв'язку з переформуванням УНІК, а відповідно і «Бібліологічних вістей», не здійснились.

Темою книгарництва цікавився і відомий український історик книги, співробітник УНІК, активний автор «Бібліологічних вістей» С. Маслов. Він збирав колекцію проспектів київських видавничих і книготоргових плакатів (ІР, ф.33, од.зб. 7523-7530, од.зб. 7718-7725), яка являє собою унікальне підґрунтя для аналізу і вивчення їх діяльності, що, мабуть, мав намір здійснити і сам власник. Про плани вченого щодо бібліополістики свідчать і неопубліковані «Матеріали до історії книготоргівлі часів феодалізму» (ф.33, од.зб. 664-666). Ця пам'ятка українського книгознавства заслуговує на те, щоб стати доступною для сучасних науковців.*

*Буде надруковано в одному з наступних номерів.

Тему книгарництва постійно розробляв і щомісячний критико-бібліографічний журнал «Нова книга» (видавництво «Червоний шлях», виходив у 1924 - 1926 рр., побачило світ 10 номерів). Серед його рубрик - «Видавнича й друкарська справа», «Книжковий ринок і читач», «Праця видавництва літераторів», «Праця бюро радянських і партійних видавництв». На жаль, щире бажання зарадити справі, кипуча пролетарська активність авторів не компенсують брак наукового підґрунтя, знання історії, тонкощів галузі, чим відрізняються нечисленні, але ґрунтовні матеріали з цієї теми в «Бібліологічних вістях». Так, у першому номері «Нової книги» К.Дубняк з подивом пише:

«Ми зараз звертаємо велику увагу на бібліотеки, заводимо в них каталогізацію за міжнародною децимальною системою, що користуючися нею, дуже легко знайти в бібліотеці ту чи іншу книжку. Яка різниця між бібліотекою та книгарнею», - запитує автор у статті «Про наші книгарні». І сам же відповідає: «І та й друга є склепи книжок». І робить таке для себе відкриття: «Бібліотека є лише довічний склеп, книгарні - тимчасовий для книжки, поки її буде розпродано. З бібліотеки книжки видаються для тимчасового користування, з книгарні ж вони продаються. Але книгар є той самий бібліотекар, він добре повинен знати книжний фонд своєї книгарні <...> До книгарні й книгарів треба ставити ті самі вимоги, що ставимо їх до бібліотек й бібліотекарів. Отже, (що принципово для автора - Н.С.): у кожній книгарні повинен бути так само, як й у бібліотеці, картковий каталог книжок, що є в друкарні, - абетковий і систематичний за міжнародною децимальною системою <...> Коли в книгарні буде заведено такий каталог, то і на полицях книжки можна розставити в повному порядку за каталогом... Коли якусь книжку розпродано, карточки на неї виймаються з каталогів і відкладаються окремо. Тут знов за допомогою каталогу дуже легко фіксувати попит на розпродані книжки й потребу їх видання» (1924, №1, с.19 - 20).

Статті цього часопису відбивають стан справ і політичних, і суспільних, і книгодрукарських. Так, у матеріалі І. Пекеля «З досвіду поширення української книжки» (1924, №1, с.17-19) йдеться про видавництво «Червоний шлях», яке прагнуло видавати політичні книжки для селянина, літературу з політосвіти українською мовою, що не мало аналогів в історії <...> але його життєздатність треба було перевірити ринком <...> Торговий відділ «Червоного шляху» підбив підсумки за півроку. Серед 24 назв перед веде сільськогосподарська серія «Бібліотеки селянина». За місяць розходиться ≈ 19 накладу, що дає обіг книжки в середньому 5%. Популярні брошури з радянського права ($\approx 18\%$ тиражу). Користуються попитом книжки на соціально-економічну тематику ($\approx 16,3\%$). З ленінізму - ($\approx 15, 6\%$).

Повільний темп продажу антирелігійної літератури автор пояснює слабкою покупною зацікавленістю селян. Це, безперечно, не відповідає істині, оскільки український народ мав давні й сильні релігійні традиції і відмовитися від них, зречтися їх, звичайно, не міг. Дописувач не звертає уваги на об'єктивні обставини і стверджує, що засади для українських політичних видань є. Свої висновки він ґрунтує на тому, що «Нарис історії класової боротьби та соціалізму» Христюка швидше пішов, ніж популярні брошури «Загибель капіталізму» або «Капіталісти організуються» Пілецького.

У тому ж першому числі редакція звертається до всіх видавничих закладів республіки: «Український книжковий ринок ще й досі не має повної інформації про книжкову продукцію українських видавництв за той чи інший місяць. Читач за браком такого справочника не може поінформуватись, що нового ж останній хоча б місяць з'явилося на

ринкові. Звичайно, це зле відбивається і на збуті нових книжок<...>Оскільки в Україні немає статистики книжної продукції, редакція друкуватиме все, що виходить з друку в республіці. Редакція просить надсилати звіт про свою видавничу продукцію». На жаль, порушене питання актуальне й сьогодні. Такою ж зловбоденною, і, мабуть, «вічною» є й проблема кон'юнктури книжкового ринку, про що йдеться в статті під однойменною назвою (1925, №3).

«Зайва річ говорити багато про гостру потребу вивчати кон'юнктуру книжкового ринку, стану книготоргівлі, обліку попиту й швидкості розповсюдження літератури, умов збуту й предмету, бо не вивчивши й не аналізувавши всіх цих обставин, виробнича робота видавництва може йти лише облапки й ризикує не дати потрібного ефекту <...> єдиного органу, що вів би статистику книготоргівлі, до цього часу немає <...> В Харкові з ініціативи Укрбюра Радпартвидавництва та Української книжкової палати накреслено утворити Центральне бюро статистики друку <...>»

З матеріалів журналу «Нова книга» ясно, що книжковий ринок кінця 1923 та в першій половині 1924 р. неорганізований, купівельну здатність населення зведено до мінімуму, а «на книжковому ринку стояв стогін від дорожнечі недоступних ціною книжок...» (Паралелі з сьогоденням виникають самі по собі).

У 1923 р. в республіці функціонували такі гуртові книготорговельні організації: Державне видавництво України (найбільша книготорговельна організація з вісьмома губерніальними торговельними конторами й 15-ма округовими агенствами, «Книгоспілка» (Всеукраїнське кооперативне товариство - центр кооперативної торгівлі й чотири агенства), видавництво «Червоний шлях» (три філії), три філії Держвидаву РРФСР, «Пролетарій», Центран, приватне видавництво «Час» та ін.

Однак збільшення різних агенцій не стимулює до зростання українських видань. Так говорить статистика, але журнал стверджує: «Українізація радянського і партійного апарату та зріст сільських політосвітніх установ під кінець року (1923. - Н.С.) спричинюється до різкого збільшення попиту на українську книгу». Зауважимо, що основним товаром на книжковому (переважно міському) ринку був підручник. Тобто, поліпшення ситуації необізаному читачеві можна було подати і в такий спосіб. Часопис змушений був констатувати, що сільська торгівля обмежувалася в основному підручниками й п'єсами. А от кооперативна торгівля розвивалася досить успішно. Непогано йшли справи в книгарнях народної освіти на Волині та Поділлі, в окресельбудинках на Київщині та Одещині, в магазинах при редакціях газет (практика чого, на жаль, втрачена) в книготорговельних пайових товариствах. Діяли ще й приватні книгарні.

Зріс попит щодо соціально-економічної та політичної книжки, з'явився інтерес до масової селянської літератури. Тираж її на початок 1925 р. сягає 25 тис. прим. «Книжку банки починають розцінювати як товар» і надають видавництвам кредити.

У матеріалі «Про засоби щодо вивчення попиту на книгу та їх ходкість» І. Чаусовський наголошує: «Треба мати на увазі також ціну, що має велике значення й впливає на ходкість книги, а також обсяг і зміст книги, а найбільшої ваги при всьому цьому набирає, звичайно, ще й тираж» (1925, №3, с.14).

І далі: «необхідно <...> мати вичерпні відомості про видавничі плани всіх видавництв, а відомості про реалізацію літератури треба дістати не тільки з видавничих складів і книгарень. Бо не можна ж справді вважати за продану кожну книжку, що випущено її зі складу видання».

У цьому ж номері Б.Резніков з жалем констатує: «З кого складається контингент робітників наших книгарень: здебільшого, це колишні співробітники, прикажчики приватних книгарень або колишні дрібні крамарі. Як правило, це люди майже без освіти, люди, приривчені до старої дореволюційної книжки». Автор вважає, що контингент робітників книги треба поповнювати молоддю, «підвищувати інтелектуальний рівень розвитку радянських книжників». Щоправда, він не уточнює, як це можна зробити, обмежуючись пролетарською декларативністю. Б.Резніков критикує позицію К.Дубняка щодо застосування міжнародної децимальної системи, зазначаючи, що карткова система є абсолютно нежиттєздатною, адже всі книгарні перейшли на сумарний облік. «Впровадження карткової системи (при всіх вигодах її) потребує чималих «накладних» витрат, окремих спеціальних робітників і морочливості, не сумісної з темпом роботи книгарень. Картковий каталог можна замінити наочним живим каталогом <...> Найдоцільнішим, на нашу думку, все ж таки буде такий каталог, що є під рукою не у покупця, а у продавця. Дуже корисно було б також, щоб великі книгарні (не видавництва лиш) видавали свої каталоги...» Що ж, побажання слушне. Однак чомусь і досі ніхто ним не скористався.

У рубриці «Хроніка» в статті «Праця Держвидаву України за 1924 рік» (с.44) робиться спроба проаналізувати цінову ситуацію: «Зниження вартості та продажної ціни одиниці продукції здешевило продажну ціну книжки - серійна вартість якої з початку року становила 90 коп., під кінець же року 41 коп., цебто знизилася більш ніж на 50% завдяки збільшенню середнього тиражу видання на 60%, зменшення середнього об'єму книжки на 70% та зниження організаційних витрат на 8 - 10%».

У 20-30-ті роки в галузі торговельної діяльності спостерігався повільний темп зростання товарного обігу. «По части, - йдеться в статті, - це пояснюється деякою непристосованістю торгового апарату до потреб та вимог книжкового ринку і охоплення його та почасти низьким культурним рівнем співробітників торговельних одиниць. Проте, не дивлячись на деякі хиби з боку торговельної політики, підсумки торговельних операцій за 1924 рік говорять про розвиток та поширення торгівлі книжкою, значне зміцнення Держвидаву на книжковому ринку та просунення літератури українською мовою. Торговий обіг за 1924 рік в порівнянні за 1923 рік збільшився майже вдвоє». Уповільнення торговельного обігу пояснюється результатом неправильного курсу Держвидаву на товсту дорогу книгу. На той час (як і нині) вона не забезпечувала скорого збуту та швидкого обігу на ринку. Торговельний обіг поживався завдяки новій книжці, розрахованій на широкого покупця.

І в наш демократичний час підсумки торговельної діяльності численних українських видавництв, на превеликий жаль, не стають об'єктом для ґрунтовного науково-економічного дослідження, надбанням преси, чомусь дехто вважає це комерційною таємницею, що не дає можливості аналізувати, переймати досвід, вчитися на помилках, усувати їх, а отже, й поліпшувати роботу.

Тим часом у «Новій книзі» (1925, №4 - 6) р. книготорговельні справи розглядаються в популярній рубриці «Шлях до читача» та в статті Ю.Войцехівського «Кредитові ножиці в книжковій справі» (рубрика «Видавництва»): «Торговельна практика книжкового ринку, як попередніх, так і особливо останніх часів показує нам, що найкращий і нормальний збут книжки забезпечується від довготривалого, пересічно дев'ятимісячного кредиту <...> Скорочення кредиту б'є разом і по видавництву й по торговцеві. У

сучасний момент всі видавництва дають книжку в кредит максимум на шість місяців і, звичайно, що такий строк кредиту сам собою вже гальмує справу розповсюдження книжки й кепсько відбивається як на видавничих справах, так і на торговельних організаціях».

Зазначимо, що питання книговидавця - бібліотека не порушувалося в аналізованих журналах, не обговорювалося і в інших джерелах, за винятком кількох згадок, приміром, як у цій статті:

«Видавничим організаціям доведеться деякий час обмежити діяльність випуском тільки такої книжки, що має найбільший попит і найшвидше обертається на ринку, запобігати видання книжок грубих і дорогих. Зовсім не випускати книжок, котрі можуть лежати в коморах по два-три роки <...> А що головний споживач книжки в сучасний момент є різні культурні організації - бібліотеки, хатичитальні, сельбуду та інші, їм слід було б при складанні місцевого бюджету домагатись внесення в цей бюджет відповідних параграфів і на придбання книжок та періодичних видань».

Про досвід, що існує й донині (мається на увазі розповсюдження літератури через залізничні кіоски, в яких і тоді не було, і досі нема української ні літератури, ні преси), йдеться в матеріалі В.Радлова «Розповсюдження української літератури й залізничні кіоски».

До жовтня 1917 р. на землях України було приблизно 2,5 тис. книгарень, у 1925 р. їх кількість ледве сягала тисячі. Ось як описується ситуація в №6 за 1926 р.: «..вулиці великого міста запружено їх (крамарів - Н.С.) невеличкими крамничками, а то й розкладачками. Тут торгують переважно старою книжкою, рештками буржуазної культури, яку купують за ніщо на пуд, а продають, звичайно, за стільки, за скільки вдається зірвати з покупця і звичайно щонайменше 200, 300, а то й 500% і більше».

А.Бурніс у матеріалі «Дайте книгаря» емоційно наголошує: «Книгарня є культурно-освітня установа, й якщо вона часто не така, то вона мусить бути за таку. Це є книгозбірня, де читач-покупець набуває собі не тимчасово, а в постійне користування книжку <...> За провідника книжки в масі є книгар <...> Доля книжки часто залежить від нього. Він вибирає книжку для поповнення книгарні, він радить її покупцю...»

Яким має бути книгар? - в усі часи цікавило людство. А.Бурніс вважав: «В наш час будівництва нового світу він мусить бути активний співучасник цього будівництва <...> має бути досить всебічно освічена людина <...> знати всі галузі знань, бодай поверхово, бо йому доводиться мати справу як з високоосвіченими, так і з малоосвіченими людьми <...> Книгар має бути добрий психолог, він повинен уміти підійти до покупця». Проте відкриття для себе постулатів і моральних критеріїв, які, на жаль, не завжди виконуються і до сьогодні, жодним чином не в'яжуться з тим, що книгар «мусить навчитися торгувати, згідно заповітам Ілліча (?), але не перетворюватися на звичайнісінького крамаря (с.54) (тобто, діючи згідно з цими заповідями, не перетворюватися на продавця). Тут бажання вислужитися перед пролетарською ідеєю затьмарило очі навіть редакторам, які не побачили абсолютної стилістичної дурниці, за яку в ті роки можна було поплатитися навіть життям».

Слушною є думка автора статті А.Безуглого «Справи книгарські»: «У нас на Україні до цього часу немає приступних для широких мас інформаційного та критико-бібліографічного часописів, де б можна було слідкувати за книжковою продукцією. І, можливо, через це саме книгарям тепер доводиться бути за живого бібліографічного покажчика і порадирика <...> ми мусимо нарешті впоряд-

кувати нашу бібліографічну справу і мусимо мати бібліографічний журнал <...> також мати й журнал, в якому можна було б знайти критичні огляди того, що вийшло з друку й відомості про те, що має вийти в близькому часі. Та щоб у журналі тому рецензії на книжки містилися не тоді, коли видання уже розпродано, а по можливості з виходом книжки на ринок».

І може, тому, що в пресі дуже настійливо мусувалася (з великим задоволенням) позиція, що «книгарня ж, хоч і має багато спільного з бібліотекою (тут вже кілька разів наводилися подібні результати «довгих» роздумів) по характерові роботи, але одночасно вона є й комерційне підприємство і це в першу чергу», партійні органи прийняли її, привчили до неї людей, і внаслідок ми й досі маємо некомпетентне, нецивілізоване ставлення до книгарень як вогнищ і осередків інтелектуальної думки.

Журнал «Нова книга» дозволяє собі і форму фейлейтону щодо книгарських справ, що набуває значного розголосу і викликає велику читацьку пошту.

У №9/10 (1925) повідомляється про вихід у світ книги «Пособие для работников книжного дела» /Под ред. М.Муратова и Н. Накорякова. -М.: ГИЗ, 1925. -480 с.

У цьому ж номері в матеріалі «Про статистику в книготоргівлі та про один статистичний експеримент» Б.Резников пише: «І проте навіть у такому фундаментальному єдиному підручнику по книготоргівлі, як збірник РРФСР «Книжная торговля» ми не знаходимо єдиного слова, присвяченого цьому надзвичайно цікавому питанню. І лише ДВУ вперше наважилось проробити спробу вивчити свого покупця <...> Провести таке статистичне дослідження є справою всеукраїнського значіння й масштабу».

Отже, матеріали книгознавчого наукового журналу «Бібліологічні вісті» та прикладного «Нова книга», глибоко та всебічно відбиваючи картину, ситуацію, тенденції, специфіку книгарської галузі в 20 - 30-ті роки дають змогу не лише бути в курсі історичної ходи, а й можливість скористатися позитивними надбаннями попередніх поколінь книгознавців і книгарів.

Гортаючи сторінки фахової преси, переконуєшся, що і періодика і книга, а також ставлення суспільства до неї, її справ - безаберігійне дзеркало політики та ідеології будь-якої держави, міра демократичності суспільства, цивілізованості, моральності, духовності.

І все ж, при об'єктивній оцінці, знаходимо й позитивні моменти в діяльності колишнього уряду щодо книжкової справи й книгарництва.

Проаналізуємо публікації журналу «Книжный фронт» (щомісячник книготорговельного об'єднання видавництва, відп. ред. Д.Шварц) з питання, що нас цікавить. №1/2 (1932) розпочинається заявою про рішучу відмову «від системи книготоргівки, що переходить до радянської книготоргівлі, запровадження госпрозрахунку» і статтю І.Грушина під категоричною назвою «Большевистской книге - большевистского редактора». Матеріал І.Юреня (№3, 1932) має ліричну назву «Обслуживание книгой большевистской весны».

У часописі велися рубрики «Перебудова книготорговельного об'єднання», де видрукувано статті: «Итоги выполнения торгфинплана за I квартал» (І.Г.), «Проведение постоянных инвентаризаций» (Б.Волькештейн), «6 условий т.Сталина и распространение техпериодики»; рубрики «Більше уваги роботі з асортиментами»; «Якою має бути книжкова вітрина» (стаття «Реконструкция книжных витрин» А.Зайчика-Погорельського).

У рубриці «Книжкова полиця книготорговельного працівника» варті уваги питання книготоргівлі (торгфинплан,

кадри, робота з асортиментом тощо), поширення періодики, бібліографічні довідники й огляди, списки книжок, хроніка книжкових базарів.

У №9 (1932) є рубрики: «Рік боротьби за радянську книготоргівлю», «Не послаблювати боротьбу за якість асортименту», «Опанувати техніку радянської книготоргівлі» та ін. До теми книгарництва цей часопис знову звернувся в №11/12 (1932). Йшлося про підготовку тематичного плану технічної книги на 1933 р., про досвід поширення національної літератури (автори М.Рогов, Ю.Зубков), про реформування органів державної бібліографії (І.Владиславлев). До останнього матеріалу редакція подає таке роз'яснення: «Питання, порушені т.Владиславлевим в цій статті, мають велике значення для наших книготоргових працівників, яким у повсякчасній практиці доводиться широко послуговуватися матеріалами «Летописи» та «Ежегодников». Тут йдеться про звичайну робочу ситуацію, а далі: «Класова боротьба, що розгорнулася в країні, не минула, незважаючи на весь опір реакційних та опортуністичних угруповань і книгознавчої ділянки культурного фронту. Ліквідовані були реакційні органи: «Библиографические известия» под редакцией Б.Боднарського (орган російського бібліографічного товариства при Московському університеті) російською мовою. Цей оригінальний пережиток феодально-дворянської реакції з її паразитарного типу бібліофільством, і «Бібліологічні вісті» під редакцією Ю.Меженка (орган Науково-дослідного інституту книгознавства, українською мовою, не менш оригінальний в епоху диктатури пролетаріату пережиток реакції нацменовської. Ліквідовані були яскравоопортуністичні органи «Библиография» під редакцією М.Яницького (орган Державної книжкової палати) та «Библиотековедение и библиография», що змінило її. Для характеристики відсталості книгознавчого фронту цікаво відзначити, що з усіх російських книгознавчих журналів тільки останній в часі журнал «Библиотековедение и библиография», що видав за два роки всього одну книжку, зустрів заслужену критику (див. журнали «Красный библиотекарь», «Журналист» та ін.). Ліквідоване було старе довголітнє опортуністичне керівництво журналу «Красный библиотекарь». Були піддані реформуванню журнали «Книга и революция», «Книга молодежи», «На книжном фронте», «Радянський книгар» та деякі інші. Реорганізуються органи Бібліографічного інституту іноземної бібліографії».

З актуальними питаннями реорганізації мережі та постачання бібколекторів, влаштування книжкових вітрин, організації прилавка книгарні можна ознайомитися в «Книжном фронте» (№1, 1933). У №2 (1933) уперше фаховий часопис звертається до аспекту науково-дослідної роботи й опанування книготорговою технікою.

Ш.Алмазов, аналізуючи роботу Науково-дослідного інституту видавничої та поліграфічної промисловості, організованого в травні 1931 р., наголошує на тому, що з причини одержання незначних резервів роботи особливо погано працювало книготоргове відділення. На його думку, таке становище спричинене байдужим ставленням і навіть ігноруванням цього інституту книготорговими підприємствами, який, по суті опинився без необхідного для досліджень матеріалу. Тобто, низові організації ще не усвідомили значення наукових розробок і методології та їхньої цінності, про що писали «Бібліологічні вісті» і до чого прагнув УНІК.

Про новий напрям роботи «Книга - поштою» йдеться в №3 (1933). Звертається часопис і до книговидавничих справ за кордоном, розповідаючи про бібколектори Норвегії.

У передовій «Не ослаблять борьбы за улучшение качества советской книготорговли» (№4, 1933) акцентується

увага на політизації в цій галузі діяльності, з огляду на постанову ЦК ВКП(б) від 15.08.1931р., де зазначається: «Масова література, яка випускається видавництвом, все ще перебуває на вкрай низькому рівні як за своїм змістом, так і за мовою і технічним оформленням. Ми повинні мобілізувати навколо цього питання увагу всіх працівників книготоргової системи і, в першу чергу, референтури. Необхідно добитися створення масової книги, «бойової та актуально-політичної», здатної озброїти найширші маси будівників соціалізму марксистсько-ленінською теорією і техніко-виробничими знаннями...»

А.Колбановський у статті «Итоги первой пятилетки издательской и книготорговой деятельности в СССР» зауважує, що «соціально-політична література займала й займає перше місце в нашому асортименті. В 1931 р. ця література становила 43% за назвами і не менше 1/3 за листажем всієї книжкової продукції. Особливо енергійно зростали тиражі й асортимент класиків марксизму-ленізму <...> Якщо за статистикою виробництва книги становище можна визнати задовільним тільки з натяжкою, то з книготорговою статистикою справа йде потворно» (1933, №5, с. 39-44). Про це, згадаймо, писав і український журнал «Нова книга».

Автор констатує, що державні та громадські видавництва витіснили приватні вже до 1931 р. Колбановський дещо хитрує, знаючи, що приватному сектору просто перекрыли «повітря».

Дедалі зростає випуск марксистсько-ленінської літератури. І це в майже неписьменній, малоосвіченій країні, де більшість населення не володіла елементарними знаннями зі світової історії, географії, біології та інших дисциплін, без яких не можна уявити навіть пересічну людину.

Хоч автор і слушно закидає, що з книготорговою статистикою діло йде «безобразно», відомо, що основна міська мережа в 1933 р. повинна була нараховувати 1978 книгарень, у поселеннях напівміського типу - 1282, сільська мережа - 7211 стаціонарних книжкових лавок і 50 тис. книжкових полиць.

Безперечно, у №6 (1933) особливу увагу привертає стаття І.Владиславлева, який неодноразово висвітлював українську тематику, «Печать УССР за 15 лет» - рецензія на книгу М.Агуфа «Печать УССР. 1917 - 1932». Перевод с украинского Е.М.Эскиной, переработанный и проредактированный автором. Харьков; Укрсоцнацмениздат. - 1932. - 179 с. (Преса УСРР до ХУ роковин Жовтня. - Х., 1932). Рецензент в основному позитивно характеризує книжку, підкреслюючи, що в Україні зріс відсоток видань української книжки в п'ять разів.

Зрозуміло, і досі не втратило актуальності порушене А.Колбановським (№7, 1933) питання про створення словника книготоргового працівника. Для українського книгара воно, на жаль, досі нерозв'язане.

У №1 за 1934 р. А.Туманян та М.Сафонов по суті уперше в фаховій пресі звертаються до висвітлення асортименту літератури для бібліотек, у №2 - як завжди, актуальні питання книготорговельної техніки, у №4 Л.Баранова розглядає проблеми книготоргової класифікації.

До питань книгарництва це видання повертається лише в №9 (1935), де Б.Гофман порушує важливу і специфічну проблему збуту нотно-музичної продукції, а Е.Рубінштейн розглядає створення класифікації, яка б відповідала вимогам книготорговельної практики.

Щомісячний журнал марксистсько-ленінської критики й бібліографії «Книга и пролетарская революция» (1934 - 1940) до питань книжкової торгівлі звертається лише в №7

за 1940 р. М.Лисогурський (директор «Сельхозгиза») у деклараційному матеріалі «Книготорговлю на уровень задач советской торговли» повністю покладається на слова В.Леніна: «Вкрай незадовільно ... поставлено розподілення газет, брошур, журналів і книг по бібліотеках і читальнях, як при школах, так і при вузах. Звідси впливає те, що газету і книгу захоплює тонкий шар радянських службовців і непомірно мало доходить до робітників і селян. Необхідна

докорінна реорганізація цієї справи». Автор пропонує реорганізувати книгоцентр у книготоргове об'єднання в системі ОГІЗ, наголошує на важливості розв'язання книготорговельних завдань для суспільства, що надзвичайно актуально й досі. На жаль, ці питання й сьогодні перебувають у глухому куті не тільки для практиків, а й українського книгознавства.

Янна Чепуренко

СТАНОВЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ СИСТЕМИ ОБОВ'ЯЗКОВОГО ПРИМІРНИКА ВИДАНЬ В УКРАЇНІ

(листопад 1917 - червень 1922 року)

З часу проголошення Української Народної Республіки її уряди (Центральна Рада, Гетьманат, Директорія), де працювали високоосвічені, ерудовані особистості, усвідомлювали для майбутнього держави й народу важливість книги, побудови бібліотек, їх комплектування, а отже - й непересічне значення обов'язкового примірника (ОП) видань, які випускалися різними поліграфічними і неполіграфічними установами.

Система ОП в Україні, підкреслює автор, створювалася разом з її державністю. З огляду на виняткову важливість справи, надсилка ОП друкарнями суворо контролювалася, а до порушників вживалися штрафні санкції. Обов'язкові примірники різної видавничої продукції в кількості 11 штук мали направлятися друкарнями за призначенням протягом наступної за випуском видань доби.

Подано кілька законопроектів про обов'язковий примірник. Зазначено, що ОП розпочав свій шлях від культурно-меморіальної функції, тобто збирання і збереження всіх творів друку, виданих в Україні, що надалі зіграли позитивну роль у розробці системи ОП.

В Україні до 1917 р. не ставилося питання про збирання творів друку суто української тематики або тих видань, які вийшли на її території. Не йшлося й про окреме законодавче забезпечення¹.

Питання про обов'язковий примірник у нашій державі вперше було поставлене після утворення Української Народної Республіки, Центральної Ради та прийняття законодавчих актів Української Держави. «Законопроект про обов'язкову надсилку друкарнями всіх видань»² було підготовлено в листопаді 1917 р. Народним міністерством освіти і подано для ухвали Центральною Радою. Його структура в загальних рисах відповідала вимогам функціонування системи ОП.

Видовий склад правочинно депонованих документів, за вимогами законопроекту, уміщував книги, брошури, часописи, ноти, карти, відозви, афіші, оголошення тобто всі види друку, які тоді існували.

Згідно з визначеною кількістю обов'язкових примірників (11), усі друкарні, літо-, металографії та інші подібні заклади (тобто виробники друкованої продукції) мали надсилати їх до Бібліотечно-архівного відділу (БАВ) при Міністерстві народної освіти, який централізовано розподіляв ОП між бібліотечно-бібліографічними установами для подальшого використання та зберігання. Законопроект мав дві примітки. У першій було обумовлено, що, крім 11 примірників, ще один мав надсилатися до повітового, а в губернських містах - до губерніяльного комісара внутрішніх справ,

для комплектування краєзнавчих фондів районних бібліотек. Друга примітка стосувалася видань, надрукованих мовою однієї з національних меншин. 12 примірників надсилалося до БАВ, а додатковий передавався в національне міністерство для національних бібліотек.

ОП розподілялися між БАВ (як майбутнім Українським бібліографічним інститутом), Науковим товариством ім. Т.Шевченка у Києві, Київським державним університетом. Шість примірників призначалося для книгообміну: три - з бібліографічними закладами у Львові та Петрограді, решта - із закордонними бібліографічними інституціями. Цей розподіл закріплював такі функції ОП: бібліотечну (комплекткування вітчизняними виданнями державних книгозбірень та наукових бібліотек), архівну (збирання і зберігання творів друку), обмінну, краєзнавчу (поповнення краєзнавчих фондів), бібліографічну (БАВ). Тобто, основні функції системи ОП за законопроектом визначалися як культурно-меморіальні.

Обмін із закордоном створював можливість комплектувати фонди наукових бібліотек зарубіжною літературою і забезпечувати тим самим інформаційні потреби української науки щодо неї.

У законопроекті були досить чітко окреслені правила функціонування системи ОП. Передавати його потрібно було «протягом доби, слідуючої за випуском друків». ОП надсилався централізовано без будь-яких поштових оплат через комісарів Міністерства внутрішніх справ або Міністерства освіти до БАВ. Було розробле-

но механізм контролю над друкарнями за надсилкою ОП та систему штрафів за її порушення.

Закон мав набрати чинності 7(20) листопада 1917 р. (від проголошення Української Народної Республіки). Отже, система ОП в Україні створювалася разом з її державністю.

Законопроект 1917 р. започатковувалася система книжкової статистики. Параграф 1 документа друкарні, літографії, металографії та інші подібні організації зобов'язувалися подавати «всі відомості, що торкаються статистики книжкової продукції на Україні (видавець, ціна, вага тощо)». Отже, перший законодавчий документ у державі щодо ОП не просто закріплював його існування, а одразу створював систему з усіма необхідними елементами й різноманітними функціями. Хоча через політичні події законопроект не вдалося втілити в життя, він став підґрунтям подальшого розвитку в Україні такої інституції, як система обов'язкового примірника.

У період Гетьманства було видано «Закон про заснування у складі Міністерства внутрішніх справ Управління у справах друку». Ця установа мала реєструвати всю друковану продукцію, яка виходила в межах Української держави, створювати каталоги та бібліографічні огляди цих творів. Закон (його також не було реалізовано) не визначав ні правил та строків депонування, ні кількості ОП; не вказував відправників та його отримувачів. Цей документ, покладаючи на ОП суто цензурні функції, був кроком назад порівняно з першим³.

За Директорії, наприкінці 1919 р., відновилася робота над законом про ОП. Велася вона у двох напрямках: створення Книжкової палати, на зразок Петербурзької, та законодавче забезпечення системи ОП. Були враховані, розвинуті й удосконалені основні положення законопроекту про ОП 1917 р. Врешті було прийнято два документи. За першим, 24 січня 1919 р. було започатковано Головну книжкову палату в Києві (ГКП), на яку покладалося збирання та централізований розподіл ОП видань України; бібліографічна реєстрація всієї друкованої продукції та видання на цій підставі органів державної бібліографії; складання єдиного центрального каталогу всіх найбільших бібліотек республіки; розроблення теоретичних питань бібліографії, організація місцевих книжкових палат, які б допомагали у збиранні обов'язкових примірників. У тому ж 1919 р. для збору друкованої продукції було створено книжкові палати-філії у Вінниці, Кам'янці-Подільському, Катеринославі. Але неможливість налагодити зв'язки між книжковими палатами, труднощі з перевезенням друкованої продукції - все це значно ускладнювало збирання ОП. І все ж ГКП за період свого короткого існування здійснила велику роботу зі збирання та статистичного обліку друкованої продукції України за 1917-1919 рр., хоча налагодити видання органів державної бібліографії не вдалося.

26 січня 1919 р. Радою народних міністрів було ухвалено й затверджено «Закон про друковані видання»⁴. Підзаголовок «Про обов'язкову надсилку друкарнями, літографіями, металографіями та іншими подібними закладами до повітових комісарів усіх видань» визначав основних відправників ОП.

Депонуванню підлягали книги, брошури, журнали, часописи, ноти, карти, гравюри, відозви, афіші, оголошення, літографічні, офіційні видання.

Обов'язкові примірники (11) друкарні, літографії, металографії направляли протягом доби, наступної за

випуском видань, до повітових комісарів, які, в свою чергу, щотижнево відправляли 10 примірників до БАВ, а один наприкінці року передавали до місцевих бібліотек для комплектування краєзнавчих фондів.

БАВ розподіляв ОП між Національною бібліотекою, Книжковою палатою, бібліотеками державних університетів. Книгообмін здійснювався також з книгозбірнями Польщі, Росії, бібліографічними інституціями Західної Європи. Один примірник усіх видань, що торкалися питань мистецтва, одержувала Українська Академія мистецтв.

Завдяки цій системі розподілу в законодавчому порядку закріплювалися такі функції: бібліотечна, бібліографічна, статистична, реєстраційна, обмінна. В цьому законі, як і в законопроекті 1917 р., ОП виконував в основному культурно-меморіальну функцію, тобто, збирання й збереження всіх творів друку, виданих в Україні.

Його надсилку друкарнями мали контролювати повітові комісари. Стежити за цим повинні були й власники друкарень. Закон передбачав санкції (штрафи чи арешти) за порушення правил обов'язкового депонування.

Протягом 1920-1921 р. законодавчі акти, в яких йшлося про ОП, стосувалися зміни підпорядкованості ГКП, роботи Центрального бібліографічного відділу при Всеукрвидаві, яким було замінено ГКП у Києві. ГКП з об'єктивних причин не виконала свої функції. Її було реорганізовано 1920 р. у Київський крайовий бібліографічний відділ. Всеукрвидав, який на той час був монополістом у книговидавничій та книгорозповсюджувальній справі в Україні, видав дві постанови, які мали відношення і до системи ОП видань. «Постановою колегії Всеукрвидаву про бібліографічне оформлення творів друку»⁵ було покладено початок стандартизації й оформленню друкованої продукції, що сприяло розвитку бібліографічної реєстрації, статистики друку.

На всіх видах друкованої продукції надалі мали подаватися: назва видавництва, місце та рік видання, назва та адреса друкарні, тираж, ціна. Якщо цих відомостей не було, то поширювати видання заборонялося, а видавець та керівник друкарні притягалися до суду. Контроль за бібліографічним оформленням видань покладалася на місцеві відділення Всеукрвидаву.

«Постановою Уккранаргоспу, Політичного управління України, Надзвичайного Уповноваженого у справах поліграфічної промисловості Раднаркому УСРР та Всеукрвидаву про надання обов'язкових примірників друкованої продукції до книгосховищ УСРР та РРФСР»⁶ скасовувалися всі попередні постанови та циркуляри щодо ОП видань в Україні. Згідно з цим документом, відправниками обов'язкових примірників виступали всі друкарні, літографії, пересувні військові формування та агітпоїзди. Депонуванню підлягали «всі види творів друку». Окремо видовий склад депонованих документів не визначався. Кількість ОП - 25. Їх слід було відправляти в триденний строк після віддрукування перших примірників продукції. Якщо наклад був меншим тисячі, ОП становив 2% від тиражу, але не менше п'яти примірників.

Друкована продукція канцелярського характеру надавалася в кількості 1 - 3 примірники. Місцеві відділення Всеукрвидаву зобов'язувалися щотижнево відправляти отримані з друкарні видання безпосередньо до Головного бібліографічного відділу Всеук-

рвидаву. Видання періоду з 1917 р. по березень 1921 р. надавалися за можливістю. Ті, що вийшли в світ після прийняття постанови, мали надсилатися за встановленим порядком. За порушення правил депонування відповідали місцеві відділення Всеукрвидаву.

У серпні 1921 р. Наркомосом УСРР було затверджене «Тимчасове положення про Центральний бібліографічний відділ Всеукраїнського державного видавництва»⁷. Визначалися завдання для ЦБВ: повна бібліографічна реєстрація та статистичний облік усіх видів творів друку, які вийшли на території України; збирання та зберігання обов'язкових примірників видань; розподіл їх по головних книгосховищах; періодична реєстрація бібліографічних матеріалів. ЦБВ фактично виконував функції Книжкової палати по збиранню, зберіганню, бібліографічному та статистичному обліку видавничої продукції республіки.

Значною подією було прийняття колегією Наркомосу УСРР рішення про організацію при Всеукрвидаві Книжкової палати⁸. Розглянувши це рішення, Рада народних комісарів видала постанову (27 червня 1922 р.) «Про організацію Української книжкової палати та забезпечення головних державних книгосховищ всіма виданнями республіки»⁹. Українську книжкову палату (УКП) було організовано при Державному видавництві УСРР. На неї покладалися функції реєстрації всіх творів друку, виданих на території України з 1917 р., збір, зберігання та розподіл по державних книгосховищах обов'язкових примірників видань країни, видання органу державної бібліографії - «Літопису українського друку». Число для депонування залишалося сталим - 25. Цю кількість друкарні, літографії, цинкографії та інші поліграфічні заклади України мали в недільний строк після віддрукування перших примірників надавати (за рахунок видавця) місцевим органам управління у справах друку для передачі до УКП, а та розподіляла їх між бібліотечно-бібліографічними інституціями. Певна кількість примірників призначалася для Управління у справах друку.

Кількість ОП залежала й від тиражу видання. Щодо

творів таємного характеру, то вони надавалися УКП тими установами, для яких вони були надруковані, після втрати ними секретності. Розподіл обов'язкових примірників здійснювався за окремою постановою (застосована не була).

У березні 1922 р. Радою народних комісарів було прийнято ще одну постанову, яка безпосередньо не стосувалася ОП, але передбачала безоплатне надання примірників видань України. Йдеться «Про обов'язкову безплатну пересилку Українській Академії Наук всіх друкованих видань»¹⁰, спрямовану на зосередження в книгосховищах УАН всіх видань, які виходили на території України. Згідно з цим документом, усі відомства, установи, видавництва, які знаходилися на території УСРР, були зобов'язані надсилати до Академії наук по два примірники своєї друкованої продукції. Ця постанова надавала можливість вичерпно комплектувати бібліотечні фонди УАН вітчизняними виданнями з метою використання їх у науково-дослідній роботі.

Характерними рисами перших законодавчих актів щодо системи ОП видань в Україні, згідно з якими виділено певний етап становлення законодавчої бази (листопад 1917- червень 1922 р.), є такі.

По-перше, після проголошення незалежності України одразу почалася робота над законопроектом щодо системи ОП. Кожний з урядів УНР вважав за необхідне прийняти такий законодавчий документ.

По-друге, всі законодавчі акти надавали ОП такі функції: культурно-меморіальну, бібліографічну, реєстраційну, статистичну. Причому ці функції домінували над цензурною функцією ОП, теж йому притаманною.

По-третє, різноманітні функції системи ОП забезпечували наявність в Україні майже всіх видів ОП: бібліотечного, бібліографічного, архівного, статистичного, обмінного.

Перші законодавчі акти системи ОП неможливо було втілити в тодішній суспільно-політичній ситуації, але вже само їх існування стало підґрунтям для подальшого формування та функціонування цієї системи.

¹ *Меженко Ю.* Українська книжка часів революції. - К., 1928. - 32 с.

² Законопроект про обов'язкову надсилку друкарнями всіх видань // Держ. архів Київ. обл. (м. Київ), ф. 2/с 1787, оп. 7, од. зб. 14, арк. 13 (засвідчена копія).

³ *Шпильов В.* Матеріали до історії обов'язкового примірника на Україні // Укр. бібліогр. методол. зб. Вип. 1. Всенар. Академія наук. Бібліогр. комісія. - К., 1928. - С. 139-150.

⁴ Книжний вісник. - 1919. - № 1. - С. 27.

⁵ Про бібліографічне оформлення творів друку: Постанова Колегії Всеукрвидаву від 14 лютого 1921 року // Голос друку. - 1921. - Кн. 1. - С. 220.

⁶ Про надання обов'язкових примірників друкованої продукції до книгосховищ УСРР та РРФСР: Постанова Уккранаргоспу, Політичного управління України, Надзвичайного уповноваженого в справах поліграфічної промисловості Раднаркомом УСРР та Всеукрвидаву // Бюл. Всеукр. держ. вид-ва. - 1921. - № 2/3. - С. 33-34.

⁷ Тимчасове положення про Центральний бібліографічний відділ Всеукраїнського державного видавництва // Там само. - С. 58-61.

⁸ Про організацію при Всеукраїнському видавництві Книжкової палати: Постанова колегії Наркомосу УСРР від 10 квітня 1922 року // ЦДАВОУ, ф. 166, оп. 2, спр. 869, арк. 46, 46^а (засвідчена копія).

⁹ Про організацію Української книжкової палати та забезпечення головних державних книгосховищ всіма виданнями республіки: Постанова РНК УСРР від 27 червня 1922 року // Збірник узаконень і розпоряджень Робітничо-Селянського Уряду України. - 1922. - № 28. - Арк. 438.

¹⁰ Про обов'язкову надсилку Українській Академії Наук всіх друкованих видань: постанова РНК УСРР від 20 березня 1922 року // Збірник узаконень і розпоряджень Робітничо-Селянського Уряду України. - 1922. - № 13. - Арк. 222.

Надія
Миронець

НАГОРОДИ УКРАЇНИ: історія та сучасність

Нагороди України: історія, факти, документи: У 3 т./НАН України. Ін-т історії України; Ін-т національних відносин і політології; Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського; Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. - К.: «Українознавство»; Фірма «ARC-Ukraine», 1996. - Т.1. - 288 с.; Т.2. - 344 с.; Т.3. - 424 с.

В історії кожного народу бувають такі переломні часи, в які після десятиріч тяжких випробувань та суцільного мовчання, коли надія ледь жевріла в небагатьох серцях, настає пробудження історичної пам'яті та повернення до національної спадщини. Складовою та невід'ємною частиною її виступають національні історичні традиції, що концентрують у собі досвід та надбання минулих генерацій. Так повелося в історії, що з завершенням бурхливих та кривавих періодів, які, здавалося б, мали цілком витравити, викреслити з пам'яті народної навіть саму згадку про нашу трагічну й легендарну минувшину, ми знову й знову повертаємося до своїх традицій, символів дідівської слави та атрибутів національного суверенітету.

Серед них чільне місце посідають державні нагороди й нагородна система України, їх джерела та сучасні засади функціонування, які впродовж п'яти років посттоталітарної епохи незмінно залишаються в центрі уваги урядовців, політичних діячів, культурної та наукової громадськості, викликають бурхливі дискусії і спричиняються до появи наукових розвідок, публіцистичних статей тощо. Саме ця ділянка нашої історії досліджується в шойно виданому тритомнику «Нагороди України», авторами якого є ряд відомих учених (керівник авторського колективу та редколегії д.і.н. Д. Табачник), академік НАНУ І.Курас, зав. відділом спеціальних історичних дисциплін Інституту історії України НАНУ д.і.н. М.Дмитрієнко, к.філос.н. В.Куценко, к.і.н. Л.Яковлева, д-р мистецтвознавства, проф. І.Безгін, к.і.н. В.Бузало.

Фалеристична спадщина займає особливе місце в національній культурі та українській науці й побутує принаймні кілька століть, незважаючи на тривалі періоди «бездержавної історії». Такий термін існування традицій нагородження вказує, як мінімум, на два важливих аспекти провідної дослідницької проблематики: значну структурну складність та нерозривне поєднання процесу розвитку нагородної системи з суперечностями українського суспільства протягом різних періодів національної історії, витлумачення та інтерпретація яких відзначається як надзвичайним розмаїттям висунутих підходів, так і численними ідеологічними стереотипами. Тож вихідний пункт дослідження з української фалеристики потребував від учених не тільки визначення певного ракурсу висвітлення обраної дослідницької проблематики, а й вибору відповідного методологічного інструментарію, типу викладу та певних принципів побудови загальної структури праці. Вони подані в «Передмові», де вміщено також стислий нарис про історію виникнення інституту нагороджен-

ня, основні етапи його розвитку в світовій історії, розглянуто особливості наукового процесу щодо вивчення фалеристичних пам'яток, подано довідково-інформаційні відомості про спеціальну історичну дисципліну - фалеристику, що вивчає нагороди та нагородні системи, визначено її місце в сучасній науці. У «Передмові» подано й історіографічний огляд досліджень з історії вітчизняних нагород, студій науковців з української еміграції та діаспори, аналіз модерних тенденцій нагородного процесу в найновіший період національної історії, зокрема розгляд функціонального призначення інституту нагород у суверенній Україні. *«Для молоді Української держави, - відзначають автори монографії, - нагороди не є даниною моді й сліпим наслідуванням світових стандартів. Унікальність українського нагородотворчого досвіду полягає у тому, що в жодній з країн, які постали на терені Радянського Союзу, не існують одночасно державні нагороди і відзнаки Президента. З другого боку, жодна з країн світу не має такої системи нагород, що складається з орденів і почесних звань, а також відзнак Президента. Сучасний нагородний досвід нашої країни ґрунтується на глибоких традиціях і переконаності в тому, що нагороди є важливим атрибутом державності й суверенітету, виявом державної шани людям, які в нелегких умовах роблять усе, щоб наша держава стала прекрасною і могутньою»* (с.25). Наприкінці передмови подано стислі зауваги щодо особливостей публікації архівних джерел та матеріалів, зокрема стосовно форми викладу пошукових відомостей (легенди) та ін.

Хронологічно видання охоплює майже всі періоди національної історії: у першому томі висвітлюються джерела нагородотворення княжої та козацько-гетьманської доби, основні етапи розвитку нагородної системи, подається огляд фалеристичної спадщини Української Народної Республіки (УНР), нагородних традицій епохи національно-визвольних змагань, історія заснування й функціонування нагород української еміграції та діаспори 1921-1933 рр.; у другому - історія нагородної системи Радянського Союзу 1921-1991 рр.; у третьому - сучасний етап розвитку нагородної системи суверенної України 1991-1996 рр.

В основі викладу матеріалу в тритомнику - поєднання хронологічно-тематичного принципу з проблемним, що дозволяє авторам переходити від наративної розповіді до розгляду певної проблемної ситуації. Відповідно побудована й структура тритомника: 1) історичні нариси, які поділяються на розділи; 2) корпус документів; 3) добірка ілюстрацій; 4) покажчики. Монографія складається з восьми розділів: «I. Першопочатки нагородної справи в Україні» (с.30-52); «II. Перші нагороди України» (с.53-125), «III. За межами України» (с.126-

240); «IV. Орден Трудового Червоного Прапора Української СРР, 1921-1933 рр.» (с. 5-51); «V. Виникнення та становлення нагородної системи радянської доби» (с. 52-268); «VI. Нездійснені проекти» (с. 269-314); «VII. Нагороди незалежної України» (с. 5-103); «VIII. Нагороди Президента України» (с. 104-237). Основна частина документів та ряд ілюстрацій, опублікованих у виданні, вперше вводиться в науковий обіг, причому публікація більшості з них здійснена за оригіналами. На високому рівні укладено й науково-довідковий апарат монографії. До документів кожного тому складено іменний та географічний покажчики, текстуальні примітки. У третьому томі вміщено також інформаційно-довідковий матеріал: реєстр нагороджених відзнаками Президента України (с. 295-356) і «Бібліографія з фалеристики» (с. 357-371).

Розділи - великі блоки, структурні одиниці історичних нарисів - поділяються на ряд гасел - хронологічно-тематичних фрагментів, у яких уточнюється конкретна подія або явище й водночас подаються емпіричні узагальнення попереднього матеріалу. Після окремих розділів вміщено комплекси документів про нагороди та нагородну систему України стосовно певного історичного періоду, а наприкінці кожного тому - добірка кольорових фотографій та ілюстрацій. Такий підхід дав змогу не тільки послідовно й логічно відтворити хронологічну канву подій зі щільним використанням документального та ілюстрованого матеріалу, а й реконструювати нагородотворчий процес на загальному тлі національного історичного розвитку, акцентувавши

увагу на особливостях соціокультурного середовища, в якому постав інститут нагородження та самосвідомості українського народу. Крім того, автори роблять цікаві й оригінальні спостереження. Зокрема, в п'ятому розділі другого тому висунуто й обгрунтовано тезу про накладання кількох історичних епох в українському суспільстві першої половини 90-х років ХХ ст., зовнішніми ознаками якого було паралельне функціонування старих та нових державних атрибутів (с.112-113). Характерна риса монографії - її багатофункціональне призначення. Вона може бути використана як універсальний довідник з української фалеристики та нагородної системи України впродовж усього часу їх існування з максимально можливим залученням наявної джерельної бази.

Слід згадати добрим словом ряд наукових інституцій, державних установ та громадських організацій, які в складних економічних умовах уможливили появу цього видання до п'ятої річниці Української держави: Відділ нагород Адміністрації Президента України, Президію НАН України, Інститути історії України, національних відносин і політології, української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського НАНУ, Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, Науково-дослідну фундацію ім. О.Ольжича, НПБ, НБУВ словацьку фірму «Polygraf».

Праця спрямована на відновлення національної історичної пам'яті, складовою частиною якої є державні нагороди - атрибути дідівської слави й звитяги, символи нерозривного зв'язку історичних поколінь нашого народу.

Ірина Матяш

ДО ІСТОРІЇ, ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ РОБОТИ ВУЗІВСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ

Щорічник Наукової бібліотеки Львівського державного університету «Бібліотека вищого навчального закладу. Історія. Теорія. Досвід роботи» виходить з 1992 р. Редаційна колегія - М.Павлуць, М.Божко, Г.Талантова, Л.Шаповал, Л.Грушецька. Перші випуски побачили світ передусім завдяки вченому секретарю НБ ЛДУ В.Кутяку. У щорічнику висвітлюються проблеми історії, теорії та практики роботи вузівських книгозбірень, питання бібліотечно-бібліографічної діяльності, розглядається роль бібліотек у навчальній, науково-дослідній та культурно-освітній роботі вузів; обгрунтовуються методи, необхідні для повнішого наукового аналізу цього досвіду; подаються пропозиції щодо розв'язання актуальних проблем бібліотечної справи, зокрема комп'ютеризації бібліотек; висвітлюється досвід роботи вітчизняних і закордонних книгозбірень; місце бібліотеки в суспільстві; віддається дана пам'яті видатним книгознавцям та бібліографам. Основні рубрики: «Жива пам'ять», «Практика - теорія - практика», «Сторінки історії бібліотек»,

«Комп'ютеризація бібліотек: проблеми й перспективи», «Книга і бібліотека в добу національного відродження», «Бібліографія: пошуки й дослідження», «Українська діаспора: книга і бібліографія» тощо. Про постійний пошук актуальних тем і прагнення вдосконалювати роботу видання свідчать поява нових рубрик («Документи часу - документи на часі»), розширення кола авторів, інформаційні повідомлення.

Матеріали, вперше надруковані на сторінках щорічника, можуть бути цікавими для фахівців і з методичної точки зору. Так, Г.Талантова у своїй статті (вип. 1) аналізує науково-дослідну роботу бібліотек України в сучасних умовах, Л.Костельна у статті «Про деякі зміни у розділі біологічних наук систематичного каталогу» (вип. 3) ділиться досвідом ресистематизації розділу згідно з новими класифікаційними таблицями; про розв'язання проблеми українізації каталогів можна довідатися зі статті З.Жгільової «Українізація каталогів: досвід роботи наукової бібліотеки ЛДУ» (вип. 3); про використання підсобного фонду йдеться в статті Л.Балеми «Ефективність використання підсобного фонду головного читального залу наукової бібліотеки університету» (вип.

3). Важливе місце серед публікацій щорічника посідають матеріали при видатних бібліографів, книгознавців, заслуги яких часто не були визнані за життя. Це, зокрема, статті про Федора Максименка (В.Потайчук, М.Бутрин), Теодора Мивотина (О.Гущина) та ін. Про досягнення в галузі бібліотекознавства та бібліографії за кордоном йдеться в матеріалі «Доктор Андрій Кравчук та його роботи з української бібліографії», «Американська бібліотечна асоціація та її програмні документи» В.Кутяка тощо.

Випуски рекомендуються до друку Бібліотечною радою НБ ЛДУ. Рецензент - проф. М.Крижун.

На жаль, малий тираж (100 екземплярів) робить це видання недоступним більшості його потенційних читачів, але редакція прагне до утвердження збірника як органу колективного усвідомлення набутого досвіду й перспектив роботи бібліотек, піднесення статусу й престижу бібліотекарів.

© Матяш Ірина Борисівна, Київ, 1996

Оксана
Супронюк

НЕЗНАЙОМА Й ЗНАЙОМА ГАЛАКТИКА ПЕТРА ПЕРЕБИЙНОСА

Петро Перебийніс. «На світанку роси». - К.: СП «ІСА», 1996. - 207 с.

Українська література, попри свою «нетипову» долю, вписується в загальну картину мистецтва ХХ ст., якому притаманне вивільнення від ідеологічної залежності та безцеремонного втручання політики. Вона переймається активною розбудовою самодостатньої художньої сфери.

Свідчення цього - остання збірка поета Петра Перебийноса «На світанку роси», вірші якої беруть безпосередню участь у процесі творення нових цінностей в українській поезії. У зв'язку з цим процесом вона зрозуміла і, в свою чергу, дає матеріал для його характеристики.

З позиції добре чутого власного «я» поет торкається суспільнозначущих проблем, поетизує людину, показує в її звичайності духовне безмежжя, те, що пов'язує кожне смертне «я» з нашими предками й землею, і водночас - із вічним висвітом:

Україно! Чую голос недалеко:
- Ти козацької гори не обмини!
Я не знаю - джерело чи око предка
Пильно дивиться на мене з глибини.

Втягуючи в орбіту своєї поезії історію, всесвіт, галактики, поет разом з тим перебуває у своєму конкретному часі, творячи свій маленький світ-всесвіт. Ось митець згадує свого батька, який загинув на війні:

Ми ходили з татом на баштан.
У незнайомій галактиці -
скільки бачило око -
Аж під саме небо розкотилися
Жовто-зелені глобуси-кавуни.
Вони
трималися за землю
пересохлими пуповинами
і кружеляли з теплою планетою,
як тимчасові її супутники,
а довкола них кружеляли джмелі.
Ми стояли серед баштану
і дивувалися:
щось незбагненне діялося
в цій незнайомій галактиці...
Де ж ти, тату?
В якій галактиці?
Повернімось, тату, на баштан!

У цьому суверенному художньому світі поета постійно звучить голос тривоги за вічну еволюцію шукань, за потребу самовдосконалення, побоювання, що не знайдеться те одне-єдине слово, яке в потрібний момент може

відповісти на всі питання і вдихнути душу в поетичний текст:

Вітчизно, я слово зелене
шукаю в рясному барвінку.
Ніхто цього слова за мене
сказати не зможе довіку.

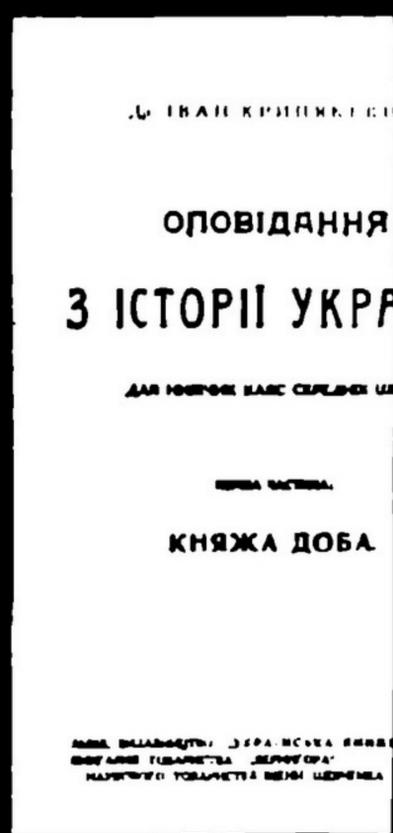
Або:

Рідна мово, росту я крізь тебе,
крізь родовища дум і краси.
Я курганом стою серед степу
на кордоні сльози і роси.

Поет відкриває джерела: що таке світ, що таке людина в ньому, яка ціна людського життя? Це шлях до самоусвідомлення в чіткому ряду таких понять, як *ти і народ, земля, Україна, чесність, покара, справедливість, світ, небуття*. Сповнена роздумів митця над турботами сучасного світу збірка Петра Перебийноса заслуговує на здобуття Державної премії ім. Т.Шевченка.

© Супронюк Оксана Костянтинівна, Київ, 1996

Виставку, присвячену 110-річчю від дня народження видатного українського історика Івана Крип'якевича, підготовлено провідним бібліотекарем НБУВ І.Прокошиною.

ЮВІЛЕЙНИЙ КАЛЕНДАР НА 1997 Р.

Адвікович Орест (1877-1918), укр. письменник, літературознавець
Айвазовський Іван (1817-1900), укр. маляр-мариніст
Андрієв Катерина (1927), укр. учений-мікробіолог
Антонович Дмитро (1877-1945), укр. історик мистецтва і театру, політ. діяч
Атанасов Григоров Петр (1902), болгар. книгознавець
Афанасьєв-Чужбинський ... (1817-1875), рос. і укр. поет, письменник, етнограф, топограф, редактор і видавець

Бабій Олесь (1897-1975), укр. поет, прозаїк
Багалій Дмитро (1857-1932), укр. історик
Багрянівський Микола (1887-1953), укр. громад. діяч
Багряній Іван (1907-1963), укр. поет, письменник
Бажилевський Володимир (1937), укр. поет
Бакрадзе Георгій (1887-1960), груз. бібліограф, археолог, історик
Бантшиш-Каменський Микола (1737-1814), рос. бібліограф, археолог, історик
Барвінський Олександр (1847-1927), укр. педагог, історик, політ. діяч
Батошків Костянтин (1787-1855), рос. поет
Безбородко Олександр (1747-1799), рос. і укр. держ. діяч, меценат
Бердієв Олесь (1927), укр. письменник
Березовський Володимир (1852-1917), рос. видавець та книготорговець
Бідstrup (Bidstrup) Херлуф (1912), дат. художник-карикурист
Білецький Леонід (1882-1955), укр. історик літератури, літературознавець
Білоус Антін (1892-1955), укр. видавець, голова вид-ва «Книгоспілка»
Біляшівський Микола (1867-1926), укр. археолог і музеолог
Богуславський (Boguslawski) Войцех (1757-1829), польськ. режисер, драматург, педагог
Божук Микола (1907-1938), укр. поетка
Бойчук Михайло (1882-1939), укр. маляр-монументаліст, педагог
Болховітнов Евфимій (у Чернецьк)

Євген (1767-1837), укр. і рос. історик, археолог, бібліограф. Митрополит київський
Боровиковський Володимир (1757-1825), укр. портретист
Боровський Олександр (1887-1946), рос. бібліограф
Браун (Brown) Джеймс Дафф (1862-1914), англ. бібліотекознавець
Брокгауз (Brockhaus) Фрідріх Арнольд (1772-1823), нім. видавець, друкар, книгар, засновник книговидавничої та книготоргової фірми
Бьорі (Byg) Річард де (Оюювіль, Aungerville, Aungervull) (1287-1345), англ. держ. діяч, єпископ, бібліофіл

Василенко Микола (1867-1935), укр. учений-правник
Васильченко Степан (С.Панасенко) (1877-1932), укр. письменник
Вашингтон Джордж (1732-1799), перший президент США (1789-1797)
Ведель Артем (1767-1806), укр. композитор
Вікторов Олексій (1827-1883), рос. археолог, бібліограф, історик книги
Вільде Ірина (1907-1982), укр. письменниця
Вовк Федір (1847-1918), укр. антрополог, етнограф, археолог
Волошин Максиміліан (1877-1932), рос. поет-символіст

Ганді Індіра (1917-1984), прем'єр-міністр Індії
Гарібальді Джузеппе (1807-1882), народ. герой Італії
Гатчук Олексій (1832-1891), рос. видавець
Гауптман (Hauptmann) Герхард (1862-1946), нім. письменник
Гейне (Heine) Генріх (1797-1856), нім. поет і публіцист
Гейнсборо (Gainsborough) Томас (1727-1788), англ. живописець

Генрі О. (O. Henry) Уільям Сідні Портер (Porter) (1862-1910), америк. письменник
Гербель Микола (1827-1883), рос. видавець, бібліограф, поет
Герцен Олександр (1812-1870), рос. письменник, філософ
Глазовий Павло (1922), укр. поет
Глазунов Матвій (1757-1830), рос. книготорговець і видавець
Глібов Леонід (1827-1893), укр. письменник і громад. діяч
Гнеденко Борис (1912), укр. учений-математик
Гоголь-Яновський Василь (1777-1825), укр. культ. діяч, драматург
Годе (Godet) Марсель (1877-1949), швейц. бібліотекознавець і бібліограф
Голубець Микола (1892-1942), укр. письменник, редактор, журналіст
Голубовський Петро (1857-1907), укр. історик
Гончаров Іван (1812-1891), рос. письменник
Горняткевич Дем'ян (1892), укр. мистецтвознавець, маляр
Гребішка Євген (1812-1848), укр. поет, байкар, прозаїк
Григоренко Ярослав (1927), укр. учений-фізик
Грицько Григоренко (Олександра Судовщикова-Косач) (1867-1924), укр. письменниця
Грищенко Віктор (1937), укр. учений-фізик
Гроза (Gроза) Олександр (1807-1875), укр. письменник
Грушевський Олександр (1877- ?), історик укр. літ-ри, зник у 1937-му
Гумбольд Вільгельм (1767-1835), нім. філолог, філософ, держ. діяч
Гуснік (Husník) Якуб (1837-1916), чеськ. учений та винахідник у галузі фотомех. способів репродукування
Гуттузо (Guttuso) Ренато (1912), італ. живописець, графік, майстер книжкової ілюстрації
Гуцало Євген (1937-1994), укр. письменник

Дагер (Daguerre) Луї Жак Манде (1787-1851), франц. художник та винахідник у галузі фотографії
Д'аламбер (D'Alembert) Жан Лерон (1717-1783), франц. математик, механік, філософ
Даль (Dahl) Свенн (1887-1963), дат. книго- та бібліотекознавець
Дамаскін (1737-1795), рос. археолог

* - дата смерті невідома.

раф, бібліограф, філолог
Данилевич Василь (1872-1935), укр. історик, археолог
Дашкевич Микола (1852-1908), укр. літературознавець та історик
Де Костер (De Coster) Шарль (1827-1879), бельг. письменник
Дебюссі (Debussy) Клод (1862-1818), франц. композитор
Дзяцко (Dziatko) Карл (1842-1903), нім. філолог, книго-, бібліотекознавець
Довнар-Запольський Митрофан (1867-1934), укр. і рос. історик
Доманицький Василь (1877-1910), укр. історик, бібліограф, громад. діяч
Доніцетті (Donizetti) Гаetano (1787-1848), італ. композитор
Доре (Dore) Луї Огюст Гюстав (1832-1883), франц. художник-графік
Дорошенко Дмитро (1882-1951), укр. історик, громад. і держ. діяч
Драгонов Петро (1857-1828), молдав. філолог, педагог, бібліограф
Дюма (Dumas) Олександр (1802-1870), франц. письменник

Жеваго Микола (1907-1947), укр. маляр
Живни, Живний (Zivny) Ладислав Ян (1872-1949), чеськ. книгознавець, редактор, бібліограф

Ідрисов Мухаммед (1882-1948), татар. діяч у галузі поліграфії
Іоганн Тритхелій (Johannes Thithemius) (1462-1516), один із засновників бібліографії

Каверін Веніамін (1902-1989), рос. письменник
Кайзер (Kaiser) Крістіан Готлоб (1782-1857), нім. книгопродавець, редактор, бібліограф
Каразін Микола (1842-1908), рос. письменник, художник-ілюстратор
Каратаєв Іван (1817-1886), рос. бібліограф, збирач старовини, книжок кириличного шрифту
Катаєв Валентин (1897-1956), рос. письменник
Кекстон (Caxton) Уільям (1422-1491), першодрукар Англії
Келер Йохан (1662-1736), естон. друкар
Кент (Kent) Рокуелл (1882-1971), америк. художник і письменник, майстер книжк. оформлення
Керар (Querard) Жозеф Марі (1797-1865), франц. книготорговець
Кеттер (Cutter) Чарльз Еммі (1837-1903), америк. бібліотекознавець
Кирил (Константин) із Солуні (бл.827-869), слов'янський просвітитель, патріарший бібліотекар
Копінджер (Cotinger) Уолтер Артур (1847-1910), англ. бібліограф-

інкунабулознавець
Корольов Сергій (1906/07-1966), рос. учений і конструктор
Косач Олена (1867-1924), укр. письменниця
Костомаров Микола (1817-1885), укр. історик
Кранах (Cranach) Лукас стар. (1472-1553), нім. живописець, графік, майстер книжк. ілюстрації
Кроненбергс Алберт (1887-1958), латв. графік, ілюстратор дит. книги
Куїнджі Архип (1842-1910), рос. маляр
Кульженко Степан (1837-1906), укр. видавець-друкар
Кухарков Микола (1897-1963), рос. видавець книжк. справи
Кюхельбекер Вільгельм (1797-1846), рос. поет

Лаакман Генріх (1802-1891), естон. друкар
Лаббе (Labbi) Філіпп (1607-1667), франц. бібліограф
Лада (Lada) Йозеф (1887-1957), чеськ. маляр, майстер книжк. графіки
Ларусе (Larousse) П'єр (1817-1875), франц. лексикограф, видавець
Латишева Клавдія (1897-1956), укр. вчена, проф. математики Київ. ун-ту
Лашкевич Олександр (1842-1889), укр. історик і громад. діяч
Ле Корбюзьє (Le Corbusier) (Жаннере, Jeanneret) Шарль Едуард (1887-1965), франц. архітектор
Левицький Володимир (1872-1956), укр. математик, фізик, педагог
Левицький Григорій (1697-1769), укр. священник, гравер
Левонян Гаренін (1872-1947), армян. бібліограф, мистецтвознавець
Леонардо да Вінчі (Leonardo da Vinci) (1452-1519), італ. живописець
Леонкавалло (Leoncavallo) Руджеро (1857-1919), італ. композитор
Леонтович Микола (1877-1921), укр. композитор
Лепкий Богдан (1872-1941), укр. письменник, літературознавець
Линниченко Іван (1857-1926), укр. історик
Липинський Вячеслав (1882-1931), укр. історик, соціолог, політик, публіцист
Лисенков Іван (1802-1881), рос. книготорговець та видавець
Лінгрен (Lindgren) Астрід (1907), швед. письменниця
Лінней (Linne) Карл (1707-1778), швед. природодослідник
Лісовий (Свашенко) Петро (1892-1943), укр. письменник
Лобисевич Опанас (1732-1808), укр. письменник
Лукомський Володислав (1882-1946), рос., генеалог, архівіст

Ляпунов Олександр (1857-1918), рос. математик

Мазепа Іван (1687-1709), укр. гетьман
Малицька Константина (1872-1947), укр. громад.-просвітня діячка
Макаренко Микола (1877-1938), укр. мистецтвознавець, археолог
Макарушко Остап (1867-1931), укр. філолог, педагог
Маковей Осип (1867-1925), укр. письменник, літ. критик, громад. діяч
Максимович Георгій (1922), укр. учений-фізик
Макушенко (Макуха-Макушенко) Іван (1867-1955), укр. маляр і педагог
Маланюк Євген (1897-1968), укр. поет
Маркевич Григорій (1847-1923), укр. громад. діяч, педагог, письменник
Маркевич Олексій (1847-1903), укр. історик, громад. діяч
Марченко Володимир (1922), укр. учений-фізик
Маршак Самуїл (1887-1964), рос. поет
Медіна (Medina) Хосе Торібіо (1852-1930), чіл. учений книгознавець, історик книгодрукування
Меженко (Іванов-Меженко) Юрій (1892-1969), укр. бібліограф, літературознавець, літ. критик, редактор
Мелетій Смотрицький (бл. 1577-1633), укр. філолог, церк. та громад. діяч
Менчиц Володимир (1837-1916), укр. громад. діяч, книгар, етнограф
Микола Святоша (1142-), укр. громад. діяч, чернець, бібліофіл
Микитенко Іван (1897-1907), укр. письменник
Милорадович Єлисавета (нар. Скоропадська) (1832-1890), укр. громад. діячка, одна з фундаторів НТШ
Митропольський Юрій (1917), укр. учений-фізик
Михайличенко Гнат (1892-1919), укр. письменник
Мишуга Лука (1887-1955), укр. громад. і політ. діяч, журналіст
Місінь Місіньяш Ян (1862-1945), латв. бібліограф
Міхов Нікола (1877-1962), болг. бібліограф
Модзалевський Вадим (1882-1920), укр. історик, генеалог, архівіст.
Модзалевський Лев (1902-1948), рос. історик літератури
Монтеверді (Monteverdi) Клаудіо (1567-1643), італ. композитор
Мушковський (Muszkowski) Ян (1882-1953), польськ. книгознавець, історик книги, бібліограф, бібл. діяч

Нагірний Володимир (1927), укр. соціолог, викладач Нью-Йорського міського ун-ту
Науменко Володимир (1852-1919),

громад. і педагог. діяч,
літературознавець, етнограф
**Неорелін (Нагорський) Василь (1907-
*)**, укр. письменник і журналіст, ре-
рес.

Непокупний Анатолій (1932), укр.
учений-мовознавець

Нестурх (Нештурс) Федір (1857-1930),
чеськ. архітектор, автор проекту міськ.
публ. б-ки в Одесі

Нірод Федір (1907-*), укр. театр.
художник

Новиківський Олекса (1872-1935), укр.
маляр і педагог

Новиков Микола (1932), укр. учений-
фізик

Новицький Михайло (1892-1964), укр.
літературознавець

Новицький Олекса (1862-1934), укр.
та рос. історик мистецтва

Новицький Яків (1847-1925), укр. ет-
нограф-історик, педагог

Новосауський Ігор (1907-1941), рос.
книгознавець

**Ожешко (Orzeszkowa) Еліза (1842-
1910)**, польська письменниця

**О'Коннор-Віленська Валерія (1867-
1930)**, укр. письменниця

Ольжич (Кандиба) Олег (1907-1944),
укр. поет, археолог

Орлик Пилип (1672-1742), гетьман
України (1710-1742)

Орудько Тиміш (1912), укр. письмен-
ник, журналіст, редактор

**Осташевський (Ostoja-Ostaszewskyj)
Спиридон (1797-1875)**, польськ. і укр.
поет

**Острозький Василь-Костянтин (1527-
1608)**, укр. князь, воєвода кiev., во-
линський, політ. і культ. діяч

Падалка Іван (1897-1938), укр. маляр,
графік

**Панченко-Юревич Володимир (1907-
1942)**, укр. громад. діяч, редактор

Панькевич Іван (1887-1958), укр. мо-
вознавець, етнограф і громад. діяч

Пасічник Митрофан (1912-1996), укр.
учений-фізик

Паустовський Костянтин (1892-1968),
рос. письменник

Пекарський Петро (1827-1872), рос.
історик, бібліограф

Пеньо Етьєнн Габріель (1767-1849),
франц. книгознавець, бібліограф,
бібліотекар

**Пецхольд (Petthold) Юліус (1812-
1891)**, нім. бібліотекар, бібліограф

Підгайний Семен (1907-1965), укр.
історик, політ. діяч, письменник

**Піддубний Григорій (Товмачів) (1882-
1942)**, укр. журналіст, письменник

**Пірантелло (Pirantello) Луїджі (1867-
1936)**, італ. письменник

Піскар'юв Микола (1892-1959), рос.

художник книги

Плещинський Іларіон (1892-1961), укр.
графік-імпресіоніст

Поліщук Валеріан (1897-1942), укр.
письменник, літ. критик та теоретик

Поляков Олександр (1882-1923), рос.
бібліограф, історик літ-ри й театру

Поль Олександр (1832-1890), укр.
краєзнавець, підприємець, меценат

Походня Ігор (1927), укр. учений-
фізик

Пуансо (Poinsot) Луї (1777-1859),
франц. механік і математик

Пфейффер Георгій (1872-1946), укр.
математик

**Ранганатан (Ranganathan) Шпалі
Рамамріта (1892-1972)**, англ.

бібліотекознавець

Ребро Петро (1932), укр. поет

Рерберг Іван (1892-1957), рос. ху-
дожник книги

Рікардо (Ricardo) Давид (1772-1823),
англ. економіст

Ріттер Павло (1872-1939), укр.
літературо- та мовознавець, санскрип-
толог, індоевропеїст

Рубакін Микола (1862-1946), рос. кни-
гознавець, бібліограф, письменник

**Рубенс (Rubens) Пітер Пауел (1577-
1640)**, фламанд. живописець, графік,
майстер книжк. оформлення

Сахаров Іван (1807-1863), рос. фоль-
клорист, етнограф, історик книги

Сахновська Олена (1902-1958), укр.
графік

Світославський Сергій (1857-1931),
укр. маляр-пейзажист

Селівановський Семен (1772-1835),
рос. книгознавець

**Семенов-Тянь-Шанський Петро (1827-
1914)**, рос. географ, громад. діяч

Симановський Іосиф (1892-1967), рос.
бібліограф і бібліотекар

Симон Костянтин (1887-1966), рос.
історик, книгознавець, бібліограф

Синявський Олекса (1887-1937), укр.
мовознавець

Сірополко Степан (1872-1959), укр.
педагог і бібліолог, редактор

**Склодовська-Кюрі (Skłodowska-Curie)
Марія (1867-1934)**, франц. учений

Сковорода Григорій (1722-1794), укр.
філософ, поет, музикант

Скрябін Олександр (1871/72-1915),
рос. композитор

Сльозка Михайло (1667-*), укр. дру-
кар і видавець

Сомов Микола (1867-1951), рос.
бібліограф, книгознавець

Сошенко Іван (1807-1876), укр. маляр
і педагог

Срезневський Всеволод (1867-1934),
укр. історик літератури і бібліограф

Срезневський Ізмаїл (1812-1880), рос.

філолог-славіст

Стебницький Петро (1862-1923), укр.
письменник, політ. і громад. діяч

Степовиц Андронік (1857-1935), укр.
славіст

Столянський Петро (1872-1938), рос.
історик, бібліограф

Таранько Михайло (1887-1956), укр.
педагог, видавець і редактор

Теліга Олена (1907-1942), укр. поетка

Тен Борис (Хомичівський) (1897-*),
укр. поет, перекладач

Тесленко Архип (1882-1911), укр. пись-
менник

Тихий Олексій (1927-1984), укр. мо-
вознавець і педагог

Толстой Олексій (1817-1875), рос.
письменник

Трублаїні Микола (1907-1941), укр.
письменник і журналіст

Тулуб Павло (1862-1923), укр.
журналіст, поет, громад. діяч

Урган Мирослав (1897-1937), укр.
письменник

Федоров Василь (1802-1855), укр.
астроном

**Фельнер (Fellner) Фердинанд (1847-
1916)**, нім. архітектор

Фіголь Данило (1907-1967), укр.
музеєзнавець, етнограф

Фіголь Михайло (1927), укр. маляр і
мистецтвознавець

Фомін Олександр (1887-1938), рос.
книгознавець, бібліограф

Хогарт (Hogarth) Уільям (1697-1764),
англ. живописець, графік, майстер
книжк. оформлення

Холодний Микола (1882-1953), укр.
ботанік, фізіолог, мікробіолог і еколог

Холодний Петро, мол. (1902-*), укр.
маляр і графік

Хоткевич Гнат (1877-1938), укр. пись-
менник, мистецтвознавець, компози-
тор, театр. і громад.-політ. діяч

Храплива Леся (1927), укр. письмен-
ниця

Цветаєва Марина (1892-1941), рос.
поетеса

Цегельська Олена (1887-1971), укр.
педагог, письменниця

Чавчавадзе Ілля (1837-1907), грузин.
гром. діяч і письменник

Чайківський Микола (1887-1970), укр.
математик і педагог

Чайковський Андрій (1857-1935), укр.
письменник, громад. діяч

Чекунов Анатолій (1932), укр. учений-
геофізик

Челпанов Георгій (1862-1936), укр.
психолог і філософ

Шавкін Дмитро (1902-1965), укр. маляр і графік
Шагал (Chagall) Марк (1887-1985), франц. живописець і графік
Шаповал Микола (1882-1932), укр. політ., держ. діяч, поет
Шеньє (Chenier) Андре Марі (1762-1794), франц. поет і публіцист
Шерстюк Григорій (1882-1911), укр. педагог, журналіст, видавець
Шехонін Микола (1882-1970), укр. архітектор
Шішманов (Шишманов) Іван (1862-1928), болг. літературознавець та етнограф, освіт.-політ. діяч
Шраг Ілля (1847-1919), укр. громад. і політ. діяч, адвокат
Штрітматтер (Strittmatter) Ервін (1912), нім. письменник
Шуберт (Schubert) Франц (1797-1828), австр. композитор

Щербаківський Данило (1877-1927), укр. етнограф, археолог, музейний діяч

Яблонська Тетяна (1917), укр. художниця
Яворівський Володимир (1942), укр. письменник, громад. діяч

Дати пам'яті

Алчевська Христя (1882-1932), укр. поетка, педагог
Андрієвський Митрофан (1842-1887), укр. філолог, етнограф, педагог
Антонич Богдан Ігор (1909-1937), укр. поет
Антонович-Мельник Катерина (1859-1942), укр. археолог, історик

Балабан Гедеон (Григорій) (1530-1607), львівський єпископ, видавець
Бальмонт Костянтин (1867-1942), рос. поет
Бартенев Петро (1829-1912), рос. історик, видавець, бібліограф
Беггров Іван (Іоганн-Фрідріх) (1793-1877), засновник першої рос. приватної літографії
Беранже (Beranger) П'єр Жан (1780-1857), франц. поет
Беринда Памво (50-60-ті роки 16 ст.-1632), укр. друкар, гравер
Білібін Іван (1876-1942), рос. графік
Блейк (Blake) Уільям (1757-1827), англ. художник, поет
Богданович Максим (1891-1917), білорус. поет
Боденштедт (Bodenstedt) Фрідріх (1819-1892), нім. поет, перекладач укр. пісень на нім. мову
Бодлер (Baudelaire) Шарль (1821-1867), франц. поет
Бодяньський Осип (1808-1877), укр. та

рос. письменник, редактор
Боклевський Петро (1816-1897), рос. художник-ілюстратор
Бородін Олександр (1833-1887), рос. композитор і вчений-хімік
Брамс (Brahms) Йоганес (1833-1897), нім. композитор
Браун (Browne) Хеблот Найт (1815-1882), англ. рисувальник, гравер
Брюллов Карл (1789-1852), рос. маляр
Брюне (Brunet) Жак Шарль (1780-1867), франц. бібліограф, книгар
Будзиновський Вячеслав (1838-1937), укр. політ. діяч, журналіст, письменник
Бурачек Микола (1871-1942), укр. маляр
Бурцев Олександр (1863-1937), рос. бібліофіл, бібліограф

Варлаам (світське ім'я - Василе Моцак) (прибл. 1590-1657), засновник книгодрукування в Молдавії
Венеціанов Олексій (1780-1847), рос. художник
Вербицький Тимофій (?-1642), укр. майстер-друкар
Вериківський Михайло (1896-1962), укр. композитор
Виспянський (Wyspianski) Станіслав (1869-1907), польськ. письменник, художник, майстер мистецтва книги.
Воблий Костянтин (1876-1947), укр. економіст, географ і статистик
Вороний Микола (1871-1942), укр. поет, перекладач, театр. діяч
Вотчал Євген (1864-1937), укр. ботанік
Вражливий Василь (1903-1937), укр. письменник

Газикян Арсен (1870-1932), армян. бібліограф, перекладач
Гассієв Віктор (1879-1962), рос. винахідник першої в світі фотонабірної машини
Георгі (Georgi) Теофіле (?-1762), нім. книготорговець, видавець, бібліограф
Гершвін (Gerschwin) Джордж (1898-1937), америк. композитор
Глінка Михайло (1804-1857), рос. композитор
Глуценко Микола (1901-1977), укр. художник
Глюк (Gluck) Кристоф Віллібальд (1714-1787), нім. композитор
Гоголь Микола (1809-1852), рос. письменник
Гофман Ернст Теодор Амадей (1776-1822), нім. письменник, композитор, художник
Грабовський Павло (1864-1902), укр. поет, журналіст, критик, перекладач
Гренціус (Grenzius) Міхаель Герхард (1759-1822), нім. та естон. друкар і видавець

Григ Едвард (1843-1907), норв. композитор
Григорович-Барський Василь (1701-1747), укр. дослідник архітектури
Грин (Гриневський) Олександр (1880-1932), рос. письменник
Гриневич Антон (1877-1937), білорус. видавець, збирач муз. фольклору
Гриневичева Катря (1875-1947), укр. письменниця
Гурамішвілі Давид (1705-1792), грузин. поет

Даль Володимир (1801-1872), рос. лексикограф, письменник, етнограф
Дарвін Чарльз Роберт (1809-1882), англ. природодослідник
Дега (Degas) Едгар (1834-1917), франц. живописець
Джорджеску-Тисту (Georgescu-Tistu) Ніколае (1894-1972), румун. книгознавець, бібліограф
Дібдін (Dibdin) Томас Фрогнолл (1776-1847), англ. бібліофіл, бібліотекар
Дніпрова Чайка (Людмила Василевська) (1861-1927), укр. письменниця
Дравнієке-Драїньш Екаб (1858-1927), лат. книговидавець

Егле Рудольф (1889-1947), латв. бібліотеко-, літературознавець
Емерсон (Emerson) Ралф Уолдс (1803-1882), америк. філософ
Ефрон Ілля (1847-1917), рос. видавець, друкар, книгопродавець

Жилло (Gillot) Фірмен (1820-1872), франц. винахідник у галузі поліграфії
Жуковський Василь (1783-1852), рос. поет

Завитневич Володимир (1853-1927), укр. історик і археолог
Здобнов Микола (1888-1942), рос. бібліограф, книгознавець
Зеров Микола (1890-1937), укр. поет

Івак Удо (1878-1922), естон. і рос. книгознавець. бібліофіл, бібліограф
Істрин Віктор (1906-1967), рос. книгознавець
Калайдович Іван (1884-1927), укр. бібліограф, видавець
Кацлржак Євгенія (1893-1972), рос. книгознавець, бібліограф
Кожанчиков Дмитро (1820 або 1821-1877), рос. книготорговець, видавець
Козаченко Антон (1900-1962), рос. історик, статистик друку, бібліограф
Красаускас Стасис (1929-1977), литов. графік
Кримський Агатангел (1871-1942), укр. філолог, славіст, перекладач, сходознавець
Кругликова Віра (1889-1972), рос. бібліограф

Кузеля Зенон (1882-1952), укр. етнограф, мовознавець, бібліограф, журналіст, громад. діяч
Куліш Микола (1892-1942), укр. драматург
Куліш Пантелеймон (1819-1897), укр. письменник, історик, етнограф, літ. критик, громад. діяч, видавець
Курбас Лесь (1885-1942), укр. режисер, організатор театру
Кустодієв Борис (1878-1927), рос. живописець, художник книги

Лазаревський Олександр (1834-1902), укр. та рос. історик і бібліограф
Левицький Дмитро (1735-1822), укр. маляр
Левицький Модест (1866-1932), укр. громад. діяч і письменник
Левицький Орест (1849-1922), укр. історик і письменник
Липський Володимир (1863-1937), укр. ботанік
Лисенко Микола (1842-1912), укр. композитор
Лінде (Linde van der) Антоніус ван дер (1833-1897), голланд. історик книгодрукування
Ліндфорс Аксель (1723-1782), естон. друкар
Лонгфелло (Longfellow) Генрі Уодсорт (1807-1882), америк. письменник

Мазепа Ісаак (1884-1952), укр. громад. і політ. діяч
Майков Аполлон (1821-1897), рос. поет
Макіавеллі (Machiavelli) Нікколо (1469-1527), італ. мислитель, історик
Малишевський Іван (1828-1897), укр. історик
Марко Вовчок (1834-1907), укр. і рос. письменниця
Маслов Сергій (1880-1957), укр. бібліолог, літературознавець
Мінкус (Minkus) Людвіг (Алоїзі) (1826-1917), рос. композитор і скрипаль
Мірза-Аван'яц (Дворянська) Наталя (1889-1937), укр. історик
Міяківський Володимир (1888-1972), укр. історик, літературознавець
Могила Петро (1596-1647), укр. церк. і культ. діяч
Могилянська Ладя (1902-1937), укр. поетка
Могилянський Михайло (1843-1942), укр. літературознавець, письменник
Монюшко (Moniuszko) Станіслав (1819-1872), польськ. композитор
Моруа (Maurovs) Андре (Еміль Ерзог, Herzog) (1885-1967), франц. письменник
Муратов Михайло (1892-1957), рос. книгознавець, історик, письменник

Некрасов Віктор (1911-1987), рос. письменник
Некрасов Микола (1821-1877), рос. поет
Немцова (Nemcova) Божена (1820-1862), чеська письменниця
Неустроєв Олександр (1825-1902), рос. бібліограф, бібліофіл
Ніковський Андрій (1885-1942), укр. літературознавець, громад. діяч
Ньютон (Newton) Ісаак (1643-1727), англ. математик

Огарьов Микола (1813-1877), рос. поет, друкар
Олесницький Євген (1860-1917), укр. громад.- політ. діяч, адвокат, економіст, публіцист і перекладач
Опільський Юліян (Юрій Рудницький) (1884-1937), укр. педагог і письменник
Оппенгеймер (Oppenheimer) Роберт (1904-1967), америк. фізик

Палладин Володимир (1859-1922), рос. ботанік, біохімік
Пархоменко Володимир (1880-1942), укр. історик
Паскаль (Pascal) Блез (1623-1662), франц. математик
Певний Петро (1888-1957), укр. громад.- політ. діяч і журналіст, редактор
Пеленський Йосип (1879-1957), укр. історик і мистецтвознавець
Пенкіна (Триполітова) Зинаїда (1861-1887), рос. бібліограф
Перфецький Євген (1888-1947), укр. історик
Пимоненко Микола (1862-1912), укр. маляр
Поггендорф (Poggendorf) Іоганн Крістіан (1796-1877), нім. фізик, бібліограф
Поленов Василь (1844-1927), рос. живописець
Попова Ольга (1848-1907), рос. видавець
Попп (Popp) Василе (1789-1842), рум. книгознавець, бібліограф
Привалова Катерина (1891-1977), рос. книго- та літературознавець
Пуанкаре (Poincaré) Жюль Анри (1854-1912), франц. математик
Пушкін Олександр (1799-1837), рос. поет

Радищев Олександр (1749-1802), рос. письменник, філософ
Радлов Микола (1889-1942), рос. графік, ілюстратор, мистецтвознавець
Рахманінов Іван (1750-1807), рос. перекладач, видавець, власник друкарні
Рейс Фердинанд Фрідріх (1778-1852), рос. бібліотекар і бібліотекознавець
Савченко Яків (1890-1937), укр. поет

Сагайдачний-Конашевич Петро (?-1622), укр. гетьман, меценат
Симиренко Федір (1780-1867), укр. цукро-заводчик, меценат
Сіцинський (Січинський) Юхим (1859-1937), укр. історик, археолог
Січинський Володимир (1894-1962), укр. графік, мистецтвознавець
Скадовський Микола (1846-1892), укр. маляр
Смирнов-Сокольський (1898-1962), рос. бібліограф, історик книги,
Соловйов Олександр (1864-1942), рос. книгознавець
Спіноза (Spinoza d'Espinoza) Бенедикт (Барух) (1632-1677), нідерланд. філософ
Старцев Іван (1896-1967), рос. бібліограф
Стендаль (Stendhal) (Анрі Марі Бейль, Beyle) (1783-1842), франц. письменник
Стражеско Микола (1876-1952), укр. терапевт
Сумцов Микола (1854-1922), укр. фольклорист, етнограф, літературознавець

Тарасевич Олександр (1650-1727), укр. гравер
Тичина Павло (1891-1967), укр. поет
Торопов Андрій (1851-1927), рос. книгознавець, бібліограф
Тропінін Василь (1776-1857), рос. маляр

Уїтмен (Whitman) Уолт (1819-1892), америк. поет, публіцист
Ухтомський Андрій (1770-1852), рос. гравер

Федоров Митрофан (1870-1942), укр. маляр, педагог
Фейєрбах Людвіг (1804-1872), нім. філософ
Фельдешій Юрій (1875-1947), укр. видавець
Фет Афанасій (1820-1892), рос. поет
Фещенко-Чопівський Іван (1884-1952), укр. металург, громад. і політ. діяч
Фортеск'ю (Fortescue) Джордж Нотсфорд (1847-1912), англ. бібліотекар, бібліограф

Хайнзіус (Heinsius) Вільгельм (1768-1817), нім. книгознавець, видавець, бібліограф
Ханенко Богдан (1849-1917), укр. цукропромисловець, меценат
Харлампович Костянтин (1870-1932), укр. історик церкви
Хегенбарт (Hegenbarth) Йосиф (1884-1962), нім. графік і живописець
Хіжинський Леонід (1896-1972), укр. гравер, майстер книжк. оформлення
Хлебников Велимир (1885-1922), рос.

поет

Хмельницький Богдан (Федір) Зіновій (бл.1595-1657), укр. гетьман
Хадєвич Ніл (1905-1952), укр. графік

Черемшина Марко (1874-1927), укр. письменник, громад. діяч

Чижевський Дмитро (1894-1977), укр. славист, філософ, історик культури

Чужин Наркіз (1824-1882), рос. історик, етнограф, бібліотекознавець

Шамрай Агапій (1896-1952), укр. літературознавець

Шамшурін Євген (1885-1962), рос. книгознавець, редактор

Шеллі Персі Біш (1792-1822), англ. поет

Шиллер (Schiller) Фердінанд Каннінг Скотт (1864-1937), англ. філософ

Шилов Федір (1879-1962), рос. антиквар-букініст

Щепотьєв Володимир (1880-1937), укр. етнограф, історик літератури

Щербаківський Вадим (1876-1957), укр. етнограф, археолог

Юдін Геннадій (1840-1912), рос. промисловець, збирач книжок

Юліан Шпол (Михайло Ялович) (1895-

1937), укр. письменник

Яворський Максим (1885-1937), історик, політ. діяч

Яворський Стефан (1658-1722), укр. і рос. церк. діяч, письменник

Ясинський Михайло (1889-1967), укр. бібліограф, історик, книгознавець

1822 - перше видання «Истории Малой России» Д.Бантиша-Каменського

1907 - заснування М.Грушевським Українського наукового т-ва у Києві.

1907 - вихід першого повного видання поезій Т.Шевченка за редакцією В.Доманицького

1917 - заснування Української науково-педагогічної академії мистецтв

1922-1936 - діяльність Укр. наук. ін-ту книгознавства в Києві

1957 - заснування Інституту автоматичної обчислювальної техніки АН УРСР (з 1962 - Інститут кібернетики АН УРСР)

1037-1039 - Київ. Укладання при київській метрополії «Сказання про поширення християнства на Русі», яке стало початком давньоруського літописання

1037 - Київ. Перша літописна згадка про заснування князем Ярославом Мудрим при Софійському соборі пер-

шої бібліотеки на Русі

1187 - перша літописна згадка назви «Україна» стосовно земель Південної Київщини та Переяславщини

1727 - заснування єпископом Е.Тихорським Харківського колегіуму

1817 - заснування Рішельєвського лицю в Одесі (з 1865 р. Новорос. ун-т)

1847 - ліквідація Кирило-Мефодіївського братства в Україні

1872 - Херсон. Відкриття міської громад. б-ки

1947 - відновлення Держ. бібл. ін-ту в Харкові

1992 - урочисте відкриття університету «Києво-Могилянська академія»

Оссолініум Zaklad Narodowy im.Ossolinskich, польськ. наук. осередок у Львові з б-кою, музеєм і друкарнею, засновано в 1817 р. польськ. діячем Ю.Оссолінським, бібліографом і істориком

Острозька школа, заснована в 1577-1580 рр. в Острозі кн. К.Острозьким

1887 - Д'ю Мелвілом засновано першу в світі бібліотечну школу

Склала Н.Солонська

SUMMARY

Pavlusha I. To a catalogue of D-base of Russia

If was analyzed Russian experience according to the system of scientific and technical information which covers one term centralized treatment of documents in Russians offices of STI and macro decentral using of these D-bases Researches were conducted by automatically formed correlation tables.

It was recommended to form business information centers in Ukrainian libraries.

* * *

The State Medical Library of Ukraine celebrates its 55th anniversaries.

It was a case for summing of the field of library science and researches. New independent state and new tasks lead to a new horizons in Medical Library's Activity.

It was a case for summing of its activity and results in all fields of library science and researches. New independent state and new tasks lead to a new horizons in Medical Library's Activity. To revive its history is a specific feature of every (each) civilized state. Basic task of the State Medical Library of Ukraine in this way is to revive the history of Ukrainian medicine the history of an ukrainian medical book as a scientific phenomenon. Founding of medical «Ukrainika» and returning of lost names of great importance too. A lot of practical steps to this direc-

tion have already done. Medical Library of Ukraine has active cooperation and contacts with publishing houses of Germany «Springer» Switzerland Kargen and others. The Library has joint research programm: with National Library of Ukraine National Parliament Library Kyiv State Institute of Culture, Knyzkova Palata, different medical institutions.

* * *

Serheeva I. To the history of the Jewish collection forming at the national Library of Ukraine (1918-1939)

Presenting archive and historical materials one can realize the history of Jewish department during its foundation and activity under auspices of the National Library of Ukraine which payed much attention to expansion of jewish books fund.

Functions and history of jewish research library are presented in details. During 1950-1991 this library was closed for readers. Independent Ukraine gives the possibility to renovate it with all its functions as a research institution.

* * *

Isaieva O., Sydychenko E. Realization of document computer processing in the languages with diacritical marks (from the experience of work)

Diversity of documents aquired by National Library of Ukraine after V.I.Vernadsky caused the necessity of a lot of problems

decision during new electronic technology implementation:

- working out the authorized linguistic definition of languages for bibliographic records which must be universal for Ukraine and cooperative according to International rules of language codes;
- sense of organization of D-bases (esp. «general» or «lingual») of documents which were published in Latin ABC languages, etc.

* * *

Novikova H. Scobet's I. To the question of preservation of phonographic wax cylinders (at NLUV).

Phonographic wax cylinders (FWC) with phonorecording are unique moments of the past and specific kind of documents constructed on the basis on non traditional compositional material such as karnaube and other hard plant wares with bes wax additions paraffine, ladane oil and plastifications (olive and castor oils, mineral mastics). It was realized by investigations that most characteristic damages are mechanical, physical, chemical and biological. To stop these processes means to conduct a special way of preservation. Restoration of wax cylinder is a very specific procedure taking in consideration the unique characteristics of each separate unit.

The most large collection of wax cylinder in Ukraine is a collection of jewish folk music keeping by

National Library of Ukraine after V.Vernadsky. It includes 1014 units. The collection was researched according to its physical condition with binocular and stereoscopic pancreatic microscopic МСПЭ-1. Recommendations concerning wax cylinders preservation are proposed.

* * *

Chepurenko Ja. Formaten of the legitization base of the system of the legal copy of the publications in Ukraine (November, 1917 - June, 1922)

From times of Ukrainian Peoples Republic and its Governments (Central'na Rada, Het'manat Dyrektoria) it was paid much attention to a book as cultural heritage of the nation. Problem of obligatory copy of all polygraphic and non-polygraphic institutions was and is of great importance. Autor underlined that problem of the obligatory copy appeared and was founded simultaneously with the state. Because of its importance sending of obligatory copies was strictly controlled. Infringeres paid a fine 11 items of obligatory copies from different publishing must be sent to addresses each day after they were published. Autor proposed some variants of law concerning an obligatory copy played a cultural and memorial functions. Later it caused a system of an obligatory copy.

ENCYKLOPÉDIA
SLOVENSKA
V. ZVÁZOK R-Š
Rubeš, Frankel - Šušteršič

OTTŮV
SLOVNÍK
NAUČNÝ
NOVÉ DOBY

Russische
Bibliographie,
zur Kenntniß
des gegenwärtigen Zustandes
der
Literatur in Rußland.
Herausgegeben
von
Herrn Ludw. Christl. Doemeister,
Schreiber des Gymnasii der Kaiserl. Universität der Wissenschaften
in St. Petersburg, Mitglied der Kaiserlichen Academie
der Wissenschaften in Petersburg.

Des ersten Bandes
Erstes Stück.

St. Petersburg, Kays. und Kaiserl.
den Johann Friedrich Hartnoch, 1772.

THE ENCYCLOPEDIA
AMERICANA
INTERNATIONAL EDITION

COMPLETE IN THIRTY VOLUMES FIRST PUBLISHED IN 1929
AMERICAN CORPORATION International Headquarters, 195 Lexington Avenue, New York, New York 10017

ENCICLOPEDIA ITALIANA

DI SCIENZE, LETTERE ED ARTI

PUBBLICATA SOTTO L'ALTO PATRONATO
DI S. M. IL RE D'ITALIA

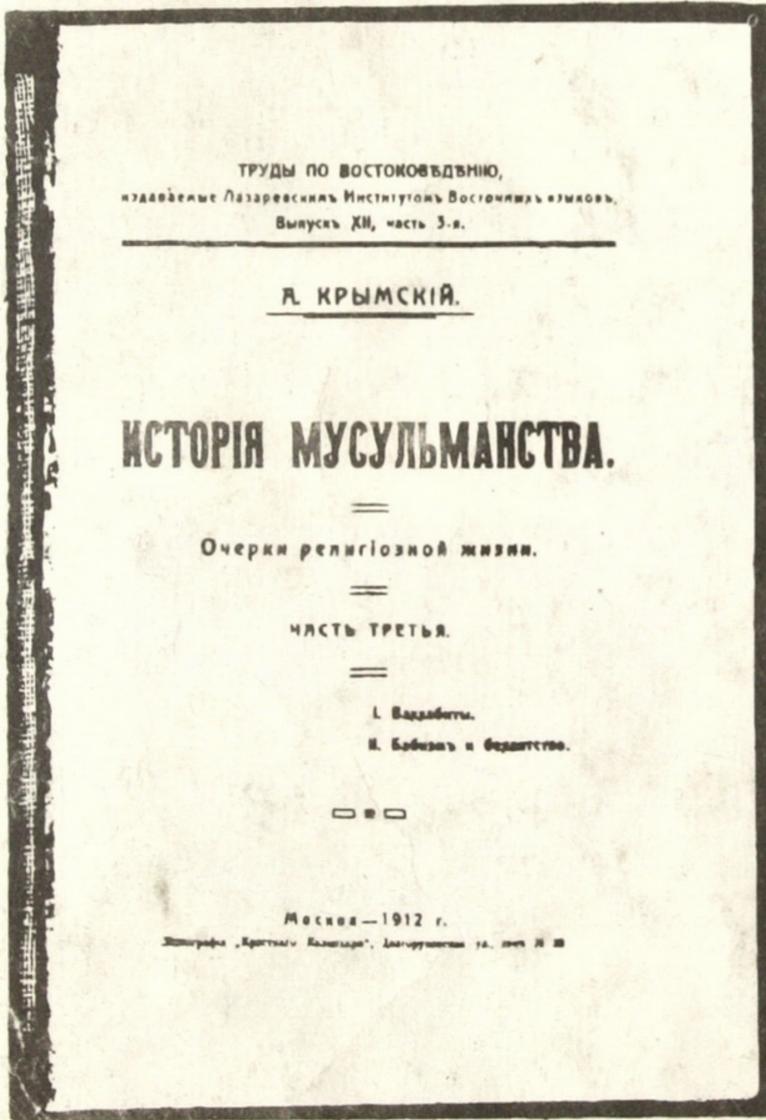
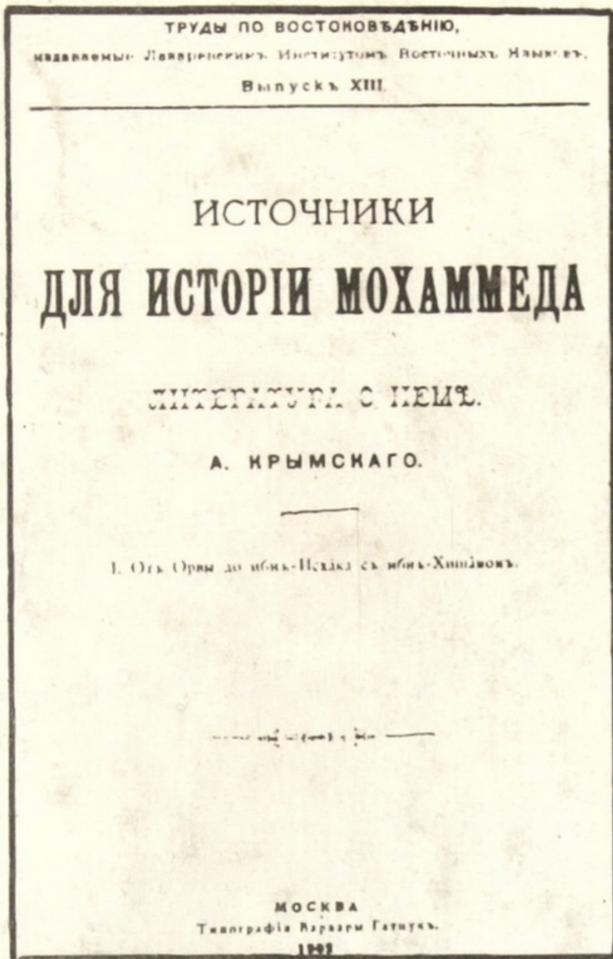

TRECCANI - TUMMINELLI
SOCIETÀ EDITRICE
SOCIETÀ ISTITUTO G. TRECCANI
MCMXXXIII - XI

З фондів
НБУВ.
Енциклопедії
світу.

Колаж
підготовлений
художником
Г.Коневим.

56/48

До 125-річчя від дня народження Агатангела Кримського культурно-просвітницьким центром НБУВ (провідний бібліотекар І.Прокошина) було розгорнуто широку експозицію наукового доробку вченого.